

KOSTEL SV. JAKUBA V JIČÍNĚ A JEHO PŘÍSPĚVEK K ARCHITEKTUŘE KOLEM ROKU 1400: SYMBOLIKA, GEOMETRIE, KONSTRUKCE

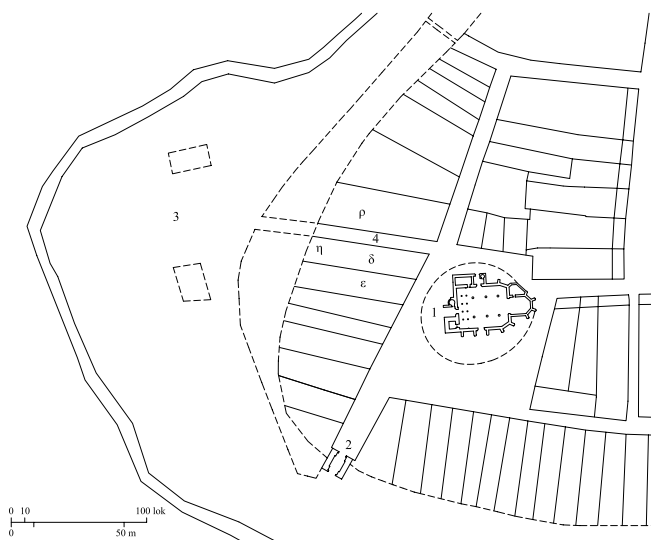
PETR ULIČNÝ

Tmavá stavba starého chrámu v koutě historického jádra Jičína, stíněná korunou staletého kaštanu a tísněná monotónním blokem bývalé jezuitské koleje, nevzbuzuje u obyvatel a návštěvníků tohoto východočeského města velkou pozornost. A u toho, kdo hledá v Jičíně spíše dojmy z velkolepé přestavby města Albrechtem z Valdštejna nebo harmoničnost půvabného náměstí, ani nemůže. A dokonce ani neměla, protože jedinou památkou, která z ní měla zůstat, bylo pouhé zasvěcení sv. Jakubu apoštolu. A to mělo být navíc přeneseno na nově vystavěný kostel, který nechal frydlantský vévoda založit u svého městského paláce, zatímco na místě staré gotické stavby měl vyrůst nový jezuitský chrám sv. Ignáce, jak jej do regulačního plánu zakreslil v roce 1633 architekt Niccolò Sebregondi. Zvláštním dějem osudu však kvůli předčasné smrti velkého demiurga tehdejší doby zbylo z této myšlenky zase jen jméno, totiž zasvěcení sv. Ignáce, které kostel od roku 1701 nese.

Přes všechny stíny, které na něj vrhl nevlídný osud v podobě četných požárů, vedoucí k jeho předčasnému stárí, stojí za to se vrátit do dob, kdy byl farní kostel sv. Jakuba spirituálním středem středověkého Jičína, protože tento návrat do zapomenuté historie může odhalit jeho nečekané architektonické kvality. Napomůže tomu nejen prohlídka samotné stavby, ale i nově nalezené stavební účty a smlouvy, podrobně dokumentující dokončovací práce v době po husitských válkách.¹⁾

Obr. 1: Jičín, areál bývalé jezuitské koleje a kostela sv. Ignáce (pův. sv. Jakuba) od jihu (foto T. Rasl, 2004).

Obr. 2: Jičín. 1 – rekonstrukce části města v okolí kostela sv. Jakuba kolem roku 1500, 2 – Velišská (Rybničná) brána, 3 – Hrádek, 4 – bývalá ulice vedoucí na Hrádek, b – roubená bašta, δ – bývalý dům kostelníka Mařka, ε – bývalý Kvítkův dům, φ – dům zvoníka, η – škola, o – fara, ρ – radnice (kresba P. Uličný, 2005).

1) Zmínka o bývalém farním kostele sv. Jakuba chybí ve většině souhrnných publikací o české středověké architektuře. Viz V. Mencl, Česká architektura doby Lucemburské, Praha 1948. D. Líbal, Gotická architektura, in: Dějiny Českého výtvarného umění 1/1, Praha 1984. D. Líbal, Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek, Praha 2001. Jmenován je pouze: D. Líbal, Gotická architektura v Čechách a na Moravě, Praha 1948, s. 205.

Z regionální literatury se dějinami kostela a duchovní správy zabýval F. Menčík, Dějiny města Jičína. Díl I. Od založení Jičína až do roku 1620. Dílu I. svazek I., Jičín 1906, s. 83–92. Stavební historii kostela se podrobně zabývala monografie, připravená z materiálů pro plánovaný

Obr. 3: Jičín, pohled na město od severu před požárem v roce 1681 s kostelem sv. Ignáce (pův. sv. Jakuba) pod č. 4 (podle J. Knoba, o. c. v pozn. 28).

Byl-li tento farní kostel duchovním centrem, bude užitečné se nejprve podívat na jeho polohu v urbanistické struktuře města. Známa podoba centra Jičína v předvaldštejnské době, jak je ještě rozpoznatelná na zmíněném regulačním plánu z roku 1633, se již v mnohém lišila od původního tvaru po svém založení. Tehdy město vynikalo brilantně strukturovanou geometrickou koncepcí, podobnou blízkému Novému Bydžovu, s tím rozdílem, že jičínský kostel byl založen stranou, na prostranství otvírajícím se za jihozápadním rohem náměstí.²⁾ Hřbitov, který kostel obklopoval, sousedil původně již s hranicí města, která byla asi teprve až po husitských válkách prodloužena více na západ, aby se tak téměř dotkla opevněného refugia a panského sídla zvaného Hrádek. Avšak ještě předtím to byla právě poloha tohoto sídla při západní straně města, která k sobě přitáhla nejen městský kostel, ale i nejstarší radnici, stávající v uličce, vedoucí před založením nové Velišské brány od kostela přímo do Hrádku.³⁾

O kostele sv. Jakuba se před jeho novou výstavbou na konci 15. století nedochovalo mnoho konkrétnějších údajů. Vůbec nejstarší z nich, pocházející z roku 1342, se týká faráře Simona, člena augustiniánského řádu kanovníků (*Simon plebanus in Jičín*).⁴⁾ Zasvěcení kostela sv. Jakuba, které je obvyklé pro chrámy nově zakládaných koloni-

začních měst,⁵⁾ by ale ukazovalo na jeho brzkou stavbu již po založení Jičína. Příkladem mohl být ve stejné době založený Nový Bydžov, jehož městský chrám byl svěcen již v roce 1311, tedy jen pár let po vytyčení města.⁶⁾ Z dalších zpráv týkajících se jičínského kostela je důležitá zmínka z roku 1372, kdy se uvádí zvoník Michal, dokládající tak existenci zvonice.⁷⁾ V tehdejší kostele stály jistě i vedlejší oltáře, ke kterým byli nadáni kaplani, z nichž první je zmíněn v roce 1372 a druhý roku 1391.⁸⁾ Od 60. let 14. století je díky soudní knize města Jičína (1362–1402) i jiným pramenům možné sledovat vzrůstající kostelní příjmy, vrcholící v odkazy na stavbu nového chrámu. Významným a zřejmě i příkladným byl dar 17 kop grošů ročního výnosu z polí dnes

zaniklé vsi Zebín, které společně se směnou dalších pozemků vykonal 22. května 1360 jičínský pán Ješek z Vartemberka a z Veselé.⁹⁾ Vedle toho bylo jičínské záduší pravidelně obohacováno o další příjmy z odkazů a koupí masných a chlebných krámů, či zápisů určité částky na domech jičínských měšťanů.¹⁰⁾ Celkově tak roční důchod musel činit přes 20 kop grošů, podle výše odváděných papežských desátků se ale jičínský farář pokaždé přiznal jen k částce poloviční.¹¹⁾ K zahájení stavby nového, dodnes dochovaného kostela, se pak vztahuje zápis v soudní knize z roku 1391, ve kterém Jíra Holý zapsal na stavbu kostela (*super fabricam ecclesiae*) 4 kopy grošů, a na tutéž stavbu pak ještě navíc 60 vozů kamene.¹²⁾ Pokud na jeden takový vůz šlo naložit jeden kubický metr kamene, tak by toto množství již stačilo například k vyzdvižení celé severní zdi trojlodí až k podokenní římse. Další odkaz, jistě též na stavbu kostela, i když to není výslovně zmíněno, věnoval ze svého domu v částce 1 kopy grošů v roce 1395 Mareš Rubáš.¹³⁾

5) Z. Boháč, *Patrocinia kostelů českých královských měst z období vrcholné kolonizace*, in: *Acta Regionalia 1970–1971*, Praha 1972, s. 20.

6) K. Kuča, *Kostel Matky Boží (sv. Vavřince) v Novém Bydžově*, *Průzkumy Památek* I/1, 1994, s. 43 a d. Text rozšířený o další ilustrace a poznámky byl znovu otištěn in: K. Kuča, *Chlumecko Novobydžovsko, Historie a architektonické památky Pocičlín 1, Hradec Králové 1995*, s. 58–67. První zmínka o Novém Bydžově jako městě je z roku 1304, o Jičíně jako městě hned z roku následujícího. J. Francek, *K počátkům města Jičína*, in: *Sborník prací východočeských archivů V*, 1984, s. 87 a d.

7) F. Menčík, *Soudní kniha města Jičína. (Od roku 1362 do roku 1407)*, Jičín 1898, s. 189. Tjž, o. c. v pozn. 1, s. 81.

8) F. Menčík, o. c. v. pozn. 1, s. 86.

9) F. Menčík, o. c. v. pozn. 1, s. 87.

10) F. Menčík, o. c. v. pozn. 1, s. 86–87.

11) Papežský desátek činil v roce 1369 1 kopy a 18 gr., roku 1384 44 gr. a v roce 1399 opět 1 kopy a 18 gr., z čehož lze vypočítat přiznaný příjem 12 kop. F. Menčík, o. c. v. pozn. 1, s. 84.

12) F. Menčík, o. c. v. pozn. 7, s. 237: „*Gyra Calvus assignat super fabricam ecclesie in Gyczyn 4 sexag. gr. Item assignat ecclesie eidem, ut pro fabrica adducantur 60 currus lapidum.*“

13) F. Menčík, o. c. v. pozn. 7, s. 264. Vedle toho odkázal stejnou sumu jičínskému špitálu a kostelům v Roubousích a Zebíně. „*Rubass Mares*

soupis památek v jičínském okrese. B. Profeld – A. Martinek, *Kostel sv. Ignáce v Jičíně*, in: *Výroční zpráva realky v Jičíně za šk. rok 1905–1906*, Jičín 1906, s. 3–33. Detailněji se chrámu věnoval i J. Mencl, *Historická topografie města Jičína. Část I.*, Jičín 1940, s. 323–343. Širší uměleckohistorické hodnocení přinesl až J. Wagner, *Jičín*, Praha 1981, s. 16–18. Podrobný popis chrámu přináší také J. Hendrych – M. Ličenková – V. Synecký, *Stavebně historický průzkum. Kostel sv. Ignáce v Jičíně*, 2000, nestr.

2) K urbanismu města Jičína a jeho vztahu k Novému Bydžovu připravuji samostatnou studii. Viz úvod k mému textu: P. Uličný, *Opevnění města Jičína v 16. století*, *Průzkumy památek* XI/1, 2004, s. 127 až 129.

3) P. Uličný, o. c. v. pozn. 2, s. 128–129. Nejstarší radnice je zmiňována v letech 1460–1486. F. Menčík, o. c. v. pozn. 1, s. 125.

4) F. Menčík, o. c. v. pozn. 1, s. 84.

Na konstrukci kostela také zřejmě směřovaly poplatky z okolních far „pro cathedralibus“, jejichž částka je v roce 1407 uváděna 5 gr.¹⁴⁾ Písemné prameny také nepřímou definují konec výstavby kostela, když uvádějí, že zde jičínský pán Jindřich z Vartemberka založil v roce 1412 dva oltáře, zasvěcené sv. Mikuláši a sv. Martinovi s nadáním 11 kop, plynoucím z vesnic pod hradem Valdštejnem a z Modlic.¹⁵⁾ Tyto dva oltáře stály bezpochyby v závěrech obou bočních lodí, které tedy tehdy musely být stavebně zcela hotové. O tři roky později, v roce 1415, následoval pán z Vartemberka i Mikuláš z Řehče, který spolu se svým bratrem Jakubem založil oltář sv. Trojice včetně kaplanství.¹⁶⁾ Stavbu nového kostela sv. Jakuba tak lze podle uvedených zpráv rozprostřít do doby asi 20 let, s počátkem někdy kolem roku 1391 a se zastřešením celé stavby před rokem 1412.

Soudní kniha města Jičína přináší také další užitečné informace o řemeslnících, pohybujících se tehdy v Jičíně. Jejich působení spadá do tří různých období. V prvním je v roce 1362 a 1374 zmiňován zedník Merckl (též *Merkolino murator*),¹⁷⁾ tesaři Jesco (1366)¹⁸⁾ se Zbyňkem (*Sbynconi carpentario*) v roce 1376¹⁹⁾ a v letech 1370–1376 tesař Pešek (*Pesco carpentario*, *Pesek cзыmermon*).²⁰⁾ V druhém období se v letech 1382–1385 v Jičíně objevují dvě tesařské rodiny, bratři Jan (*Johanes carpentarius*) a Ondřej (*Andree carpentario*),²¹⁾ a druzí bratři Vincent a Nosál (*Vincencio et Nosalony, carpentarii*),²²⁾ kteří tehdy čile obchodovali s nemovitostmi. Po nich pak přichází další skupina řemeslníků, jejichž pobyt se již kryje se stavbou kostela. Je to zejména zedník Fridrich (*Fridericus murator*), který v letech 1387–1401 zakupuje celou řadu nemovitostí.²³⁾ Při transakcích v roce 1396 a 1399 jej však zastupovala jeho žena Kateřina, snad z důvodu jeho nepřítomnosti. V jediném roce 1399 je pak dvěma zápisy doložen tesař Matyáš (*Mathias, Mathye carpentario*).²⁴⁾

predictus assignavit in domo sua eadem quator sexag. gr. super quator ecclesias, promam divisum pro ecclesie sancti Jacobi in Gyczin unam sexag. gr. ...

14) F. Menčík, o. c. v pozn. 1, s. 84.

15) J. C. Rohn, *Antiquitas ecclesiarum, capellarum et monasteriorum aliarumque aedium sacrarum districtus et respective diaecesis Reginae-Hradecensis, Pragae 1777*, s. 56. F. Menčík, o. c. v pozn. 1, s. 87.

16) J. C. Rohn, o. c. v pozn. 15, s. 56. F. Menčík, o. c. v pozn. 1, s. 87.

17) F. Menčík, o. c. v pozn. 1, s. 6 a 110.

18) Týž, o. c. v pozn. 7, s. 47.

19) Týž, o. c. v pozn. 7, s. 128.

20) Týž, o. c. v pozn. 7, s. 14, 27, 34, 71, 76, 78, 81, 89, 127, 130 a 142.

21) Týž, o. c. v pozn. 7, s. 174, 175, 180, 181–182, 186 a 195.

22) Týž, o. c. v pozn. 7, s. 187, 188 a 193.

23) Týž, o. c. v pozn. 7, s. 210, 227, 253, 267, 268, 289 a 298.

24) Týž, o. c. v pozn. 7, s. 284.

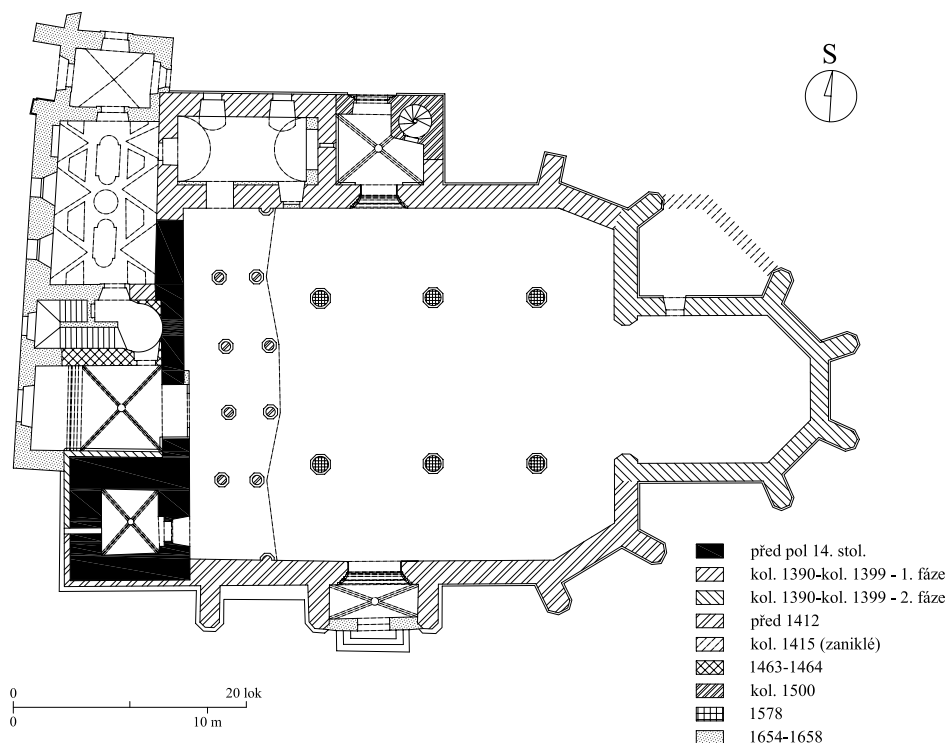
Obr. 4: Jičín, kostel sv. Ignáce (pův. sv. Jakuba), pohled od jihu (foto A. Brožek, 1911. RMaG Jičín, 3238).

Náhly výskyt čtyř tesařů, kteří se po čtyřech letech opět vytrácejí, musel být způsoben jejich naléhavou potřebou, jakou si lze v dobách převážných dřevěných konstrukcí vysvětlit jen zničujícím požárem. I když zrovna tato nešťastná příhoda nefiguruje v dlouhé řadě dalších písemně doložených požárů, poskytl k ní doklady nedávný archeologický průzkum v jižní části města. Lokální katastrofa, datovatelná do druhé poloviny 14. století, tehdy tak dokonale zničila jižní stranu náměstí, že tato část města musela být nově vyměřena, a to s velkým odklonem k jihu.²⁵⁾ Existují-li tak doklady spálenišť v těsné blízkosti kostela, pak i tento byl zřejmě požárem poškozen. Na jeho úplnou přestavbu však bylo jistě potřeba nejprve získat dostatečný kapitál, takže nejprve musela stačit jen provizorní oprava. Neočekávané výdaje na zajištění zničené svatyně se promítly i do příznaného příjmu jičínské fary, který v roce 1384 činil výrazně méně než v předcházejícím a následujícím období.²⁶⁾ To společně s údaji o zakupování domů tesařskými rodinami od roku 1382 ukazuje, že město vyhořelo právě asi v tomto roce.

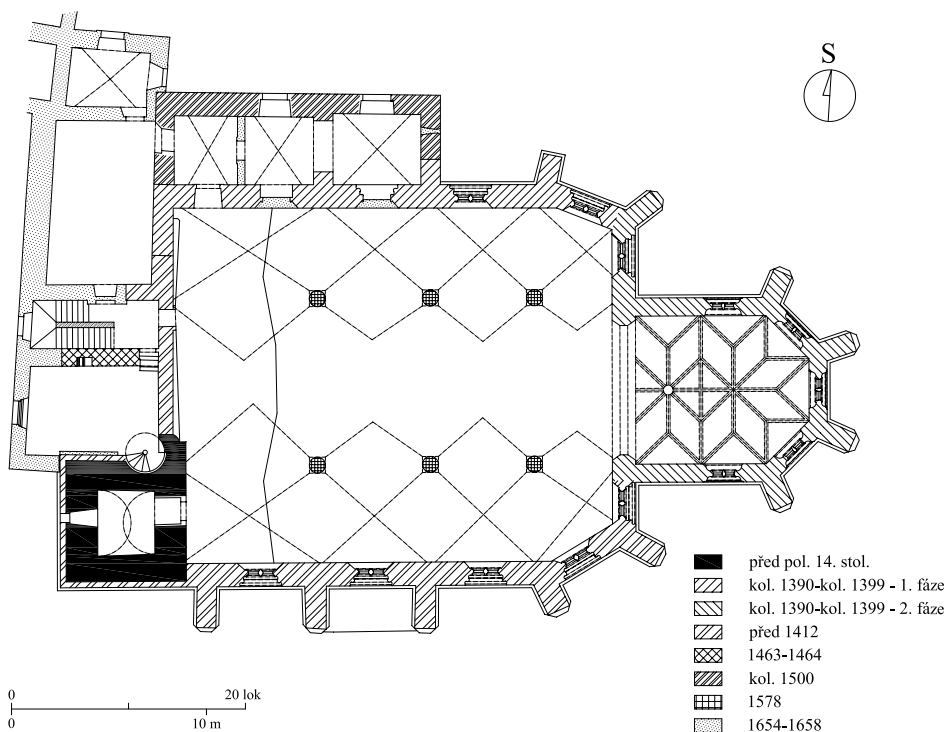
Novostavba kostela tedy vznikala na místě starší svatyně, jak lze ještě dnes zjistit i prohlídkou stávající stavby. Je to zejména velká část západní stěny, která zbyla ze starší stavby. Jak je čitelné z výrazného vodorovného ústupku, byla tato stěna po stržení štítu zarovnána do celkové výše 5,5 m, odkud byla vyzdvížena nová, o něco slabší zeď. Rovněž jediná věž, stojící vně jihozápadního nároží kostela a předstupující mírně do prostoru trojlodí, působí svou po-

25) E. Ulrychová, *Středověký Jičín v archeologických nálezech*, Jičín 2003, s. 4–5.

26) Viz poznámku 11.

Obr. 5: Jičín, kostel sv. Ignáce (pův. sv. Jakuba), půdorys přízemí. Stávající stav s vyznačením stavebního vývoje (kresba P. Uličný, 2005).

Obr. 6: Jičín, kostel sv. Ignáce (pův. sv. Jakuba), půdorys v úrovni oken. Stávající stav s vyznačením stavebního vývoje (kresba P. Uličný, 2005).

lohou vůči zbytku chrámu dost neorganicky. Tvar žeber v podobě okoseného jehlanu, spínající se v prostém válcovém svorníku křížové klenby v jejím přízemí, stejně jako protáhlé jehlancové polygonální konzoly, ukazují na svůj vznik asi ještě před polovinou 14. století. Naproti tomu vnější plášť věže, rostoucí ze stejného tvarovaného soklu jako zbytek stavby, pochází až z novostavby z konce 14. století. Zdá

se tedy, že při přestavbě kostela byla zachována alespoň hmota věže, která ale musela být zvenčí patrně kvůli poškození požárem obložena kvádřovou přízdívkou.

Stáří věže a západní zdi prozrazuje i důsledek postupu stavby nové části kostela, která nejprve od severu a východu postupně obklopovala starší stavbu, stojící částečně až do chvíle, kdy byla novostavba dokončena jižní zdi trojlodí. Vyměřit obvod nové stavby na staveništi, vyplněním starší stavbou, představoval vždy náročný úkol a ani v Jičíně neměl stavitel to štěstí, aby se pomocí svých měřících prostředků nedopustil chyby. Zatímco tedy severní loď a presbytář tvoří perfektně spojený útvar, je jižní boční loď výrazně užší než její severní protějšek, čímž se kněžiště dostalo výrazně mimo hloubkovou osu trojlodí. Tato asymetrie vadila nejvíce při osazování okna závěru boční lodě, pro jehož ostění nezbylo příliš mnoho místa. Snad také kvůli nepřesnosti měření nebyla správně odhadnuta poloha západní stěny zachované ze staršího kostela, protože poslední opěrák jižní lodě ji zcela mýjí. (Z této anomálie nakonec těžila západní kruchta, která mohla být o tuto část hlubší.)

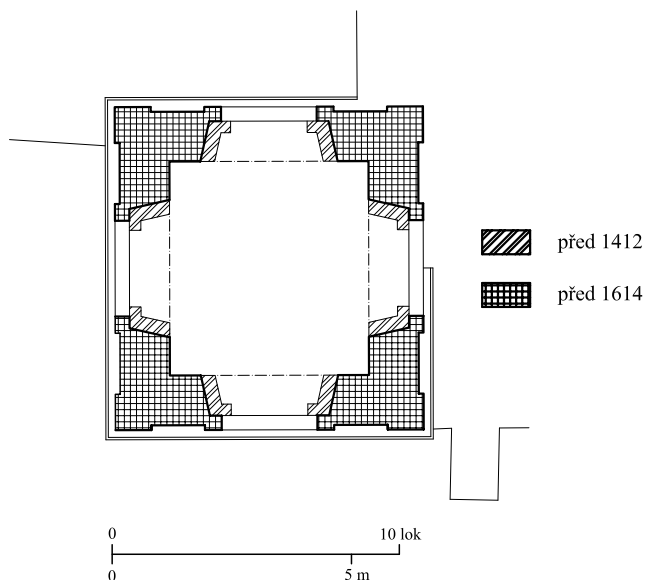
Jižní loď tedy určitě vznikla v jiné etapě než presbytář. Také ale mezi kněžištěm a severní lodí je z rozdílného řádkování kvádřového zdiva a výšky nasazení podokenní římsy při posledním pilíři lodě vidět, že i tato část byla vystavěna ve dvou etapách. Asi zcela na závěr byl vztyčen nový zvalbený západní štít a poté se mohlo pokračovat ve zpevňování a zvyšování věže. Z tehdy budovaných horních pater věže se ale po požáru v roce 1571 dochovaly kromě valeně klenutého patra jen nevysoké

spodky špalet oken ve zvoncovém 2. patře. O vertikálním vyvinutí věže a jejím členění tak dnes již nelze říci mnoho bližšího.²⁷⁾

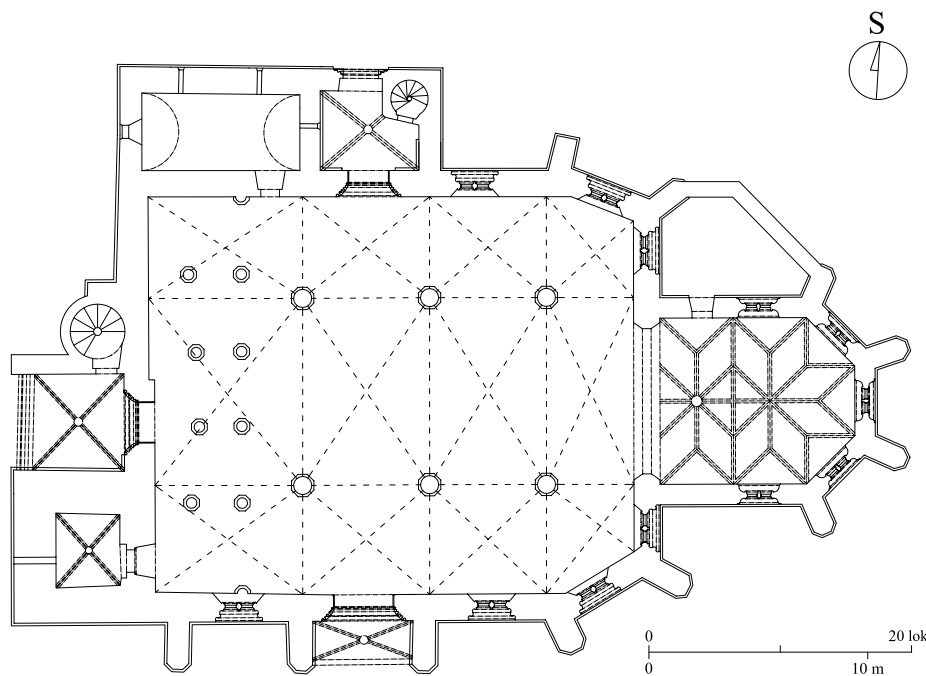
27) Ilustrativní je analytický pláněk přízemí zvoncového patra. Jelikož je již na vyobrazení kostela z doby před dalším požárem v roce 1681 okno věže rámováno paspartou ukončenou půlkruhovou archivoltou na římsových hlavicích, vzniklo toto dnešní členění věže (dnes zbavené

Nový chrám, který vyrostl v srdci města v době vše-
stranného rozkvětu českých zemí na přelomu 14. a 15. sto-
letí, vyjadřoval svým prostorovým uspořádáním aktivní a se-
bevědomý sociální status svých stavebníků, jičínských měš-
ťanů, nahrazující tradiční feudální stavebníky a klé-
rus. Kostelu již zcela dominovalo velké centrálně tvaro-
vané shromaždiště halového trojlodí, které hmotově vytvá-
řelo samostatnou a celistvou architektonickou jednotku chrámu. Tuto centralitu zdůrazňovala i vysoká stanová
střeška, kvůli níž byly oproti presbytáři výrazně zesíleny
obvodové zdi (2 pražské lokty oproti cca 1,5 loktům). Str-
mý krov této střešky, známý z dřevorytu ukazujícího mės-
to před požárem v roce 1681, byl vztyčen až po požáru kos-
tela v roce 1578, jistě ale opakoval původní středověkou
podobu.²⁸⁾ Oproti trojlodí tak presbytář získal vyložené drob-
né rozměry a byl rovněž osvětlen jen mnohem menšími ok-
ny. (Na druhou stranu byla větší okna do trojlodí při jeho
velké šířce a bez bazilikálního osvětlení nutností.)

Čím je tvar jičínského chrámu dále pozoruhodný, jsou
závěry bočních lodí, které svým zalomením pouze naznačují
tradiční závěr kaple. Místo aby zde byla vztyčena klasic-
ká forma tří stran oktogonu, pojí se boční stěny zkrat-
kovitě pouze dvěma stěnami přímo k stěně kněžiště. Zjed-
nodušení, které zde stavitel svým návrhem nabídl, mělo
svě blízké předstupu u Týnského chrámu a benediktinského
kostela v Emauzích v Praze stej-
ně jako v albertinském chóru
svatoštěpánského dómu ve Víd-
ni.²⁹⁾ V těchto kostelech je však
toto zjednodušení provedeno jen
zvenčí, uvnitř je trojboké zakon-
čení bočních kaplí stále ještě za-
chováno. Vlivná také mohla být
stavba monumentálního kostela
sv. Urbana v Troyes, založená
v roce 1263.³⁰⁾ Na jiném příkladě
kostela Maria-zur-Wiese ve vest-
fálském Soestu, založeném v ro-
ce 1311 (jiné čtení nápisu v chó-
ru udává datum 1331 nebo
1343), je vidět, že úsilí po od-
stranění této příčky je staršího
data. Také zde byly zvenčí pat-
rně jen dvě strany závěrů bočních
kaplí, i když v jiné kompozici než
u obou pražských kostelů. Pro-
tože se třetí stěna kaplí v soest-
ském případě zcela dostala do
interiéru kostela, snažil se ji ar-
chitekt co nejvíce zúžit do podo-
by tenké membrány, členěné ar-
katurou.³¹⁾ Odtud byl již jen krok

Obr. 7: Jičín, kostel sv. Ignáce (pův. sv. Jakuba), půdorys 2. patra věže s pozůstatky původního zvonicového patra. Stávající stav s vyznačením stavebního vývoje (kresba P. Uličný, 2005).

Obr. 8: Jičín, kostel sv. Ignáce (pův. sv. Jakuba), rekonstrukce stavu z doby kolem roku 1500. Západní stěna a část věže před polovinou 14. století, severní loď a presbytář asi z let 1391–1399. Stěna jižní loď dokončena před rokem 1412. Sakristie u severní boční lodi přeměněna asi v roce 1415 na kapli později zvanou krejčovskou, tehdy byla asi vystavěna nová sakristie u presbytáře. Klenba kněžiště z roku 1436 od kameníka Petra z Kolína osazená do původních nábehů. Západní předsíň z let 1463–1464 od mistra Jůry z Hradce, který v roce 1464 zaklenul i trojlodí. (Vyznačen hypotetický tvar zaniklé klenby.) Kamenná kruchta vystavěna ke konci 15. století. Severní předsíň se schodištěm do patra z doby kolem roku 1500 (kresba P. Uličný, 2005).

omítky) spolu s lizérovými rámy již při renesančním znovuvztyčení věže po roce 1578. S ohledem na použité tvarosloví to ale bylo asi až před rokem 1614, od kdy jsou doloženy výdaje na dokončování kostela (viz následující poznámku).

28) Původní dřevoryt veduty, známý spíše z pozdější kopie, otiskl J. Knob (et alii), Jičín a jeho kraj, Jičín 1968, s. 18. Rejstříky ze začátku 17. století uvádějí v roce 1616–1617 výdaje na pokrývání sanktusníku stře-
chy, které asi ukončily práce na kostele. Jejich počátek je datován
nákupem oltáře v roce 1610–1611, které dále pokračovaly stavěním

strážnice na vrchu věže a oplechováním střešky v letech 1614–1617.
V. Buchar, Z obecních účtů obce jičínské v letech 1602–1621, in: Sbor-
ník muzejního spolku v Jičíně V, číslo 1–4, 1939, tabulka vydání.

29) Zajímavou studii věnoval týnskému chrámu a typologii zde užitého
typu závěrů P. Kalina, Architecture as a Mise-en-scene of Power: the Týn
Church of the Virgin Mary in Prague in the Pre-Hussite Period, Umě-
ní, roč. LII, 2004, s. 123–135.

30) P. Kalina, o. c. v pozn. 29, s. 126.

31) N. Nussbaum, German Church Architecture, New Haven – London,

Obr. 9: Jičín, kostel sv. Ignáce (pův. sv. Jakuba), klenba podvěží (foto P. Uličný, 2004).

k jejímu úplnému odstranění. Tento krok učinil také stavitel v Jičíně, jeho důvody k odstranění „nefunkčních“ zdí kaplí však vyvěraly také z dobové tendence „optického“ zmalebnování starších architektonických forem. Tím, že interiér již nebyl svojí obvodovou stěnou dělen do tří lodí, ale zároveň si udržel na východě náznak uzavření, přiblížil se celkovou figurou trojlodí k obrysu samotného presbytáře, který tento velký prostor vlastně ve stejných proporcích *en miniature* opakuje. Podobná úvaha stála i za návrhem slohové a geograficky blízkého kostela sv. Jana Křtitele ve Dvoře Králové, jehož podélné pravoúhlé trojlodí, nečleněné žádnými pasy, se ve svém obrysu opakuje v pravoúhle uzavřeném kněžišti.³²⁾ Proporční i tvarové sjednocení obou částí kostelů mohlo mít i symbolický význam. Jejich spojením triumfálním obloukem je jakoby znázorněn přechod z jednoho stupně na úroveň ve svých obrysech podobnou, avšak spirituálně vyšší.

A jak bylo toto architektonicky nové a rafinované řešení konstruováno? A byla při návrhu jičínského kostela vů-

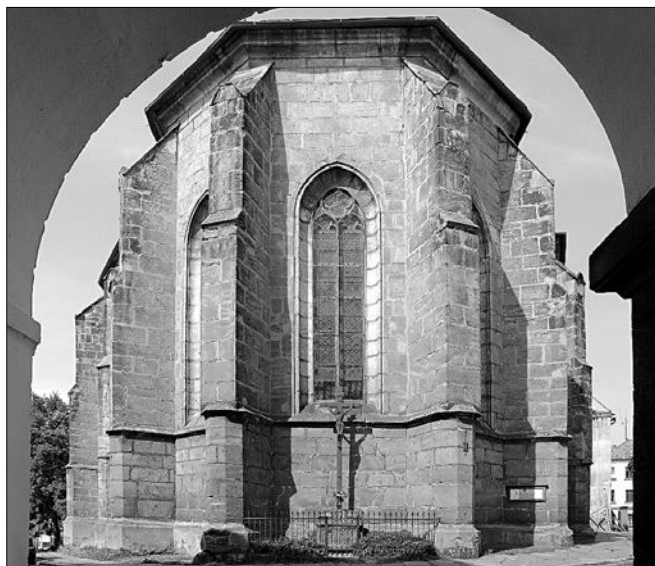
bec použita nějaká sofistikovaná geometrická metoda, známá z několika pozdních traktátů a doložená na nemnoha gotických stavbách? Lze předpokládat, že ano. Základním aktem celé této konstrukce bylo vynesení dvou hlavních os, podélné a kratší příčné. Z jejich průsečíku byla vynesena kružnice a z místa, kde protla podélnou osu, druhá kružnice o stejném poloměru. Oběma těmito kruhům byly opsány čtverce, které již definovaly vnitřní světlost trojlodí a jeho západní stěnu. Rotováním východního z těchto čtverců o 45 stupňů započala ona proslulá metoda středověkých stavitelů, pomocí níž byla ihned definována i světlost a poloha presbytáře. Rozdíl mezi místem, kde oba čtverce protnul hlavní osu, se stal poloměrem kružnice, vymezující interiér kněžiště, a její střed byl dán místem, kde východní z prvotních velkých kružnic protнула hlavní osu. Osmiboký závěr presbytáře vznikl obvyklým způsobem protnutím dvou rotujících čtverců, opsaných kružnicí a síla jejího zdiva byla dána rozdílem mezi těmito čtverci a dvojicí čtverců, vygenerovaných další sekvencí ze základního velkého čtverce. Předtím však ještě bylo potřeba určit další elementy stavby. Zalomení stran trojlodí vzniklo tak jako u presbytáře použitím oktagonu, v tomto případě otočeném o 22, 5 stupně. Teprve však vyrýsováním pravidelné hvězdicové klenby mohl architekt stanovit, jak hluboko bude možné zkosení trojlodí vést. Návrhy hvězdicových vzorců jsou dobře známy z pozdně středověkých rysů, k jednoduché jičínské variantě stačilo vynést z rohů oktagonu uzavírajícím kněžiště dvojici linek, z jejichž průsečíků byly vedeny šikmé úsečky do středu kompozice.³³⁾ Opakováním středního pásu tohoto centrálně pojatého vzorce bylo možné klenbu rozmnožit do libovolné délky. V Jičíně stačilo použít jediný pás, který pak definoval i konec oktagonu trojlodí. Tím byl již získán jeho celý obrys, jenž stačilo zhmotnit přidáním síly zdiva činící 2 lokte, aby mohl být celý koncept vynesen v terénu. Vepisováním čtverců byla dále získána velikost dříku sloupů trojlodí, pro určení jejich samotné polohy však již architekt náhle svoji metodu rotujících čtverců opustil. Pro generování modulu určujícím rozpětí mezi sloupy bylo určeno místo, kde hlavní osu protínala západní příčná osa, tedy v místech bočních vstupů. Jedna ze stran tohoto modulu, definujícího šíři hlavní lodě, byla převzata ze čtverce, který již určil vnější stěnu presbytáře. Kratší ze stran již ale vznikla tak, že z delší strany byl vynesena obdélník o proporcích zlatého řezu.³⁴⁾ Aditivním řazením tří (respektive dvou) těchto modulů pak byla získána místa pro všech šest sloupů. Vysvětlený postup tedy ukazuje, proč nejvýchodnější z párů sloupů nejenže neleží na ose zalomení trojlodí, ale ani nedodrжуje stejnou vzdálenost vůči vítěznému oblouku, protože byly generovány od středu kostela, bez velkého ohledu nato, jak daleko budou poslední sloupy od presbytáře.

2000, s. 94–95 a pozn. 294 na s. 238. Tento kostel vycházející svým tvarem závěru z místního minoritského kostela sv. Petra, byl v chóru dokončen v roce 1355. Na západních věžích inspirovaných kolínskou katedrálou se ale ještě pracovalo v roce 1421. Jakkoli je tato stavba geograficky velmi vzdálená, takže P. Kalina, o. c. v pozn. 29, s. 126, neuznával o jejím vlivu na závěry Týnského a emauzského chrámu, je možné právě díky její spojitosti s architekturou dómu v Kolíně nad Rýnem uvažovat o tom, že se její plán dostal přes Petra Parléře nebo jiného v Kolíně a v Praze činného stavitele do Čech.

32) Připomenout je potřeba i kostel Nejsvětější Trojice v Kutné Hoře. K těmto kostelům viz V. Mencl, o. c. v pozn. 1, s. 140–141 a 160.

33) Konstrukci klenby užitou v Jičíně zakreslil do svého traktátu norimberský stavitel Wolf Stromer – W. Müller, Die Zeichnungsvorlagen für Friedrich Hoffstadts „Gothisches A. B. C.-Buch und der Nachlass des Nürnberger Ratsbaumeister Wolf Jacob Stomer (1561–1614)“, in: Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte, Band XXVIII, 1975, o. 22.

34) Matematicky lze zlatý řez převést do vzorce $(\sqrt{5} - 1)/2$, což činí poměr stran 1 ku 1,618... Viz například R. Lawlor, Sacred geometry. Philosophy and practice, London, 1989, s. 46. Známý středověký způsob vynášení zlatého řezu pomocí kružnic vedených z delší strany poloviny čtverce zde nemohl být použit, protože byla známá jen delší strana zlatého řezu. Konstrukce řezu z této strany ukazuje Robert Lawlor na s. 49.

Obr. 10: Jičín, kostel sv. Ignáce (pův. sv. Jakuba), pohled na závěr presbytáře od východu (foto T. Rasl, 2004).

V tomto místě tak lze rozpoznat určitou improvizaci, pochopitelnou díky tomu, že právě zde přicházel architekt se zcela novým řešením. Porovnáním této ideální konstrukce s realizovanou stavbou pak nakonec vyjdou na povrch i odchylky v jižní části stavby, která – jak bylo řečeno výše – je oproti severní lodi užší.

Dekódované schéma jičínského kostela, nestojí svým řešením v úplném osamění.³⁵⁾ Dvojice historiků architektury, Michael Davis a Linda Neagley, předvedla nedávno doklad, že téměř identickým způsobem byly komponovány i jiné a mnohem nákladnější stavby. Pro jičínský kostel jsou jejich pozorování o to cennější, že jedním ze sledovaných chrámů byl již výše zmíněný kostel sv. Urbana v Troyes. Obdobně jako v Jičíně se základem jeho geometrické kompozice staly dva vzájemně se překrývající čtverce, které po svém rotování definovaly závěry všech tří lodí, polohu pilířů křížení a hlavního vstupu. A opět jako v Jičíně bylo při dimenzování interiéru opuštěno od této sofistikované metody na úkor jednoduchého aditivního řazení modulů v proporcích zlatého řezu, generovaného ze středního pole kostela s křížením. Podobný postup se ukázal být pomocníkem při navržení geograficky i dobou svého vzniku vzdáleného druhého sledovaného koste-

la Saint-Ouen v Rouen.³⁶⁾ Je tedy možné říci, že stejná metodika návrhů kostela, užívaná ve Francii, byla použita i pro generování půdorysu jednoho z menších českých kostelů z doby kolem roku 1400.

Protože dosud nejsou k dispozici elevace a řezy jičínského kostela, není zatím možné ověřit, jakým způsobem byly vynesena výšková rozvržení. Nepochybně však i u této části se geometrie uplatnila, bezpečně to lze říci ale jen o patkách sloupů. Ve shodě se vzorem dochovaným ve sbírce plánů vídeňské huti,³⁷⁾ byla šíře polygonální patky vygenerovaná opět pomocí rotujícího čtverce. Pokud se tento obrazec použil i v nárysu, ukázal otočený čtverec také sklon profilace, pojící obě části.

Kombinace použitých geometrických tvarů při kreaci půdorysu kostela však byla ještě něco více, než jen mistrovskou ukázkou ovládnutí této techniky. Sloužila totiž také k vyjádření esence křesťanského náboženství. Komponováním geometrické figury kostela pomocí dvou propojených kruhů, které určují všechny základní body půdorysu, bylo možné do těchto souřadnic vepsat pravidelný latinský kříž, jehož pata ležela v západní zdi trojlodí a vrchol ve středu presbytáře. Příčná ramena pak dosahovala do míst, kde se zalamovaly boční stěny trojlodí. Tento symbol ukřižovaného Kristova těla je pak doslova rozzářen hvězdou v pozadí vrcholu kříže, kterou lze také číst – protože není úplná – jako Kristovu korunu. Tradiční okotogon definující závěr kněžiště zde jako šifra osmého dne po vstupu do Jeruzaléma symbolizuje Kristovo zmrtvýchvstání, které je však díky použití stejného tvaru i pro „závěr“ trojlodí očekáváno i u zde shromážděné křesťanské komunity.

Obr. 11: Jičín, kostel sv. Ignáce (pův. sv. Jakuba), pohled na okna závěru jižní lodě (foto T. Rasl, 2004).

35) Nepočítaje diskuze nad konstrukcí Parlérovy klenby, nebyl zatím podobný komentář geometrického kódu, který by umožnil srovnání, k žádné z českých staveb podán. K užití geometrie a číselného symbolismu viz například nejnovější práci N. Hiscock, *The Wise Master Builder. Platonic Geometry in Plans of Medieval Abbeys and Cathedrals*, Aldershot – Brookfield USA – Singapore – Sydney, 2000, s přehledem literatury.

36) M. T. Davis – L. E. Neagley, *Mechanics and Meaning: Plan Design at Saint-Urbain, Troyes and Saint-Ouen, Rouen*, in: *Gesta*, vol. XXXIX/2, 2000, s. 161–182.

37) Plán otiskl například F. Bucher, *Design in Gothic Architecture. A Preliminary Assessment*, in: *Journal of the Society of Architectural Historians*, vol. XXVII, 1968, obr. 7 na s. 54.

Obr. 12: Jičín, kostel sv. Ignáce (pův. sv. Jakuba), pohled na západní štít kostela s věží a zazděnou západní předsíní (foto P. Uličný, 2005).

Okosení ostrých hran hmoty trojlodí a presbytáře inspirovalo architekta i k zalamování opěrných pilířů chóru a jižní fasády, kuriózně však po projití podokení římsou proměněné v prosté hranoly. A tak se tatáž figura obdélníku s okosenými hranami, která se již objevila ve tvaru trojlodí a presbytáře, promítla i do malého detailu stavby. Půdorys stavby tak ztratil hodně ze svých ostrých hran a i přes řadu opěráků přecházela jeho stěna měkkými spoji tupých úhlů od jednoho konce k druhému mnohem plynuleji. Obdobným způsobem, možná až nepřiměřeně prostě, bylo provedeno i okosení vítězného oblouku. V modelaci špalet a profilů okenních kružeb pak snaha po oblení ostrých hran pokročila od přímek až k měkkým plochám křivek. Kružba se tak zdá, že se z okenního výklenku spíše vynořuje, rámovaná ještě měkce profilovanou archivoltou u oken trojlodí, kde jsou špalety oken hlubší než u presbytáře. Zajímavý je i výběr téměř kompletně dochovaných kružbových obrazců (z celkových 14 se v úplnosti zachovalo 12). Zatímco jsou tři strany závěru snad opět ze symbolického

důvodu završeny trojlistem v kruhu nebo ve sférickém trojúhelníku, jsou boční stěny presbytáře a bočních lodí téměř výhradně ukončeny jemně modelovanými srdčitými motivy. Ve starší severní části jsou dosud otočeny dolů, v jižní stěně trojlodí již trojice srdcí míří vzhůru.

Stejněho rodu jako plynulé navazování elementů půdorysu byl i důraz na plynulý a přehledný provoz. Na středech všech tří fasád trojlodí byly založeny vchody, z nichž každý obdržel svůj zvláštní účel. První jižní byl vstupem pro jičínské měšťany, a byl proto také již brzy kryt mělkou předsíní s křížovou klenbou na figurálních konzolách.³⁸⁾ Na sever, přesně proti portálu jižnímu, mířil o něco menší vchod severní. A zde si architekt nemohl odpustit doslovnou citaci komunikačního směru, mířícího z kostela ven na hřbitov a otočil profilaci ostění dovnitř chrámu.³⁹⁾ Stojí za to připomenout, že k zdůraznění jiné kvality severní strany chrámu zde opěrné pilíře trojlodí nemají žádné okosení. Poslední portál, odstraněný při jezuitské adaptaci v letech 1654–1658, směřoval na západ od kostela, tedy zcela mimo město, a byl později ještě zdůrazněn velkou předsíní (viz níže). Důvody k otevření největšího vchodu tímto směrem

38) Dvě zachované figurální konzoly na severní stěně předsíně, představující dvě bezvousé lidské tváře, jsou poškozené k nečitelnosti. Jejich původní provedení se zdá být i přes poškození nevelké kvality. Hrušková žebra křížové klenby se spínají v nezdobeném válcovém svorníku.

39) Tuto interpretaci nicméně ztěžuje nejistota ohledně původní podoby portálu, který je dnes prací restaurace z roku 1900. B. Profeld – A. Martinek, o. c. v pozn. 1, s. 27.

vycházely z polohy již zmíněného Hrádku, odkud chtěl mít pán města a jistě jeden ze sponzorů stavby (přinejmenším při zakládání oltářů) přímý a dostatečně honosný vstup do chrámu, kterým mohl dále projít až do presbytáře ke svému sedáku nebo na kruchtu.

Klíčovým vodítkem k bližšímu vřazení jičínského kostela sv. Jakuba do dynamického vývoje sakrální architektury předhusitských Čech je mimo již zmíněnou prostorovou skladbu jeho klenutí. Z něho se v úplnosti dochovala klenba presbytáře, zatímco ze středověkých konstrukcí klenby trojlodí se po požáru v roce 1578 dochovaly jen patky šesti válcových sloupů.⁴⁰⁾ Dochované zaklenutí presbytáře je zkrácenou verzí slavné klenby kněžiště kostela sv. Jiljí v Milevsku, s tím rozdílem, že do prázdného pole mezi jednotlivými skupinami kosočtverečných buněk je vložen kříž.

Jičínská klenba kromě toho skrývá ještě další pozoruhodné přídavky, které nevycházejí z jejího základního tvaru. Z celkem osmi konzol jsou čtyři v samotném závěru osazeny zhruba o jeden loket výše, než zbývající čtyři konzoly směrem k vítěznému oblouku. Z těchto druhých čtyř pak vychází vždy jedno žebro navíc (při oblouku dvě místo jednoho, a ve stěně čtyři místo tří), které ale, protože mají odlišný směr, mizí brzy v hmotě stěny. Přes všechny tyto záměrné nepravdivosti v založení však klenba nakonec vrcholí ve stejné rovině. Obdobný přístup ke klenebním konstrukcím je znám – v mnohem výrazněji artikulované podobě – ze staveb královské hutě Václava IV., popsané Václavem Menclem jako dobový rozmar záměrně netektonicky uvažujících architektů dvorní huti Václava IV.⁴¹⁾ Pokud se ale taková konstrukce nalézá nad nejsakrálnějším místem chrámu, vykládat jej jako pouhé capriccio již nestačí. Klenbu chrámu je zde totiž pořád v tradičním smyslu potřeba vnímat jako symbol klenby nebeské. Ta je zde nesena skupinou podpor, z níž některé jakoby pocházejí z „vyšší“ vrstvy a jiné z „nižší“, zatímco další nedosáhnou nebes vůbec, protože si bohužel vybrali opačný směr. Toto poněkud málo zřetelné a komplikované klenební řešení tak zřejmě v sobě nese moralistní sdělení, založené také i na určité hierarchické předpojatosti.⁴²⁾

40) Kostel zachvátil požár již 1. srpna 1572, ale o konkrétních škodách na kostele vypovídají až zprávy o druhém požáru ze dne 10. srpna 1578. Tehdy se sesulo klenutí lodě včetně sloupů a kruchta. Na věži se roztavily čtyři zvony a uvnitř chrámu byly zničeny i náhrobky pánů ze Šel-lenberka a Kosti, Berků z Dubé, z Talmberka a Trčků. F. Menčík, o. c. v pozn. 1, s. 189–191.

41) V. Mencl, o. c. v pozn. 1, s. 152–158.

42) Zajímavé je i pravidelné stoupání záklenků oken jižní fasády trojlodí směrem k presbytáři a zkracování hloubky jednotlivých polí trojlodí

Obr. 13: Jičín, kostel sv. Ignáce (přev. sv. Jakuba), pohled do trojlodí a presbytáře od jihozápadu (foto T. Rasl, 2004).

Odkazy na dvorskou huť krále Václava IV. vedou k delšímu zastavení u dochované církevní stavby, provedené přímo touto dílnou. Je to královská kaple ve Vlašském dvoře v Kutné Hoře, jejíž stavba byla ukončena někdy v roce 1400, kdy král Václav nařizuje sloužit v ní každý den mši, i když není ve městě přítomen.⁴³⁾ I když se jedná o centrální stavbu drobných rozměrů, je tato perla české architektury *fin de siècle*, jičínskému kostelu mnohem bližší než jihočeské chrámy v Milevsku a Krumlově. V celkovém řešení je to právě vztah centrálního prostoru a drobného filigránského presbytáře, který je tak jako v Jičíně zaklenut stejně krátkým úsekem síťové klenby postrádajícím svorníky. Příbuznost obou staveb pak potvrzuje i detailní řešení kružbov, protože okna lodí provázející presbytář jsou završena mandorlou, z jejíhož dna vyrůstá lilie, takže se zdá formo-

týmž směrem. Tento zdánlivý perspektivní záměr vycházel z použité geometrické konstrukce (viz výše). U oken se naopak zdá, že to bylo způsobeno příliš vysokým založením okenního záklenku u jižní kaple, zatímco přání stavitele bylo mít záklenky oken jižní lodě nižší. Tento rozpor pak byl asi řešen tak, že záklenky stoupají od jednoho bodu stavby k druhému. Přestože lze u jičínského kostela pozorovat tyto nepřesnosti, působící jako záměrné perspektivní triky, je to dáno pouze naším renesanční architekturou ovlivněným vnímáním. To že perspektivní klamy byly gotickým architektům cizí potvrzuje ne přímo to, že pozdní gotická architektura, vděčící tolik právě české tvorbě, nesáhla v bezpočtu kapriciózních tvarů k této metodě, samo o sobě neslučitelné s používanou geometrickou metodou konstrukce. Nezdá se proto přesvědčivé vidět v architektuře Petra Parléře a v jiných českých stavbách, zejména ve farním kostele ve Dvoře Králové, vědomé snahy po jejím uplatnění. Viz P. Kalina, Peter Parler's Innovations in St. Vitus's Cathedral in Prague, in: Acta Polytechnica 1, 1997, s. 51–60.

43) V. Mencl, o. c. v pozn. 1, s. 156–158.

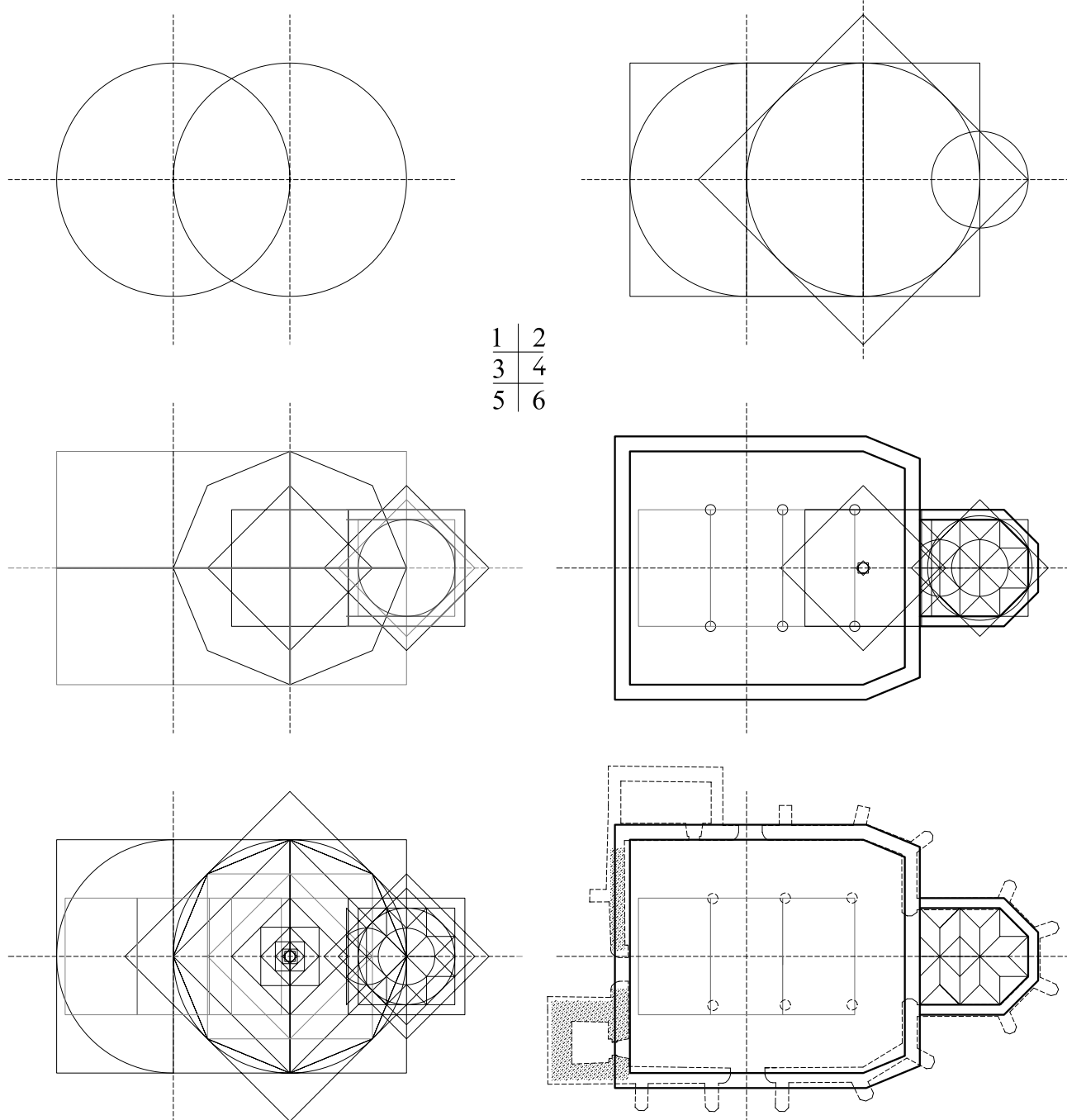
vat obrácený tvar srdce. A naopak drobnější okna presbytáře jsou zase završena klasičtějšími útvary čtyřlístu ve sférickém čtyřúhelníku nebo dvojicí plaménků, podpírajících kruh s trojlistem. Toto schéma tedy vysvětluje, proč v Jičíně byla v závěru presbytáře dána přednost konzervativním tvarům kruhu a sférickému trojúhelníku, zatímco v závěru presbytáře a v bočních lodích jsou téměř výhradně srdčité tvary. Kapriciózní tvar klenby lodi byl jistě podnětem k opakování jeho záměrných nepřesností

44) Na okraj si dovoluji poznamenat jen tolik, že jelikož hvězdicové schéma lodi Vlašské kaple je v půdoryse kopíí závěru vysokého chóru pražské katedrály, mohlo by jít o její vědomé karikování. Václav IV. se totiž odmítl zúčastnit slavnostního vysvěcení vysokého chóru v roce

i v presbytáři jičínského kostela, otázkou je, zda již ve Vlašské kapli měly tyto architektonické hrátky nějaký hlubší smysl.⁴⁴⁾

Tvarově je jičínská klenba hrotitě valená, prolamovaná výsečemi a ukončená nad závěrem konchou. Byla vyzděna z relativně masivních kusů hrubě upravovaného lomového kamene na žebrech hruškovitého profilu, vybíhajících z polygonálních římsovitých konzol. Příčný profil klenby je neobvykle převýšený, zabírající prakticky celou horní polovinu

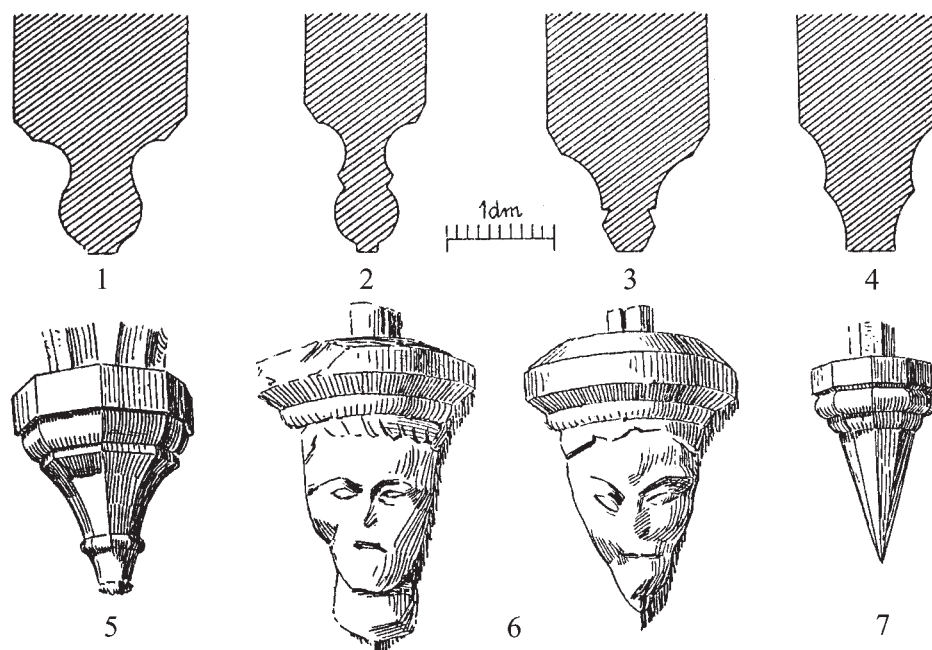
1385 kvůli konfliktu s arcibiskupem Janem z Jenštejna a také i jiná zpráva z poloviny 90. let sděluje, že král jedné noci vnikl do kamenické dílny a ničil zde rozdělané sochy. *D. Libal – P. Zahradník, Katedrála svatého Víta na Pražském hradě, Praha 1999, s. 22.*

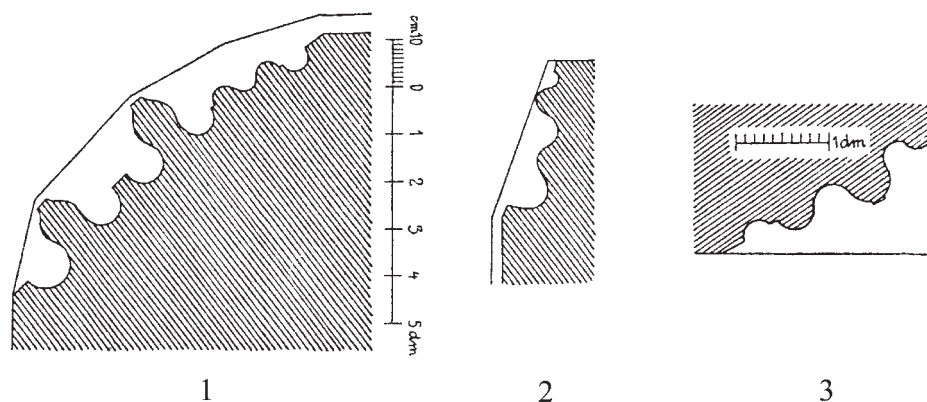
Obr. 14: Jičín, kostel sv. Ignáce (pův. sv. Jakuba). Hypotéza geometrické konstrukce návrhu. 1 – definování hlavních os a dvou překrývajících se kruhů, 2 – opsáním a rotováním čtverců byly získány dimenze trojlodí a nalezen poloměr a střed kruhu závěru presbytáře, 3 – různě natáčený oktagon určil závěr trojlodí a kněžiště, které již zná i sílu svých zdí, 4 – konstrukce hvězdicové klenby definuje délku presbytáře. Vepisováním čtverců je získána velikost sloupů trojlodí. Jejich poloha je určena generováním zlatého řezu ze vzdálenosti, která již určila vnější stěnu presbytáře, 5 – celkový rys s vyznačením všech konstrukcí, 6 – ideální schéma vzkreslené do skutečné situace se zkrácenou jižní lodí starší západní stěnou (kresba P. Uličný, 2005).

prostoru. Toto snad i nechtěné deformování způsobilo velmi nízké založení konzol a náběhů žebér, které – jak je patrné na mírném zalomení křivky žebér nad čtyřmi řádky segmentů – byly zasazeny již při výstavbě obvodových stěn.

Dosavadní názory velmi podceňovaly stáří tohoto klenutí; většinou bylo datováno do začátku 16. století⁴⁵⁾ nebo do konce století 15.⁴⁶⁾ Jak však prokazuje nález níže uvedených stavebních účtů, bylo vyklenuto již v roce 1436, a protože zde od počátku byly připraveny výběhy plánované klenby, musel být její tvar definován nejpozději při stavbě presbytáře, která probíhala hned v první etapě. Písemné údaje již naznačily, kdy k tomu mohlo dojít. O celém záměru stavby nového kostela muselo být rozhodnuto nejpozději v roce 1391, kdy měl být na staveniště svážen kámen. První dvě fáze stavby, zahrnující severní boční loď a presbytář, musely být dokončeny v horizontu několika přístích let. Jejím závěru by dobře odpovídal rok 1399, kdy se v Jičíně objevuje zámožný tesař Matyáš, který sem tak mohl být povolán k stavbě krovu nad presbytářem. Nedlouho poté, po roce 1401, mizí z pramenů zedník Fridrich, který se na stavbě kostela mohl do té doby také podílet. Dokončení první fáze stavby jičínského kostela tak lze snad datovat těsně před rok 1400, kdy měla být také dokončena zmíněná Vlašská kaple. Komplikovanější řešení však vyžaduje skutečnost, že projekt jičínského kostela byl hotový již někdy kolem roku 1391 a byl nepochybně v řadě detailů jen opakujícím či rozvíjejícím derivátem zmíněného díla královské huti dokončené o 10 let později. Řešením tohoto rozporu by byl pouze předpoklad existence dnes již zaniklé další podobně členěné sakrální stavby, postavené královskou hutí již o desetiletí dříve. To že právě výčet sakrálních prostorů pocházejících od této dílny nemusí být úplný, ukázal nedávný nález architektonických fragmentů z kaple na hradě Točnicku, klenuté na válcový sloup (sloupy?) a členěné arkýřovitým presbytářem tak neobvyklého tvaru, že to zřejmě překonávalo všechny dosavadní kaprice této huti.⁴⁷⁾ Další zaniklá kaple, členěná arkýřovým

Obr. 15: Jičín, kostel sv. Ignáce (pův. sv. Jakuba). 1 – žebro v presbytáři (kol. 1399–1436), 2 – žebro v západní předsíni (1464), žebro v přízemí věže, 4 – žebro severní předsíni, 5 – konzola v presbytáři, 6 – konzoly v jižní předsíni, 7 – konzola v přízemí věže (podle B. Profelda, o. c. v pozn. 21).

Obr. 16: Jičín, kostel sv. Ignáce (pův. sv. Jakuba). 1 – ostění jižního portálu, 2 – ostění vnějšího portálu severní předsíni, 3 – ostění portálu komory věže v patře (podle B. Profelda, o. c. v pozn. 21).

presbytářem, byla součástí královského paláce na Pražském hradě. Pokud tato byla až dílem královské huti Václava IV., bylo by snad možné detailní členění jičínského kostela odvozovat právě od ní.

Neméně zajímavé než odkryt geometrický klíč jičínského kostela a jeho slohový původ, bude bližší pohled na cestu, jakou vykonal typ síťové klenby tvořené kombinací kosočtverečných buněk, uzavřené hvězdovitým vzorcem, než jej použil architekt jičínského chrámu. Václav Mencl předpokládal, že tuto klenební novinku prvně použil Petr Parlér, když stavěl kapli Věch Svatých na Pražském hradě, dokončenou před rokem 1386.⁴⁸⁾ Kvůli jejímu zániku to ale dosud není zcela jasné.⁴⁹⁾ Dokud se tato teorie neprokáže, zůstává tak prvenství parléřovské klen-

by.

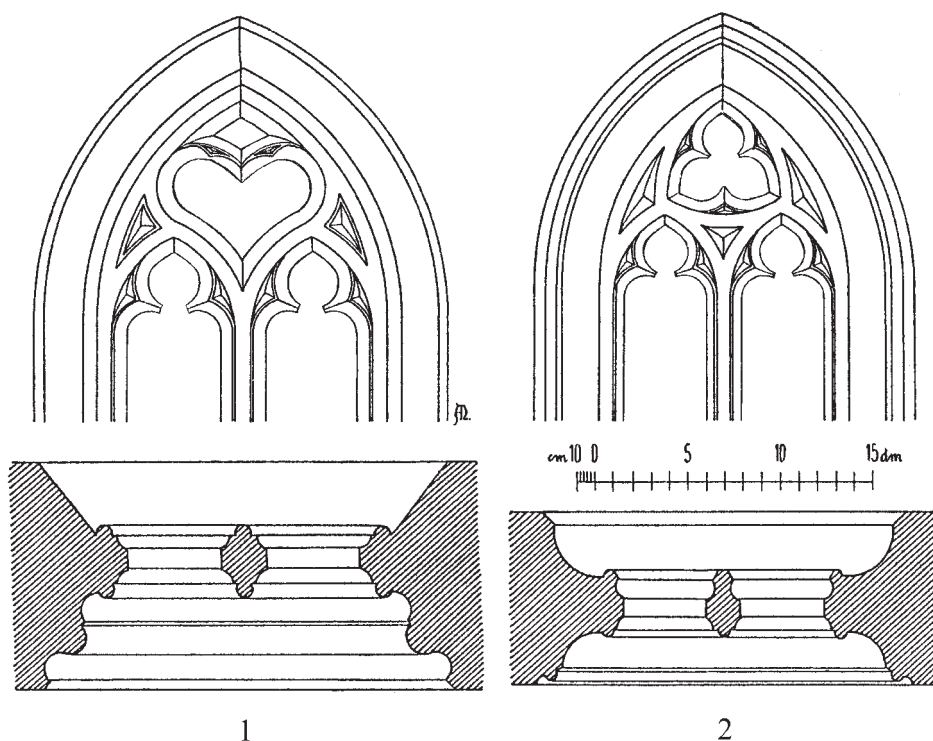
45) D. Líbal, Jičín. Průvodní zpráva k stavebněhistorickému průzkumu historického jádra, Praha 1961, s. 174. Podobně uvažují i J. Hendrych – M. Ličeníková – V. Synecký, o. c. v pozn. 1, nestr.

46) D. Líbal, Gotická architektura v Čechách a na Moravě, Praha 1948, s. 205. J. Wagner, o. c. v pozn. 1, s. 17.

47) J. Sommer, Nález gotických architektonických článků na hradě Točnicku, in: Castellologica bohemia 4, Praha 1994, s. 331–340.

48) V. Mencl, o. c. v pozn. 1, s. 142.

49) J. Sokol, Parlérův kostel Věch svatých na Pražském hradě, Umění XVII, 1969, s. 579. J. Kaigl, Kostel Věch svatých na Pražském hradě

Obr. 17: Jičín, kostel sv. Ignáce (pův. sv. Jakuba). 1 – kružba a profilace západního okna jižní lodi, 2 – kružba a profilace jihovýchodního okna závěru presbytáře (podle B. Profelda, cit. v pozn. 21).

bě průjezdu staroměstské mostecké věže. Ta byla sice podle nového datování vyzdvížena až v 90. letech 14. století,⁵⁰⁾ plánovaná byla jistě již při založení věže v 70. letech. I když se tak objevují pochybnosti o jejím parlérovském původu, je přesto téměř jisté, že tento nový klenební motiv pochází od tohoto invenčního architekta, ať už z hradní kaple, z projektu mostecké věže, či z jiného návrhu. Dokazuje to totiž bezpečně společná inspirace v progresivní anglické architektuře jak u tohoto vzorce, tak i u jeho slavné síťové klenby svatovítského chóru. Historik architektury Paul Crossley novou důkladnou analýzou naznačuje, že Petr Parléř musel na své učenické cestě osobně navštívit Anglii, a to konkrétně její západní část zvanou West Country. Zde v první polovině 14. století vznikaly pozoruhodné realizace anglického Decorated na stavbách katedrále ve Wellsu, Bristolu, Exeteru a malého kolegiálního kostela v Ottery St Mary, které navrhovali architekti Thomas z Witney (činný 1292–1342) a jeho žák William Joy (1329–asi 1352). Pro klenební vzorec pražské katedrály má zásadní význam zejména poslední z nich, předpokládaná samostatná práce Williama Joye – kostel St Mary v Ottery St Mary, založený v roce 1337 exeterským biskupem Johnem de Grandissonem. Klenba jejího chóru a mariánské kaple (Lady Chapel) v závěru kostela je posazena na síť trojic paralelních žebér, z nichž krajní vždy propojovala výběhy vedlejšího klenebního pole. Její vzorec snad ukázal Petru Parléřovi cestu, jak od původní inspirace v tzv. anjouovském vzorci zahuštěným

mnohočetným opakováním a křížením, byly klenby Thomase z Witney a Williama Joye postupně rozrušovány vynecháváním jednotlivých úseků síťového rastu.⁵¹⁾ Pod vlivem ve střední Evropě již tehdy rozšířených trojpa-prscitých a hvězdovitých klenb pak mohl Petr Parléř tyto anglické předlohy upravit a dále zjednodušit do čitelnější „středoevropské“ podoby.

Mnohem blíže než klenba svatovítské katedrály, tvořená jen dvojicí paralelních žebér, však stojí anglickému příkladu právě klenební vzorec mostecký. Ten lze sice vnímat buď jako soubor kosočtverečných útvarů nebo trojpa-prscitých klenb, ale propojením všech jejich segmentů tvořících klenební vzorec lze získat také síť křížících se trojic paralelních žebér, přecházejících z jednoho pole (určeného klenební výsečí) do pole sousedního. Zde Petrem Parléřem použité geometrické

schéma se od klenb kostela St Mary liší pouze tím, že ještě poslední dvě paralelní žebra, která byla Williamem Joyem ponechána bez přerušení, přesekl již ve vrcholu výsečí, odkud vedl kolmo k pohybu klenby transversální žebro.⁵²⁾

Druhá z nejstarších klenb tohoto typu, vypínající se nad milevským presbytářem, je s mosteckým schématem velmi příbuzná. Všechny úsečky jejího vzorce lze rovněž propojit do celistvých paralelních žebér, ty však probíhají přes tři klenební pole. Díky tomu se zmenšil úhel, pod kterým žebra vycházejí ze stěny, a tím i velikost klenebních výsečí. Přes tři klenební pole lze také protáhnout žebra klenby presbyteria další pozoruhodné stavby této doby, kostela sv. Martina v bavorském Landshutu, který časově následoval za stavbou milevskou. Její založení spadá někdy před rok 1389, kdy je jako vedoucí stavby prvně připomínám Hans Krummenauer, který klenbu presbytáře dokončil v roce 1398.⁵³⁾ Zdá se, že již někdy v této době pokročili

51) P. Crossley, Peter Parler and England. A Problem Revisited, in: Wallraf-Richartz Jahrbuch, Band LXIV, 2003, s. 53–82, kde je uvedena i starší literatura k tématu. Anglickou inspiraci lze nalézt i na dalších detailech Parléřovy svatovítské klenby, jako například u sdružování bos v koutech křížení žebér (připomínající vlastovčí hnízda), užitá oběma anglickými architekty v klenbách ve Wellsu, Bristolu a Ottery St Mary.

52) Petr Parléř zřejmě nebyl jediný architekt, který z prostředí střední Evropy vycestoval ve 14. století za poznáním do středověké Anglie. Jak ukázal Józef T. Frazik, vychází vzorec klenby presbyteria cisterciáckého kláštera v Oliwě z konce 14. století rovněž z anglických vzorů, z nichž Frazik uvádí zaklenutí opatského kostela v Pershore z let 1290–1300, jenž následovaly další podobné nebo komplikovanější vzorce klenb kostelů v Milton Abbas, Ely a Yorku. J. T. Frazik, Sklepenia gotyckie w Pruszech, na Pomorzu Gdańskim i w ziemi Chełmińskiej, in: Kwartalnik architektury i urbanistyki XXV, 1985, s. 11–13. Frazikovo zjištění akceptovali i N. Nussbaum – S. Lepsky, Das gotische Gewölbe. Eine Geschichte seiner Form und Konstruktion, München – Berlin, 1999, s. 257.

před požárem v roce 1541. (Příspěvek k historické topografii Pražského hradu), Zprávy památkové péče 52, 1992, č. 2, s. 4–5. J. Frolík – P. Chotěbor, Nová zjištění o kapli Všechny svatých na Pražském hradě, in: Staletá Praha 24, Praha 2003, s. 12.

50) J. Vítovský, K datování, ikonografii a autorství Staroměstské mostecké věže, Průzkumy památek 1/2, 1994, s. 34.

Obr. 18: Jičín, kostel sv. Ignáce (pův. sv. Jakuba), pohled na klenbu presbytáře. Podle projektu z posledního desetiletí 15. století do připravených výběhů vyklenul v roce 1436 Petr z Kolína (foto T. Rasl, 2004).

mistři pracující se síťovou klenbou k její okem téměř nespátřitelné, ale geometricky zásadní inovaci. Reprezentantem těchto kleneb je síťový vzorec nad presbytářem kostela sv. Víta v Českém Krumlově, klenutým od roku 1407 podle známé smlouvy mistrem Janem.⁵³⁾ Ačkoli byla tato klenba smluvně vázaná na milevský vzor, liší se od něho tím, že jednotlivé úsečky vzorce již nelze spojit do průběžných linek paralelních žebířů. Důvodem pro to bylo použití aditivního řazení středních pásů hvězdicové klenby závěru presbytáře, která vzniká jinou geometrickou konstrukcí. Stejným způsobem byla také řešena klenba presbytáře Vlašské kaple a nakonec i jičínské kostela.

Od všech těchto kleneb se jičínská odlišuje jedním, zato velice zajímavým detailem, a to žebířným křížem vloženým do prázdného „středu“ klenby. Tak lze tento motiv vlastně vnímat jako vepsaný latinský kříž, menší obdobu toho, který byl zakódován v půdoryse celého kostela, přičemž se oba dva svým vrcholem dotýkají středu presbytáře. Akt vložení doplňujícího prvku kříže, který nevychází ze zá-

53) P. Vlček (ed.), Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, Praha 2004, s. 270–271, autor hesla Jakub Vítovský. Viz též poznámku 68.

54) Smlouvu otiskl J. Neuwirth, *Geschichte der bildenden Kunst in Böhmen. Vom Tode Wenzels III. bis zu den Husitenkriegen*, Prag 1893, s. 601–602. Ke krumlovskému kostelu viz dále K. Chytil, *Umění české na počátku XV. století*, in: *Stencovo umění II*, 1929, s. 266–270. V. Mencl, o. c. v pozn. 1, s. 143–145. V. Mencl, *České středověké klenby*, Praha 1974, s. 79–80, uvádí další předhusitské příklady z pražského a jihočeského prostředí.

Obr. 19: Jičín, kostel sv. Ignáce (pův. sv. Jakuba), pohled na rozdílné založení konzol v severní stěně presbytáře. Z levé konzoly vychází o jedno žebro navíc (foto P. Uličný, 2004).

kladní geometrické konstrukce, tak nelze vůbec brát jako bezúčelnou manýru. Totéž platí i o klenbě svatováclavské kaple pražské katedrály, do jejíhož středu nechal Petr Parléř vložit malý řecký kříž. A podobně je snad možné vnímat i vyplňování prázdných středů klenby svatovítského chóru izolovanými svorníky, z nichž po stranách rostoucí bosa formují opět tvar kříže. Hlavní Parléřův důvod pro toto datečné doplňování patrně pramenil z nejistoty, kterou přinášel pocit prázdného středu klenby, po staletích vždy vyplňovaného vrcholovým svorníkem, který společně s žebířným křížem již nesl silný symbolický význam. V jičínské klenbě lze proto čist vědomou odevzu řešení klenby svatováclavské kaple, a je to o to pozoruhodnější, že se zde jednalo sice o krátký, ale orientovaný prostor, kterému zde architekt chtěl dát centrální moment. Tento přístup k navržení klenby však souzní s výše navrženým čtením prostorového utváření, kde stavitel viděl trojlodí jako téměř centrální prostor, která se zopakovala v menším měřítku v presbytáři.

Jakým klenebním vzorcem ale mělo být v Jičíně uzavřeno samotné trojlodí? Z jejího rozvržení je známá pouze poloha dvou řad trojic válcových sloupů, které spočívaly na

55) Válcové sloupky dnešní klenby pocházejí podle struktury opracování společně s toskánskými hlavicemi až z opravy z roku 1578, jak ukazuje letopočet pod čabrákou na východní straně loď. Boční lodě byly tehdy opatřeny křížovými klenbami (či lépe řečeno klenbou valenou se styčnými výsečemi), zatímco hlavní loď kryje klenba valená s trojúhelními výsečemi.

Obr. 20: Jičín, kostel sv. Ignáce (pův. sv. Jakuba), klenba jižní předsíně (foto P. Uličný, 2005).

do dnešních dochovaných polygonálních patkách.⁵⁵⁾ Profil, který převádí polygon do válce, je stejný, jakým je převeden sokl do obvodových stěn, ale také týž, jaký mají patky proslulého trojlodí v nedalekém Dvoře Králové anebo velké síně tzv. Hrádku v Kutné Hoře z let 1410–1415.⁵⁶⁾ Je ale pak možné předpokládat, že také zde chtěl stavitel provést stejně odhmotněnou strukturu jako v královédvorském chrámu, kde již nerozhoduje z jakého úhlu se do trojlodí nahlíží, protože zde byl zcela setřen rozdíl mezi bočními a hlavní lodí? Odpovědi je: patrně ne. A to z toho důvodu, že v Jičíně zůstala zdůrazněna hlavní loď větší šířkou oproti lodím postranním, takže by při použití křížových kleneb i na hlavní lodi vznikl ne úplně vyvážený útvar. Snahu po rovnováze zde navíc komplikovalo i to, že první a poslední pole lodí mají výrazně rozdílnou hloubku než pole střední. Jak tedy měla vypadat klenba jičínského trojlodí, navržená rukou stavitele, z jehož prostředí vznikly tak harmonické konstrukce, lze pouze odhadovat. V bočních lodích byly asi od počátku plánovány klenby křížové, zda však byly odděleny od lodě hlavní arkádovým pasem již nelze posoudit, protože se po něm, stejně jako po pozdější gotické klenbě, nezachovaly žádné viditelné stopy.⁵⁷⁾ Hypoteticky je pak možné uvažovat o složitějším vzorci v klenbě lodě hlavní, jestli podobně jako v Českém Krumlově, kde byl adoptován síťový rastr z pražské katedrály, však sotva bude možné kdy rozhodnout. Přijal-li však stavitel, o jehož schopnostech nemůže být sporu, výzvu, kterou mu dával řešený prostor, mohl zde nakonec dojít i k novému a neobvyklému klenebnímu řešení. Je zajímavé, že síťové klenutí špitálního kostela v Braunau a jím ovlivněné skupiny staveb na toku řeky Innu v Rakousku

s jičínským chrámem sdílí ne jednu podobnost jak půdorysnou, tak i zaklenutím presbytáře.⁵⁸⁾

Zmíněná podoba jičínského kostela se vzdálenými stavbami Innviertelu vyžaduje podrobnější úvahu, nejprve je však ještě potřeba se zmínit o příbuznosti architektury jičínského chrámu se stavbou nedalekého hradu Kost. Toto pevně vystavěné opevnění, dokončoval významný český velmož Petr z Vartemberka (píšící se také z Kosti). Petr zastával v letech 1381–1386 funkci nejvyššího purkrabí Pražského hradu, tedy nejvýše postaveného zemského úředníka, a z toho titulu, jak usoudila Dobroslava Menclová, mohl být po tuto dobu i ředitelem královské stavební hutě.⁵⁹⁾ Ať tak či onak, vybral si z jejího prostředí stavitele s dílnou, jejichž služeb využil při přestavbě svého sídelního hradu. Vrcholem jejich práce pak byla drobná kaple Panny Marie, přiložená k obvodové hradbě na hlavním nádvoří, kterou Menclová datovala před rok 1402, kdy Petr z Vartemberka umírá.

Obdélná stavba této kaple má presbytář zdůrazněný pouze trojúhelným zalomením bez triumfálního oblouku, který vznikl zrcadlením šikmé stěny hradby, k níž je přiloužena. Již toto řešení připomíná zalamování bočních lodí jičínského kostela. Přesvědčivý je však architektonický aparát, ukazující na totožnost obou hutí. Je to jednak identické tvarování soklu a také použití kvádřového obložení stěn. Pozoruhodnou příbuznost ukazují i okenní kružby, jejichž linie je tak jako v Jičíně tvořena oním téměř malířsky pojetým širokým a měkce modelovaným oblounem. Zajímavé je zejména okno východní, které má nad dvojicí půlkruhových, mírně stlačených oblouků nasazenou mandorlu, do níž je vepsán vzhůru vztyčený trojlíst. Na jičínském kostele byla k tomuto tvaru při zachování stejného obloukovitého profilu přidána dolní část vepsaného trojlístu, jaký je i v kapli Vlašského dvora, aby zde mohly vzniknout ony zajímavé srdčité vzorce. Jak je dále patrné na malé síle stěn, neměla být tato filigránská práce nikdy klenutá, mohla být však korunována zajímavě tvarovanou střechou.

Jelikož byl Petr z Kosti od roku 1385 až do počátku 90. let poručníkem svého vzdáleného synovce a jmenovce Petra z Vartenberka, tehdejšího pána Jičína,⁶⁰⁾ byl to tedy zřejmě právě on, kdo někdy ke konci svého poručnictví a správy Jičína zprostředkoval k připravované stavbě nového farního kostela kvalitní stavební hut', a měl tak jako faktický stavebník – vedle jičínských měšťanů a pánů – na její podobu určující vliv.

Jelikož byl Petr z Kosti od roku 1385 až do počátku 90. let poručníkem svého vzdáleného synovce a jmenovce Petra z Vartenberka, tehdejšího pána Jičína,⁶⁰⁾ byl to tedy zřejmě právě on, kdo někdy ke konci svého poručnictví a správy Jičína zprostředkoval k připravované stavbě nového farního kostela kvalitní stavební hut', a měl tak jako faktický stavebník – vedle jičínských měšťanů a pánů – na její podobu určující vliv.

56) V. Mencl, o. c. v pozn. 1, s. 160. E. Šamánková, Stavební vývoj kutnohorského Hrádku, Zprávy památkové péče XI a XII, 1952; D. Menclová, České hrady, díl II., Praha 1972, s. 179–181.

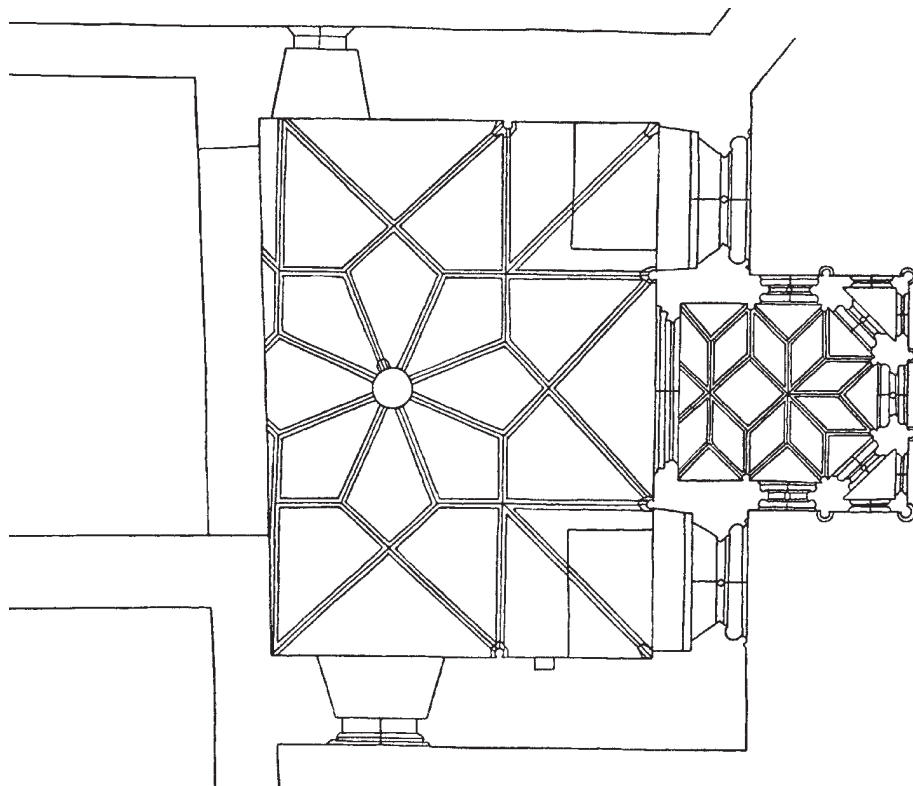
57) Po četných požárech kostela bylo potřeba vyměnit převažující část lince podkorunního zdiva. Pouze nepravidelně rozestoupená lůžka po vylámaných trámech na části severní stěny podkrovní jsou pozůstatky dřívějšího trámového stropu.

58) O vztazích kostelů v Braunau (zal. 1417), Eggelsbergu a Neukirchen k českému prostředí psali již K. Chytil, o. c. v pozn. 54, s. 285–286 a V. Mencl, o. c. v pozn. 1, s. 173. Teprve J. Wagner, o. c. v pozn. 1, s. 16–17, upozornil na jejich podobnost s kostelem jičínským.

59) D. Menclová, o. c. v pozn. 56, s. 171–174.

60) F. Menčík, o. c. v pozn. 1, s. 14.

Řešení příbuzné jičínskému kostelu nalezneme i v zahraňčí. První stavbou této velké skupiny staveb v oblasti Innviertelu, jižně od českých hranic, je špitální kostel sv. Ducha v dolnorakouském Braunau.⁶¹⁾ Tento chrám byl založen významným šlechticem Harprechem Harskircherem ze Zangbergu a Teisingu, dlouholetým kancléřem a radou na wittelsbašském dvoře v Landshutu, na základě své nadace z roku 1416. Nadání na oltář Panny Marie z konce téhož roku, tedy ještě před samotnou stavbou, ukazuje, že již tehdy byla známa dispozice chrámu. Promyšlenou architekturu tohoto kostela zahajuje již jeho základní půdorysné schéma. Tak jako v Jičíně je jeho poměrně krátká hala zakončena zkosením bočních kaplí, jejichž vnitřní zeď je ale pouze odtržena průchodem. Také krátký, ale relativně široký presbytář je sklenut stejně rozvrženým vzorcem jako v Jičíně, i když bez latinského kříže. Rozdílný je naproti tomu zcela novátorský přístup k řešení interiéru lodi, který původně definovaly tři volně stojící svazkové sloupy (střední byl zbořen v roce 1687), tvořící jeden díl šestiúhelné kompozice, vepsané do přední části prostoru. Vedle sloupů ji formovaly dva svazkové polosloupy v bočních stěnách haly a druhá dvojice vyrůstající z vítězného oblouku, odděleného zmíněným průchodem od bočních kaplí. Stejně neobvykle působí i užitý klenební vzorec síťové klenby, který se na půdorysu zdá plynout jakoby bez definovaného směru do všech stran. V prostoru byla tato nekonečná síť vtažena stejně originálně do tří „deštníkovitých“ forem, vyrůstajících ze sloupů, připomínající klenby jihočeských dvouloďných kostelů, Parléřovu jižní předsíň svatovítské katedrály a tvorbu Hanse von Burghausena.⁶²⁾ Zatímco pro toto prostorové řešení se již podařilo nalézt zmíněné blízké i časově téměř současné vzory, zdál se jeho půdorys s bočními, na vnitřní straně „oddělatými“ kaplemi ojedinělý, a tedy vytvořený až architektem tohoto kostela.⁶³⁾ O jeho identitě přitom není vůbec jistoty. Dva velcí současní architekti, působící v této oblasti – Hans Krumenauer a Hans von Burg-

Obr. 21: Kutná Hora, Vlašská kaple (kolem 1400), půdorys (podle V. Mencla, o. c. v pozn. 1).

hausen – se k němu v seznamu děl na svých epitafech nehlásí a i když se braunaušský kostel stavbám obou architektů velmi blíží, srovnání kamenických značek se stavbou kostela sv. Martina v Landshutu vyznělo negativně.⁶⁴⁾ Protože je nepochybné, že mistr špitálního kostela prošel tak jako oba jménem známí architekti přímým školením v Čechách, domníval se Norbert Nussbaum, že by mohl být jeden z nich alespoň autorem návrhu, když již nebyl provádějícím stavitel.⁶⁵⁾

Srovnání braunaušského kostela s jičínským chrámem vnáší do tohoto zajímavého bádání zásadní podnět, k identitě autora však i přesto nelze říci více. Když se totiž vedle sebe postaví oba kostely, z jejich vzájemného porovnání vyjde najevo, že je spojuje pouze půdorys. Architektonické tvarosloví obou staveb je přitom tak rozdílné, že vůbec nelze mluvit o přímém vlivu jičínské stavby, kterou braunaušský mistr jistě nikdy na vlastní oči neviděl. Idea uplatněná u jičínského kostela působila v Innviertelu ještě po založení braunaušského kostela, protože oba kostely ze série účtyhodných 37 staveb, který tento špitální kostel určitým způsobem napodobují, totiž farní kostely v Eggelsbergu (1420–1436) a Neukirchen a. d. Enknach (kol. 1440), mají, tak jako v Jičíně, v prázdném poli klenby presbytáře v jednom nebo druhém směru vložené dodatečné žebro.⁶⁶⁾ Patrně jen obecně podobné jičínskému kostelu se zdá být i možná interpretace symbolického významu zajímavého konceptu hexagonu.⁶⁷⁾

61) Braunauškému kostelu a jeho okruhu byla již věnovaná zasloužená pozornost. Základní údaje přinesl R. Guby, *Die Kunstdenkmäler des oberösterreichischen Innviertels*, Wien 1921, s. 13 ad. Obsáhlou práci na toto téma zpracoval N. Nussbaum, *Die Braunauer Bürgerspitalkirche und spätgotischen Dreistützenbauten in Bayern und Österreich. Ein raumbildnerisches Experiment des 15. Jahrhunderts*. (21. Veröffentlichung der Abteilung Architektur des Kunsthistorischen Institutes der Universität zu Köln.), Köln 1982. Z této disertace vycházela autorova studie: *tjž*, *Die Braunauer Spitalkirche und die Bauten des Hans von Burgausen. Rezeption und Innovation in der Bayerischen Spätgotik*, in: *Ars Bavarica*, Doppelband 35–36, München 1984, s. 83–118.

62) N. Nussbaum, 1982, o. c. v. pozn. 61, s. 31–154.

63) Tamtéž, s. 109–110.

64) Tamtéž, s. 163.

65) Tamtéž, s. 158.

66) Tamtéž, s. 202–248.

67) Vzájemná kombinace čísla šest a osm, definovaného částí oktagonu závěru presbytáře zde v symbolické zkratce sděluje jedno ze základních poselství křesťanství – transformaci Kristova mrtvého těla, které zemřelo po šesti dnech po příchodu do Jeruzaléma a jeho vzkříšení na osmý den. Z tohoto pohledu je pak možné pochopit i snahu o tvarové

Obr. 22: Kost, hradní kaple, celkový pohled od jihu (foto P. Uličný, 2005).

Jestliže nelze ukázat, kdo byl autorem tohoto kostela, je alespoň pravděpodobné, že byl nějakým způsobem spojen s velkými kostelními stavbami v Landshutu nebo Pasově, které byly obě jistě založeny a delší čas vedeny Hansem Krumenauerem.⁶⁸ Přízvisko tohoto známého stavitele pak neomylně vede stopu do centra jihočeského dominia Rožmberků Krumlova, kde právě v tuto dobu panoval nikoli jeden z mocných členů tohoto rodu, ale Čeněk III. z Vartenberka, pán Lipnice a – Jičína.

Tento patrně nejznámější člen rodu Vartenberků, hrál jednu z klíčových rolí v začátcích husitských válek, právě někdy z kraje svého poručnictví získal jičínské panství společně se svým strýcem Jindřichem od svých bratranců z Veselské větve Vartenberků Petra a Václava. Získáním Ji-

čina dosáhla jeho aktivita na východočeském panství, které během deseti let vybudoval z nepatrného dědictví po otci, jednoho z prvních významných zisků. Společně s rozšiřováním majetku pracoval Čeněk i na své úřednické kariéře, ve které právě tehdy dosáhl jednoho z prvních vrcholů. V této činnosti jej je možné sledovat již od r. 1400, kdy se objevuje mezi předsedajícími dvorského soudu, kde postupně získává čelní postavení. Vedle toho sňatkem s Kateřinou z Landštejna před rokem 1408 navázal na po generace udržovanou rodinnou příbuznost mezi Vartenberky a jihočeskými Vítkovci.⁶⁹ Ta se již v této době projevila v jeho správě Nového Bydžova, kterému v prosinci roku 1407 udělil tzv. právo královo, do té doby udělované jen mės-

tům a městečkům na rožmberském území (v roce 1416 udělil stejné právo i Jičínu).⁷⁰ Sdílením vlastnictví hradu Lipnice se svojí ženou nejpozději od roku 1410 pak Čeněk získává také reprezentativní sídlo v samotných jižních Čechách. Při té příležitosti nechal strop sálu v tamní věži Samson vyzdobit osmnácti Vartenberskými znaky.⁷¹ Od této doby je také jistě možné datovat vzájemné přátelství mezi osmým rožmberským vládařem Jindřichem, který jej ve své závěti ustanovil hlavním poručníkem nezletilého syna Oldřicha. S Jindřichovou smrtí v polovině roku 1412 se tak Čeněk z Vartenberka stává až do roku 1418, kdy Oldřich nabyl plnoletosti, faktickým vládcem nejrozsáhlejšího šlechtického území v Čechách a po králi nejmocnějším zemským feudálem. Tuto pozici pak oficiálně potvrdil získáním úřadu nejvyššího purkrabí v roce 1414. Je třeba zdůraznit, že Čeněkovu působení na rožmberském teritoriu mělo rysy skutečné aktivní vlády, projevující se zejména přivedením Oldřicha k podobojí a dosazením kněží této víry na rožmberské fary v roce 1417. Na Čeněkovu vládu vzpomínal ještě kronikář posledních Rožmberků Václav Březan slovy, že „rozšafně a dobrým sirotčím správu domu Rosenberského

přiblížení obou částí stavby jako zobrazení transcendentálního přestupu ze světa materiálního do světa duchovního, zprostředkovaného bránou triumfálního oblouku, přičemž oba světy se v sobě vzájemně odrážejí. K této numerologické symbolice pak přibyla dominantní trojice středních sloupů, figurující jako doslovný základní nositel křesťanské ideje reprezentovaný Svatou Trojicí. Zde nabídnutý výklad by však bylo žádoucí porovnat s dekodovanou geometrickou konstrukcí celého kostela. Dosavadní pokusy o nalezení geometrického klíče nevyznívají zcela přesvědčivě. Interpretace Ericha Bachmanna, užívající metodu triangulace, byla Norbertem Nussbaumem zpochybněna, tamtéž, s. 58–86.

68) Osobě Hanse Krumenauera, ztotožňovaného s mistrem Janem známým z krumlovské smlouvy, a jeho stavbám, stejně jako jeho kolegům Stefanovi Krumenauerovi a dalším byly věnovány dva ročníky sborníku *Ars bavarica*. Z ročníku 35/36, 1984 je třeba uvést již zmíněnou studii N. Nussbaum, 1984, o. c. v pozn. 61. Z ročníku 39/40, 1986 tyto studie: H. Puchta, Quellen zu den Spätgotischen Baumeistern Hans und Stephan Krumenauer, s. 99–116, V. Liedtke, Hans Krumenauer, Werkmeister zu St. Martin in Landshut und Dombaumeister zu Passau, s. 117–127, V. Liedtke, Stefan Krumenauer, Dom- und Hofbaumeister in Salzburg, s. 128–141. Viz též J. W. Cook, A New Chronology of Hanns von Burghausen's Late Gothic Architecture, in: *Gesta*, vol. XV, 1976, s. 97–104. Vztahem pasovského dómu ke kostelům v Českém Krumlově a v Bratislavě se zabývala L. Szabó, Der spätgotische Dombau zu Passau. Unter besonderer Berücksichtigung der Ausstrahlung der dortigen Dombauhütte auf den Südosteuropäischen Raum, in: *Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege*, L, 1996, Heft 3, s. 195–202. K osobě Hanse Krumenauera viz též P. Vlček (ed.), o. c. v pozn. 53, s. 270–271.

69) K Čeněkovi z Vartenberka, jeho rodu a vztahu k Rožmberkům viz I. Raková, Vývoj pozemkové držby pánů z Vartenberka v letech 1281–1415, in: *Historická geografie 18. Sborník příspěvků k dějinám feudální držby předhusitských Čech*, Praha 1979, s. 69–96. Táž, Rožmberské teritorium v předvečer husitské revoluce. (Vztahy Oldřicha z Rožmberka k Čeněkovi z Vartenberka), in: *Folia Historica Bohemia 3*, Praha 1981, s. 263–280. Táž, Čeněk z Vartenberka (1400–1425). Příspěvek k úloze panstva v husitské revoluci, in: *Sborník historický 28*, Praha 1982, s. 57–93. Příbuzenské vztahy mezi Rožmberky a Vartenberky počíná sňatek IV. rožmberského vládaře Petr z Rožmberka s dcerou Beneše z Vartenberka Kateřinou v roce 1318. Pátý rožmberský vládař Oldřich se oženil s tetou Čenka III. Alžbětou (Eliškou) z Vartenberka, která umírá již v roce 1390. F. Palacký (edd.), *Rosenberské kroniky krátký a summowný výtah*, sepsaný na konci leta 1609 v Třeboni od Václava Březana, posledního archiváře Rosenberského, in: *Časopis společnosti vlasteneckého Museum v Čechách*, sv. 4, Praha 1828, s. 45–48.

70) M. Truc, Ius regale Rožmberských městských privilegií, in: *Městské právo v 16.–18. století v Evropě*, Praha 1982, s. 53–66, zejm. s. 58.

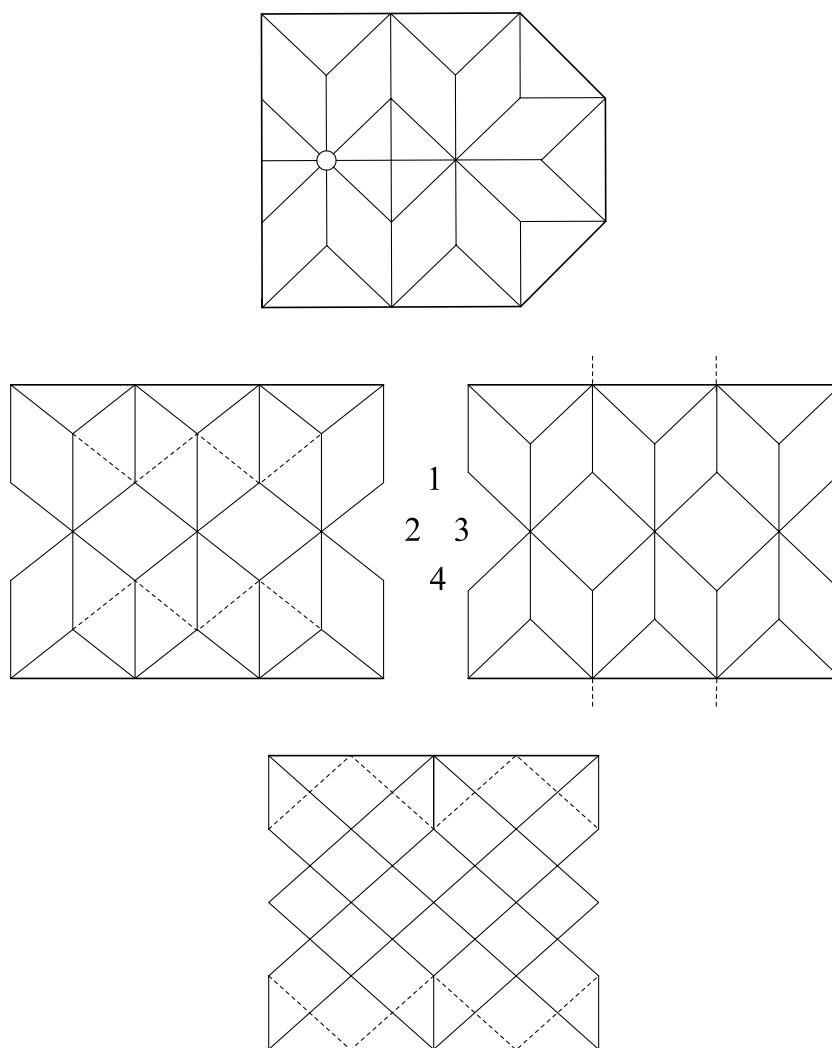
71) D. Menclová, o. c. v pozn. 56, s. 475.

okolo sedmi let na sobě zdržoval“.⁷²⁾

Po několik generací udržované vztahy mezi Rožmberky a Vartenberky, naposled stvrzené sňatkem plnoletého Oldřicha s Kateřinou, dcerou Jana z Vartenberka, v roce 1418, tak vedle držení vysokých úřadů (Vartenberkové dědičně požívali úřad nejvyššího číšníka) mohou vysvětlit i samozřejmost, s jakou byla na Kost a do Jičína povolán stavitel, přenášející – tak jako jihočestí architekti – progresivní dvorské a parlérovské umění mimo pražské centrum. Sedm let vlády Čenka z Vartenberka nad rožmberským teritoriím s centrem v Českém Krumlově snad naopak osvětluje, jakou cestou se v nedalekém dolnorakouském městě Braunau mohlo objevit půdorysné schéma kostela, tolik podobné farnímu kostelu vzdáleného města Jičína.

Pozdější stavební dějiny kostela sv. Jakuba v Jičíně lze v průběhu 15. století mimořádně podrobně sledovat díky nedávno nalezenému pramenu, kterým je kostelnické register (1431–1508) s obsáhlými stavebními účty a dvěma smlouvami.⁷³⁾ Z jeho údajů plyne, že první období nových stavebních prací na kostele započalo ještě za husitských válek. Tempo stavebních prací, zapisovaných do register v letech 1431 až 1441, odpovídalo možnostem příjmu kostela, pohybující se ročně kolem 10 kop grošů. Až do roku 1437 se o chod stavby staral kostelník Šimon, kdy jej vystřídali Petr Telkas a Prokop, zvaný Faniarek.⁷⁴⁾

Kdy začaly samotné práce, není možné přesně určit, protože první výdaje nejsou datované a zápisy do register byly vkládány bez chronologického sledu. Pravděpodobně to ale bylo v roce 1432 či o rok později. Nejprve byl na stavbu povolán tesař Beneš, který za přestavbu střechy nad kostelem (*Benessio carpentario a reformatione tecti super ecclesiam*) obdržel 100 grošů. S touto prací souvisely i veškeré další náklady na nákup potřebného materiálu v celkové ceně 95 grošů.⁷⁵⁾ Střecha byla doplněna o arkýř se sloupky (*columpnas k alkerzy*) a dostávalo se i na opravu zvonu (*a reformatione seu emendacione srdce k zvonu*), provedenou jistým Brnířem.⁷⁶⁾ Na to se v zápisech objevuje druhý tesař Petr s účtem na 5 grošů a s jeho příchodem se vyplácí i za dovoz dřeva.⁷⁷⁾ Další výdaje kromě opakujících se po-

Obr. 23: Předparlérovké a poparlérovské stívkové klenby, schéma. 1 – Jičín, kostel sv. Ignáce (pův. sv. Jakuba), presbytář, projekt asi kol. roku 1390, realizace 1436; 2 – Milevsko, kostel sv. Jiljí, presbytář, kolem roku 1390 (podle V. Mencla, cit. v pozn. 1); 3 – Krumlov, kostel sv. Víta, presbytář, projekt z roku 1407 od mistra Jana (podle V. Mencla, cit. v pozn. 1); 4 – kostel St. Mary v Ottery St. Mary, Devon, Anglie, klenba Lady chapel, projekt William Joy, 1337 (podle P. Crossleyho, cit. v pozn. 52).

ložek za hřebíky, které dodávají Vavřinec s kovářem Kanečkem a Mečírkou, se prvně zmiňují i práce na střešních oknech, pokrývaných šindelem.⁷⁸⁾ Vyloženě udržovacího charakteru byla práce na střeše nad schodištěm a čištění žlabů, provedené nádeníkem Hubalem. Tesař Beneš a Vyrpak s pomocníky postavili a zřejmě i pobili další střešní ok-

72) F. Palacký, o. c. v pozn. 69, s. 54.

73) SOKA Jičín, AMJ, kniha záduší, bez sign. Registra nalezl a popsal J. Francek, Úřad kostelníků v Jičíně a jejich kniha záduší z let 1431–1508, in: Sborník archivních prací 1 – XXXI, Praha 1981, s. 75–103.

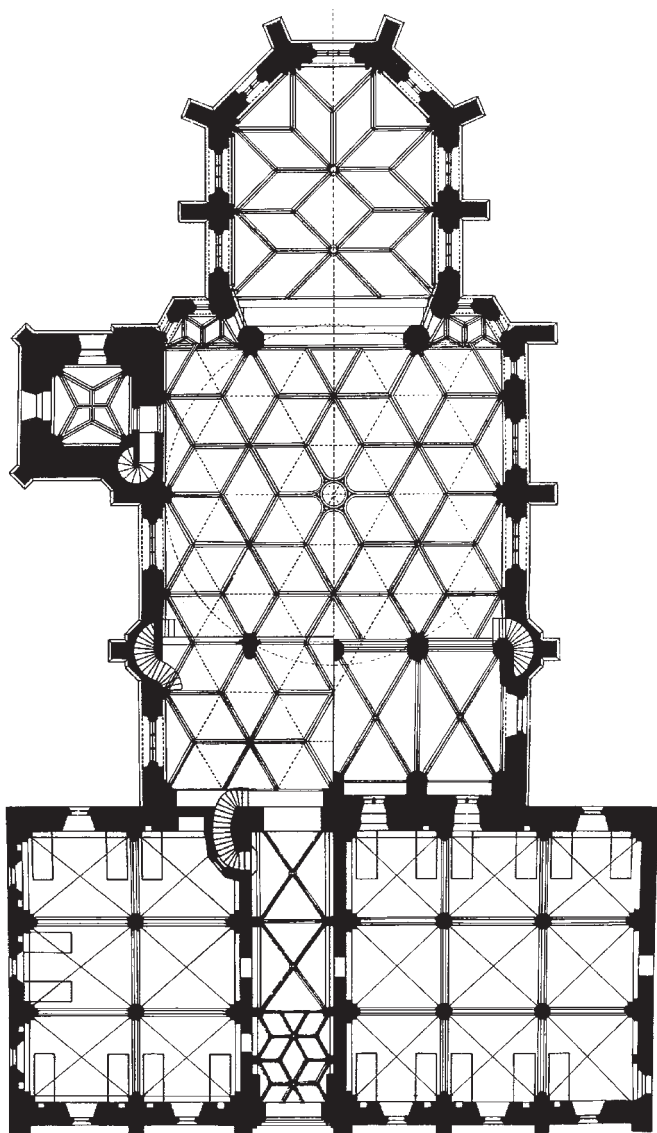
74) SOKA Jičín, o. c. v pozn. 73, fol. 8v a dále.

75) Uváděny jsou náklady na střešní žlaby (*canali*), šindel (*scilendris*), šindelné hřeby (*clawicul scindularis*), latě (*tekulis*) a hřeby (*za podlaznye hrzebyky*). Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 13v.

76) Na arkýř byly od jistého Bivečka koupeno dvě dřeva za 6 gr. a prkna za 14. grošů (*asseribus k alkerzy*). Další dřevo dovezl i Jan zvaný Beba (*Johanni dicto Beba za les*) a Martin. Na opravu zvonu byla nejprve vydána částka 3 gr. Brníř je zmiňován u opravy následující. Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 13v.

77) Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 13v.

78) Práce za pokrývání, k nimž dodal hřeby Vavřinec (*Laurenci*) a kovář Kaneček (*Kaneckzkoní fabro*) stály 9 grošů. Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 14r.

Obr. 24: Braunau, špitální kostel sv. Ducha a špitál, zaměření půdorysu z roku 1864 (podle N. Nussbauma, o. c. v pozn. 62).

no.⁷⁹⁾ Poslední náklady v tomto roce se nakonec opět týkaly srdce u středního zvonu, které spravoval kovář Ondřej. Závěrečný sumář sděluje, že bylo tehdy utráceno 5 kop a 3 groše.⁸⁰⁾

Teprve další roční vydání jsou datována, a to do roku 1434. Hned zpočátku roku navštívil Jičín kameník Petr z Kolína, aby si zde dojednal práci na kostelním chóru. Za jeho cestu mu bylo vyplaceno 6 gr. (*Item Petro lapicide de Colin vocatus ad laborandum chorum pro expensis a vectura et vias transeunti super expensas super toto vi gr.*).⁸¹⁾ Místo chóru se ale tento rok pracovalo ještě na jiné části a tou byla kostelní krypta, kterou opravoval Mikuláš Šitina.⁸²⁾ Sho-

79) Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 13v.

80) K spravení zvonu tehdy dodal kovář Ondřejovi (*Andree*) „ždárský šín“ jistý Hrdý. Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 14r.

81) Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 18v. Za pomoc s transkripcí této pasáže děkuji Gabriele Kompatscher z Univerzity v Innsbrucku.

82) Z výdajů na tuto práci (*Nicolas a Ssyтинie a reformacione gripte alias ad cruchty*), byly zapsány 2 prkna a pár hřebíků. Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 18v.

dou okolností jsou zde ilustrovány práce, které jsou již známe z jiných pramenů. Tento rok totiž na zranění utržené v bitvě u Lipan zemřel 26. října jičínský pán Jindřich z Var-temberka a byl pochován v rodinné hrobce v jičínském kostele.⁸³⁾ S lipanskou bitvou snad souvisely i další opravné práce provedené zedníkem Bělcem na hřbitovní zdi (*muratorii Bielcowi a reformacione muri cymitherii*) a osazení krycí desky (*za wyko ad mauris*). Do konce roku pak následovaly již jen drobné práce.⁸⁴⁾

Rok 1435 probíhal opět ve znamení opravy střechy. Nejprve byl zakoupen šindel za poměrně velkou částku 4 kopy grošů, vedle křížových, šindelních a latních hřebů za podobnou sumu. Latní hřeby byly pořízeny od již vloni zmíněného Štandla (Škandla). Získaný materiál byl tentokrát zamýšlen na přestavbu kostelní věže, protože hned následně jsou za tuto práci vyplaceny tesaři Petrovi 4 kopy (*a reformacione turre Petro carpentario*) a za úspěšné provedení i drobné spropitné. Jistý Radvan poté opět čistil střešní žlaby a menší částky byly vydávány již tradičně i na konstrukci a pokrytí střešních oken a práce na zvonu. Mimo to byly pořízeny pásy na zavěšení opony a látka na okna, snad k ochraně před chystanými pracemi v interiéru.⁸⁵⁾ O blížících se pracích vypovídají i následující výdaje na opravu huti (*a reformacione huti*), které se společně zúčastnili již známí tesaři Šitina, Beneš a Petr vedle jistého Gustava.⁸⁶⁾

Hlavní stavební práce pak proběhly následujícího roku 1436, kdy bylo na kostelní chór od vápeníka Havránka ve velkém nakupováno vápno za téměř 4 kopy a stavěno lešení.⁸⁷⁾ Z něj bylo vyzdvíženo bednění pro klenbu a jako příměs do malty byla nakupována vejce. Veškerá zednická práce na klenbě pak byla splacena v jedné částce 11 kop grošů (*a labore testudinis chorum*) a následovalo také poměrně drahé omítnutí (*ad dynchowanie chorum*) za celé 4 kopy. Závěr práce byl samozřejmě oslaven náležitým přípitkem, a z nové klenby tak mohla být zavěšena lampa, pro kterou byl za 8 denárů koupen provaz. Z těchto stručných, ale jasných zpráv tedy vysvítá, že dosud zachovaná klenba dnešního presbytáře byla zřejmě provedena v tento rok a niko-

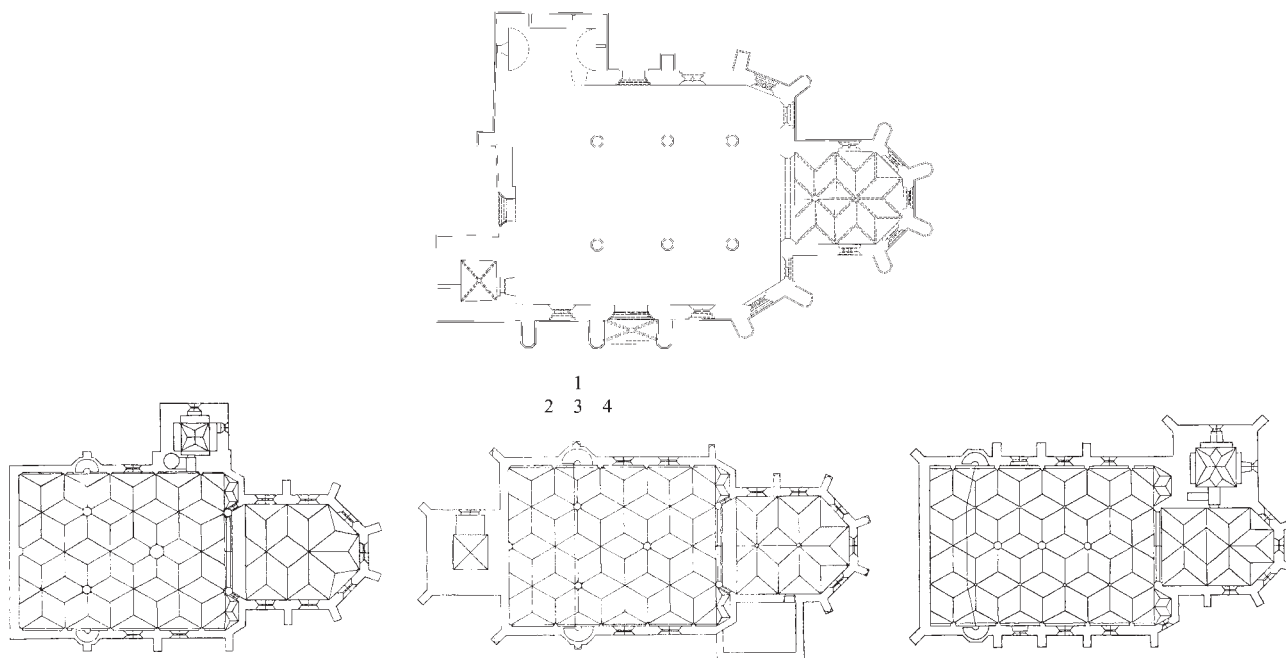
83) F. Menčík, o. c. v pozn. 1, s. 19. Tato hrobka zřejmě byla lokalizovaná „před presbytářem, proti hlavnímu oltáři“, jak se vyjádřil J. Schovanec, Hrobky v kostele sv. Ignáce v Jičíně, in: Český ráj, číslo 9, 1934, s. 3, při jejím otevření. Další dvě menší hrobky byly odkryty také proti bočním oltářům.

84) Již zmíněný Šitina strávil asi jeden den na opravě střechy a kdosi opět opravoval zvon. Ondřej se Škandlem zhotovili na kostelní skříň dveře s panty (*a reformacione almarie ecclesiae za panty*). SOKA Jičín, o. c. v pozn. 73, fol. 18v. Kolář Jakub Štandl (patrně syn Štandla z register) byl jičínský soused, vlastnící v letech 1459–1473 dům č. b/v na Valdickém předměstí. F. Menčík, o. c. v pozn. 1, s. 138.

85) Pásy k oponě (*zonula ad velum templi alias k uoponie*) stál 1 gr., látka na okna groše 2. SOKA Jičín, o. c. v pozn. 73, fol. 18v.

86) Oprava huti nebyla příliš náročná. Šitina dostal za vápno 1 gr. a 2 den. (*Sstithmowi a reformacione huti Cementi*), tesař Beneš vápna za 2 gr. (*Benessowi Carpentario a reformacione huti cementi*). Za opravu se tesaři Petrovi daly 3 gr. (*Petro Carpentario a reformacione huti*), a nakonec za trámy Gustavovi 1 gr. (*pro Sera k huti Gusstawi*). Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 18v. Když byly tyto hlavní práce hotovy, přišel ke konci roku čas na drobnou práci na štitu (*a reformacione swisli*) za jeden groš a kostelních hodinách (*a reformacione horologi*) za 9 denárů. Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 19r.

87) K stavbě lešení byly užity lýkové provazy (*zonis lyczene*), které stály 3 gr. a 2 den., za dřevo k lešení, které dopravil Martin Rotrs, (*pro lignis k lesseni Martino Rotrsia*), se účtovaly 3 gr., za nějaké další latě se vyplácely Pěstkoňové 3 gr. (*za lati ad chorum piessstkonisse*), prkna na klenutí stály dalších 21 gr. (*pro asseribus ad testitudinem chori*) a vejce do

Obr. 25: Kostely Innviertelu a sv. Jakuba v Jičíně, srovnání půdorysů. 1 – Jičín, farní kostel sv. Jakuba, kol. 1390–1412 (kresba P. Uličný, 2005); 2 – Braunau, špitální kostel, 1417–1430; 3 – Eggelsberg, farní kostel, kol. 1420–1440, 4 – Neukirchen, farní kostel, druhá pol. 15. století (podle V. Mencla, cit. v pozn. 1).

li až někdy začátkem 16. století. Po skončení klenutí se ještě též rok pracovalo na střeše, kde tesaři Beneš a Petr spravovali její část nad chórem. Tak jako v předešlých částech i zde zbudovali střešní okno, na jehož zbití dodával hřebíky kovář Henyček. Celkové náklady na tento rok tak dosáhly nadprůměrných 20 a půl kopy grošů.⁸⁸⁾

Také příštího roku 1437 se opět pracovalo převážně na kostelní střeše. Tesařem byl znovu Petr, zmiňovaný tehdy jako mlynář. Kupují se šindelové latě a hřeby, nádeník Maršálek čistí žlaby a nad chórem se ještě dokončují střešní okna. Dostalo se i na okolí kostela obklopeného hřbitovem, kam byl vozen písek. Za nespecifikované zednické práce byly tehdy vyplaceny celé 4 kopy grošů, patrně na stavbu či přestavbu školy, jak by mohlo plynout z dalších výdajů, adresovaných za tuto práci již zmíněnému Maršálkovi.⁸⁹⁾

Podobně i rok 1438 zahrnoval převážně jen drobné a k tomu různorodé kostelní potřeby (*alias necessitates ecclesiae*), jako opravu misálů zadaných vikářem Blažejem, opravu střešních oken a čištění chóru. Účtují se ale také 4 a půl groše na obraz Krista (*ymaginem Christi ad ecclesiam*) a později ještě 4 denáry za práci na nějaké soše (*pro labore statue*). Pokud se jednalo o více jak jedno dílo, patrně volně stojící sochy staršího data, lze si je nejlépe představit jako kalvárii stojící na břevně ve vítězném oblouku.

Z prací provedených v roce 1439, opakující již zaběhlý program, stojí za pozornost jen údaje vztahující se k opravě kaple a jejího střešního okna.⁹⁰⁾ Ani následující a po-

slední pracovní rok 1440 nepřinesl výrazné stavební úpravy. Důležitější je, že kováři Ondřejovi byla tehdy zadána práce na zakrytí oltářní archy a baptisteria prkny, patrně v souvislosti s dalšími přípravnými pracemi.⁹¹⁾ Po zaklenu- tí presbyteria je možné, že se tyto přípravné práce týkaly lodi, kde dosud chybělo klenutí. Jak však plyne z pozdějších údajů, nebyla tato klenba tehdy provedena. V jednom osamoceném a nedatovaném zápisu na konci register, jehož písmo ale odpovídá rukopisu písaře posledních výdajů, je opět uvedeno, že za smluvené práce na kostelním klenutí (*super compactatum laborem ecclesie testitudnis*) bylo nejmenovaným zedníkům vydáno dalších 14 kop.⁹²⁾ Tato značná částka se mohla jednak ještě týkat klenby presbyteria, oddělenost zápisu by ale mohla také naznačovat, že se již jednalo o vyplácení výdajů na přípravu klenby trojlodi.

Ondřej pracoval na hácích a Škandl dodával k opravě kostela hřebíky. Oproti ostatním zápisům jsou tyto datovány, a to do poloviny srpna a část práce na žlabech do konce září. Ke konci roku nastává zvýšení pracovního tempa a na stavbu se k opravě střechy opět dostavili tesaři, doprovázení dodávkou dalších hřebů, tří dřev za 3 groše, šindele za 22 gr. a velkých trámů na stožár. Pak bylo znovu potřeba dalších hřebů, šindele za 1 a půl kopy, a také latě a krokve (*krokvů*) za 5 grošů, zde vlastně poprvé výslovně zmíněné. A protože byly hned zapětí tesaři placeni za opravu kaple a okna, je pravděpodobné, že se tento materiál nakoupil na opravu její střechy s vikýřem. Na závěr sezóny jsou, tak jako na začátku, účtovány Duchkovi a Ondřejovi práce na zvonech. Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 21v.

91) V polovině března roku 1440 byly za nějakou práci v kostele 37 groší vyplaceni zedníci Jan a Botka. Ještě v březnu se pak platí 4. den za necky, za pokácení dřeva a jistému Jiřímu od Franku za dopravu hlíny do chóru, snad pro dláždění. Okování prken kolem archy a baptisteria stálo 21 gr. Z dalších položek bylo uhrazeno 20 grošů, které si odnesl jistý Čáp za dodání vápna. Ke konci ještě přichází malý výdaj na prkna, šindelové hřebíky, opravu svícnu a také koupě lampy za 1 groš. Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 25r.

92) Tamtéž, o. c. v pozn. 74, fol. 33v. Celý zápis zní: *Summa cum istis distributis et cum iis illis distributis quas dederunt muratoribus sicut dederunt super compactatum laborem Ecclesie testitudinis XIII sexagenarum grossorum*. Za pomoc s transkripcí a s překladem této pasáže děkuji paní Markétě Česákové ze SOKA Jičín.

vápna stály 2 gr. (*pro Onis ad cementum*). Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 19r.

88) Vedle toho kovář Ondřej opravoval na věži velký zvon a kameníkům kalil jejich otupělé nástroje (*ad oczelawanie czepow*). Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 19r.

89) Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 19v.

90) Z počátku roku 1439 byly Duchkovi ze Sobotky zadány opravné práce na zvonu a poté opět následovalo opakované čištění střešních žlabů, které tak jako vloni provedl Maršálek a další pomocník. Kovář

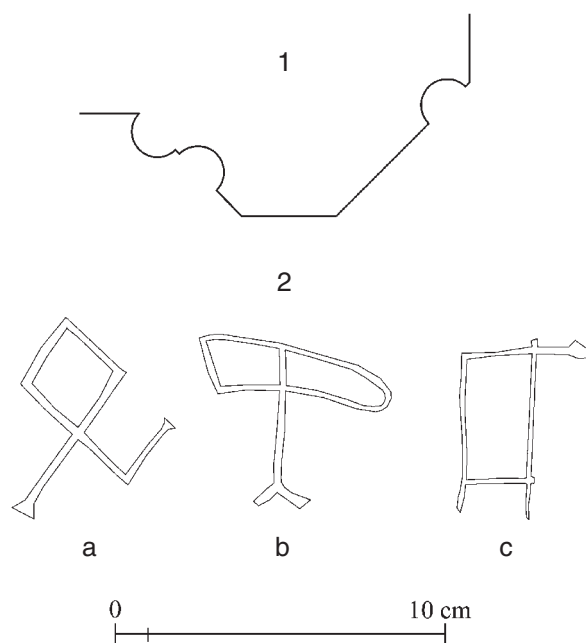

Obr. 26: Jičín, kostel sv. Ignáce (pův. sv. Jakuba), klenba západní předsíně, vyklenuté mistrem Jírou z Hradce v roce 1463–1464 (foto T. Rasl, 2004).

Až monotónní práce na střeše kostela, probíhající téměř celé desetiletí, nelze vnímat jako velké konstrukční akce. Určitě ani nebyla nově zastřešena kostelní věž, na to je částka 4 kop příliš malá, navíc registra vždy mluví o opravě. Pro srovnání stačí ukázat na cenu zastřešení vůči kostelu relativně malé královské síně hradu Zvíkov, která byla v roce 1456 provedena za 20 kop.⁹³⁾ Průběžné konstrukce střešních oken a arkýře tak spíše vypovídají o zesílení obranyschopnosti jičínského kostela, který před zdokonalením městského opevnění v 16. století hrál pro obranu města klíčovou roli. To pak platilo dvojnásob o jeho věži, na niž byla také vydána největší částka. Opevňování kostela patrně nebylo jedinou akcí tohoto charakteru, která tehdy ve městě probíhala. Od 60. let 15. století jsou totiž právě v okolí kostela zmiňovány roubené bašty, které byly tehdy rozprodávány jičínským měšťanům. Při jejich krátkodobé životnosti je velmi pravděpodobné, že vznikaly ve stejnou dobu jako opevnění kostelní střechy, tedy na konci husitských válek.⁹⁴⁾

Zpevňování jičínského kostela a stavění srubů v městské hradbě bylo zřejmě součástí rozsáhlejší akce, při které na Jičínsku a v oblasti dnešního Českého ráje opevňovali husitští páni své nové, od doby po roce 1430 získané pozice. Z tehdy vybudovaných opevnění je nejlépe poznán hrad Drábské světničky, vystavěný jen z dřevěných konstrukcí na vrcholcích pískovcových skal, zatímco datum jeho přibližnému vzniku zřejmě poskytuje letopočet 1434, vytesaný do stěny světnice dalšího z těchto hrádků zvaného Klamorna.⁹⁵⁾ I z tohoto data je asi možné usuzovat, že se na těchto stavbách účastnili i tesaři, známí z jičínských register.

Ale ani po bitvě u Lipan nebyla situace v zemi zdaleka klidná, takže zpevňování jičínského kostela probíhalo až do roku 1439. Že se tehdy opevnění města nacházelo v dobrém stavu, může ilustrovat příhoda z června roku 1442, kdy kolem Jičína projížděl Jindřich z Vartenberka, zvaný Děčínský, na kterého Jičíňští, patrně jisti svým zázemím, vyrazili. I když potyčku prohráli, není dále slyšet o tom, že by

Obr. 27: Jičín, kostel sv. Ignáce (pův. sv. Jakuba). 1 – skica profilace pasu západní předsíně. 2 a,b,c – kamenické značky na pasu západní předsíně, patřící zřejmě mistru Jírovi, Pavlovi a zedníku Janovi, 1464 (kresba P. Uličný, 2004).

je napadený Jindřich pronásledoval až do města.⁹⁶⁾

Uprostřed těchto nejistých dob se proto může zdát méně pochopitelné, že současně se zesilováním opevnění města i kostela bylo pamatováno také na jeho klenutí, finančně mnohem náročnější. I v tom spočívá velká hodnota dochovaných pramenů, ukazujících mnohem složitější situaci. K požadovaným pracím byl sice ještě před bitvou u Lipan povolán z počátku roku 1434 kameník Petr z Kolína, protože ale též rok umírá jičínský pán Jindřich z Vartemberka, který byl spolu s jičínskými měšťany jistě hlavním iniciátorem přestavby, celá akce se o dva roky opozdila, a kameník Petr tak mohl do té doby leda tesat Jindřichovi náhrobek. I když pak v roce 1436 není nikdo z kamenické dílny jmenovitě zmiňován, je pravděpodobné, že to byl patrně též Petr z Kolína, který provedl klenbu presbytáře a kdo se chystal i zaklenout loď. Stavitel Petr je znám i ze samotného Kolína, kde hned po skončení prací v Jičíně založil v roce 1437 pro husitského hejtmána Bedřicha ze Strážnice v severozápadním koutě města hrad nazvaný *Lapis refugii*. O tom promlouvá dodnes zachovaná nápisová deska, v jejímž textu je na závěr prostě uvedeno „*mistr petr*“. Ze samotné stavby jsou ale dnes zachované asi jen nevelké zbytky.⁹⁷⁾ To, že tento mistr již v roce 1434 přichází z Kolína, ukazuje na jeho delší působení ve městě ještě před stavbou hradu.

96) J. Porák – J. Kašpar (ed.), *Ze starých letopisů českých*, Praha 1980, s. 147.

97) K nápisu viz J. Hejnic, *Dvě nápisové památky z doby husitské*, in: *Sborník Národního muzea v Praze, řada A, historie, svazek XV*, 1961, č. 4–5, s. 235–256. Názory na polohu, podobu a zachování nejstarší části areálu dnešního kolínského zámku shrnul V. Razím, *K základním otázkám stavebního vývoje hradu v Kolíně nad Labem*, *Památky středních Čech*, roč. 17, 2003, č. 2, s. 28–44, předpokládající jeho zachování v severní části západního křídla zámeckého jádra.

93) J. Čechura – M. Ryantová, *Stavební činnost na Zvíkově v letech 1431–1472*, in: *Castellologica bohemia* 1, Praha 1989, s. 46.

94) P. Uličný, o. c. v pozn. 2, s. 129–131.

95) D. Menclová, *České hrady, díl druhý*, Praha 1972, s. 218–223.

Za předáka opevňovacích prací na jičínském kostele pak lze patrně označit tesaře Petra, pro kterého, jak ukazuje druhá (a jistě hlavní) mlynářská profese, byla tato práce jen sezónní příležitostí. To také jistě napovídá, že na rozdíl od kameníka Petra pocházel z Jičína nebo blízkého okolí.

Zdá se, že za života Jindřicha z Vartemberka domluvené akce proběhly po jeho smrti hlavně díky tomu, že dědička panství, Jindřichova teta Machna z Veselí a Vartemberka, byla velice nábožensky založená a aktivní. Ale opět asi právě kvůli její brzké smrti v lednu 1438 na klenutí celého trojlodí přestaly stačit touto ztrátou rozdrobené společné síly, a v kostele se tak zase na dlouho rozprostřelo posvátné ticho. Dlouhou stavební přestávku pak přerušuje jen zápis o osobní zbožnosti člena jičínského panstva z doby před rokem 1452, ve kterém bylo zaznamenáno, že „urozená paní Eliška z Dubé, manželka pana Beneše z Valdštejna, toho času pána na Veliši, svýma vlastním rukama ke cti pánu Bohu, svatému Jakubu, dědici kostela jičínského a chvále Boží učinila, svězla oponu, jesto v posce zastierajjí v kóře před velikým oltářem.“⁹⁸⁾

První zápis registra, ve kterém po dlouhé době opět zazněly bližící se stavební práce, je až z konce ledna roku 1463, kdy Jičínsku vládl tehdy již český král Jiří z Poděbrad, respektive jeho synové. V tomto roce byli jičínský měšťané Mařík a Jan zámečník „přidání knězi Benešovi faráři na pomoc na kamenie lámánie k jičínskému kostelu.“⁹⁹⁾ Rok na to jsou konšely oba dva pomocníci jmenováni kostelníky, aby ihned sepsali příjem za tento a předcházející rok, který činil přes 87 kop grošů. Již v příjmu se mihnou zajímavé údaje, jako výběr peněz „z slupu“, či příjem 13 gr. „od kamenie“, týkající se snad prodeje nějakého zbytného kamene. Měšťan Stýskal přidal dar jedné kopy se speciálním posláním „na dveře železné“.¹⁰⁰⁾ Tehdy bylo také „od královny milosti“ z jmění nebožtíka Blažka uvolněno celkem 24 kop,¹⁰¹⁾ a bylo by jistě zajímavé vědět, zda tyto peníze byly králem městu darované již za účelem dostavby kostela. Kromě hotovosti na stavbu je tehdy kostel obdarován i česky na pergamenu psaným Novým Zákonem za 2 kopy, který „jest v kaple.“

Výdaje, které přišly po sepsání příjmů, začínají zápisem smlouvy o nové stavební akci na svatojakubském kostele: „Pak léta narozenie Božieho tisícieho čtyřstého šestdesátého třetieho i k tomu čtvrtého, tuto jest sepsáno, co surchupsaní Mařík a Jan Zámečník vydali a utratili. A najprv tuto smluvu mají s Jírú zedníkem z Hradce a s jeho tovaryšem, že mají udělati zeď s pilěrem. A v té zdi okno a šnek na dolejší kruchtu. A sklep mezi tú zdi a věží nad dveřmi. A s toho šneku, aby byl v vstupek na ten sklep. A také stienky a žlábek za stienkami. A od toho všeho úkolem mají jim dáti třidceti a tři kopy gr. A ten sklepek má zdynchovati.“¹⁰²⁾ Úkolem mistra Jíry tedy bylo postavit klenutou předsíň před západní portál kostela. Kvůli tomu musel založit novou stěnu, mezi níž a věž klenbu předsíně vzepřel.

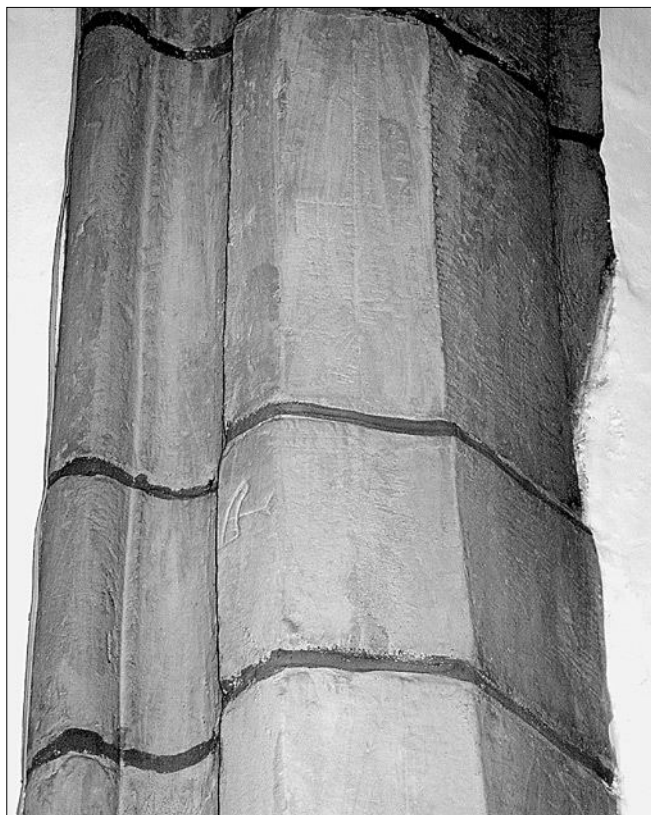
98) SOKA Jičín, o. c. v pozn. 73, fol. 26v. Panu Haškovi z Valdštejna odkázala Machna z Veselí svůj Jičínský majetek již v roce 1437 (zemřela 1438). Ten vládl svým majetkem spolu se zmíněným bratrem Janem Benešem do roku 1452. F. Menčík, o. c. v pozn. 1, s. 20 a 24–25.

99) SOKA Jičín, o. c. v pozn. 73, fol. 27v.

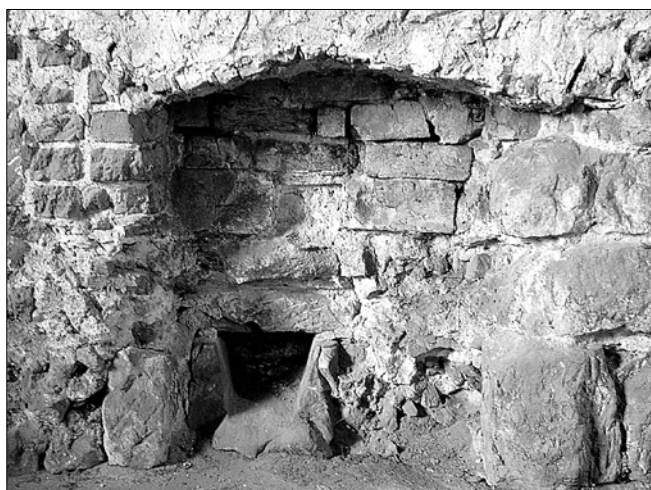
100) Tamtéž, fol. 29r.

101) Tamtéž, fol. 27r a 29v.

102) Tamtéž, fol. 30r.

Obr. 28: Jičín, kostel sv. Ignáce (přev. sv. Jakuba). Vnější strana pasu západní předsíně s kamenickou značkou mistra Jíry z Hradce nebo Pavla (foto P. Uličný, 2004).

Obr. 29: Jičín, kostel sv. Ignáce (přev. sv. Jakuba). Střešní část severní stěny západní předsíně s dochovaným žlabem provedeným Jírú z Hradce podle smlouvy z roku 1463–1464 (foto P. Uličný, 2004).

Hned v prvním nedatovaném zápisu písař register zaznamenal vydání celkem 15 gr. „šesti zedníkům na den po 3 gr“, aby pak do tří dnů bylo vyplaceno celkem 33 gr., patrně za kopání základů. Hned další zápis zaznamenává výplatu mistru Pavlovi a také plat „dvěma, jesto kamení navalovali“.¹⁰³⁾ Následovalo tedy vyzdívání základu, trvající odhadem 2 až 3 týdny, u čehož asistoval zedník Vávra, mistr Pavel, 4 dělníci a 2 pomocníci, přičemž tito zedníci mimo jiné do 1. května inkasovali celkem 7 kop grošů.¹⁰⁴⁾ Zmíně-

103) Mistr Pavel i oba osazovači dostali za tuto práci jen 1. gr. Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 29r.

104) Vávra dostal za 5 dní práce 18 gr., mistr Pavel za 2 dny 4 gr., jeden

né dělníky je přitom zřejmě nutné považovat za ty samé řemeslníky, kteří byli při jiné příležitosti placeni jako zedníci. Celkově tedy na stavbě tehdy pracovalo s pomocníky 6 kvalifikovaných osob.

Ještě před 1. květnem byl vyplacen 1 gr. „*pacholkúm, jesto pomáhali svalovati kamenie, na pivě*.“ A tento výdaj na spropitné již naznačuje, že část konstrukce byla tehdy ukončena. Sděluje to i vydání 4 grošů „*od metánie krumfestu*“, tedy základu, poté co byly 1. května zedníkům „*na jich úkol*“ dány další 2 kopy.¹⁰⁶⁾ V této době bylo také placeno „*od kleščí nošení s hradu*“, určených patrně k stahování zděných konstrukcí.¹⁰⁷⁾ Po vydání dalších 2 kop bylo brzy po 14. květnu placeno „*Vaňkovi kováři od kování vozce, jesto kamenie na něm ke zdi přidávají a od klínů děláni, jesto jim kamenie lámají*.“¹⁰⁸⁾ V této fázi se stavby vedle Šyročka, „*jesto pomohl vápna nositi k sázení*“, účastnil vedle dalších již známý zedník Vávra lámající kámen.¹⁰⁹⁾ Všichni tito dělníci odpracovali jen čtyři či pět dní za celkovou sumu 37 gr., když stavba pokročila do takové výše, že kameny nestačilo jen táhnout pomocí „*vozce*“, ale bylo zapotřebí postavit rumpál. K tomu úkolu byl zaměstnán za úplatu 16. gr. jistý Juda, který měl „*na kolo obruči dělati a dva čbery vápna táhnuti*.“ Konstrukci kola a „*oslici*“, což byla součást rumpálu, okoval kovář Vaněk.¹¹⁰⁾ Provaz k němu „*na kameny táhnuti*“ dodal Jakub provazník v ceně jedné kopy a 40 grošů.¹¹¹⁾

Poté, co byl zhotoven rumpál, se začalo se stavbou lešení. K tomu se váže vydání „*za líčené provazy k vázání lešení*“. V téže době, mezi 13. a 20. květnem, se účtují 2 groše „*za pivo třem jesto pomáhali kamenie na vozy navalovali a s vozu svalovati i třem jesto vozili*“.¹¹²⁾ 20. května se vyplácí 1 kopa Jürovi a Jankovi „*na jich úkol*“, což je poprvé, kdy je vedle již známého Janka mistr Jíra-Júra jmenován. Zdá se tak, že nebyl při zakládání stavby přítomen, spoleháje asi na mistra Pavla, který zase pro změnu v tomto týdnu chybí. Výše zmíněné spropitné může opět naznačit, že určitá část stavby se chýlila ke konci, jak to o pár řádků níže potvrzuje příprava na zastřešení ve vyplaceném „*závdavku na šindel*“ v hodnotě 15 gr.

Mezitím registra uvádějí, že byl zakoupen zámek, „*jesto se nahoře kostel zamyká, jesto se tu kostelné věci chováji*“. Tím se určitě myslelo vysokou a silnými zdmi chráně-

nou komoru v prvním patře věže, přístupnou z kruchty. O kus dále pak přichází výdaj „*Osáhlici za štaf k obím šnekoviem*“.¹¹³⁾ První ze dvou šnekových schodišť, zde prvně zmiňovaných, je jistě ono nově stavěné. Druhé muselo stát nedaleko, protože před postavením nového schodiště měla kruchta jistě svoje vlastní schody, umístěné někde v podkruchtí.

V sobotu před sv. Vitem (9. června) dostávají zedníci další 3 kopy a vedle toho za „*sěkání hákův*“ něco přes 2 groše. Stavba šnekového schodiště tehdy již dosáhla patřičné úrovně, protože se jistěmu Kubovi vyplácí „*od dveřev dělání k šneku*“ a „*Jankovi zámečníkovi k týmž dveřem za klíče a za háki a za hřebíky*“.¹¹⁴⁾ Úspěšné pokračování práce pak bylo oslaveno vínem zakoupeným od hospodských Tábora a Kocúrka.¹¹⁴⁾ Od druhé půlky do konce června pak práce pokračovala v zaběhnutém režimu: Zedníci dostali dvakrát 2 kopy grošů na „*svůj úkol*“, platí se kopa provazů k stavění lešení, za přivezení vody, a „*od pobíjení džberův k vápnu*“. Dále opět za šindel, tentokrát již 45 gr. a nakonec znovu víno od Kocůrkové.¹¹⁵⁾

15. července je stavba již v takové úrovni, že mohly být prolomeny dveře na kruchtu, pro které prkna dodal Kuba Hudec a „*háky a panty*“ na ně zhotovil jistý Nosek.¹¹⁶⁾ Téměř o měsíc později, 10. srpna je zedníkům splaceno celých 7 kop a předcházející výdaj „*za duoch (došky) jesto pod formu podkládali a Vaňkovi kovářovi za železo, jesto forma na něm stojí*“ za 13 grošů ukazuje, že se připravilo bednění pro klenutí, což bylo opět náležitě zapláceno vínem. Současný výdaj „*za kleště a za železa k oknu*“ za nemalý obnos 1 kopy a 10 gr.¹¹⁷⁾ poprvé ukazuje, že i tento smluvený prvek byl již dokončován. Poté následovala dosud největší konzumace vína z 19 „*žajtlíkův*“ za 9 grošů od hospodských Kocůrkové a Martinové. Tehdy asi bylo zapláceno vztýčení krovu, protože již v následujícím zápisu jsou účtovány „*šindelné hřebíky k turzení kostelu*“ a hned vedle „*od turzenie střechy na kostelu, od kruchty boření a zasě je dělání a na šnek prken bytie*“, za více jak 19 grošů.¹¹⁸⁾ Údaje o boření a stavění kruchty za několik grošů se sotva týkalo všech jejich konstrukcí, i tak se zdá být v této lehkosti ukryto, že byla alespoň částečně dřevěná. Pobití prkny pak jen potvrzuje, že šnekové schodiště mělo samostatnou stříšku (pokud se nejednalo o šnek na kruchtu).

Z dalšího zápisu plyne, že dříve uvedený hostinský Tábor se ukázal být také dodavatelem dvou fůr šindele, zatímco 3 pinty vína spropitného byly tentokrát doručeny od hospodské Kocůrkové. Šindele bylo již dostatek, a tak bylo placeno „*pacholkúm, jesto šindel na kostel táhli a v hranice skladli*“. A totéž jistě udělali i s dalším šindelem přivezeným Matějkem z nedaleké vsi Kbelnice.¹¹⁹⁾ Následovala další oslava, tentokrát již s jasným odůvodněním: „*Zedníkům na propití jesto kámen počali tesati*.“ Teprve v této době je tesařem

pomocník 10 gr. a čtyři dělníci měli denní plat 2 gr. 2 den. Další údaj o rozložení sil je datovaný do 30. dubna: „*V sobotu před svatým Jakubem a Filipem zedníkům na jich úkol 2 k. gr. Týž den dělníkům po 2 gr. 2 den, třem 6 gr. 6 den.*“ Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 30v.

105) Tamtéž, o. c. v pozn. 37, fol. 30v.

106) Vedle přinesení kleští za 1 groš a 3 den. byly placeny i 2 denáry „*za lati*.“ Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 30v.

107) Kovář Vaněk obdržel 13. grošů. Jeden groš byl současně vyplacen „*od téhož vozce Jakubkovi*“ a na jeho výrobě se dále zapojil i jistý Osáhlo a Kocůrek, kteří dohromady na vůz dodali 8 šinů železa. Mimo to se samozřejmě porůzné vyplácelo „*od želez ostření*“, „*od přivezení vody k vápnu*“, „*za troje necky*“, „*za bladného (za maltu?)*“ a také 1 groš a denár na „*zámek k věži*.“ Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 30v-31r.

108) Vávra dostával za pomoci „*hocha*“ 3 groše za tři dny práce, Šyroček, kterému pomáhal Janek jen 2 gr. Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 31r.

109) Vaněk obdržel za kolo 49 gr. a na oslici 4 groše. K dokonání práce byly Táborovi vydány 3 gr. „*za žďarský šin k týmž šliciem*“ vedle ještě jiného „*šínu*“, tedy prutu. Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 31r.

110) Později se na provoz rumpálu ještě účtuje jeden denár „*za mýdlo skřípci namazati*“ a dva groše „*za deset latí k kolu*.“ Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 31r.

111) Lýkové provazy stály 3 gr. a 6 denárů. Mimo to se vyplácí za vození vody, za kadečku k vápnu za 6 gr. a 3 denáry žákům „*jesto kostel metli*“. Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 31v.

112) Štaf ke schodištím stál 1 gr. a 4 den. Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 31v.

113) Kuba získal 4 groše, Janek 7 gr. Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 31v-31r.

114) „*Táborovi za dva žejtlíky vína k službie 1 gr. Pak Kocůrkovi za žejtlík vína k službě 4 gr.*“ Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 32r.

115) Tamtéž, fol. 32r.

116) Za prolomení dveří získali zedníci zřejmě 1 kopy grošů, Nosek obdržel 5 a půl groše, Kuba Hudec stejnou cenu a zámek stál 10 grošů. Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 32r.

117) Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 32r.

118) Tamtéž, fol. 32r-32v.

119) Tábor za šindel dostal 23 gr., Matějka 10 gr. Celkem i se zálohou tak stál šindel 93 grošů. Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 32v.

postavena kamenická huť a přikryta šindelem.¹²⁰⁾ Kameníky náročně části stavby, tedy pasy a žebra klenby se tak kameníci rozhodli zpracovat tam. Předtím, když stavěli zeď a schodiště, pracovali na čerstvém vzduchu. Vysvětlení proto ale bude prosté. Práce na huti proběhly asi někdy v září a při následném osazování kamenických článků se v útech náhle mihnou náklady na dvoje sáně a uhlí. I když to registra nijak nezaznamenala, tesání se protáhlo až do prvního sněhu, kdy již byl přístřešek nutností.¹²¹⁾

Na stavbě tehdy pracoval již zmíněný hoch a pět pacholků, „jesto pomáhali kamenie navaloovati“. Osazování klenby se také účastnili již známí mistr Jíra-Júra, Pavel, zedník Jan a také jistý Zich, který dostával tak jako jiní 2 gr. za den. Nejvíce, 10 grošů, si odnesl mistr Júra, odpovídající jen asi 5 pracovním dnům. A ani ostatní dělníci podle výše výdělku nepracovali na „navalování“ děle.¹²²⁾ Pilo se průběžně již při osazování, takže žádné velké oslavy tentokrát nebyly zaznamenány. A přišel závěr a s ním i srovnání počtů. Na poprvé se písař dopracoval k sumě 55 kop, 38 gr. a 5 hal., po oprávném počtu to bylo nakonec 42 kop, 5 gr. a 3 den.¹²³⁾

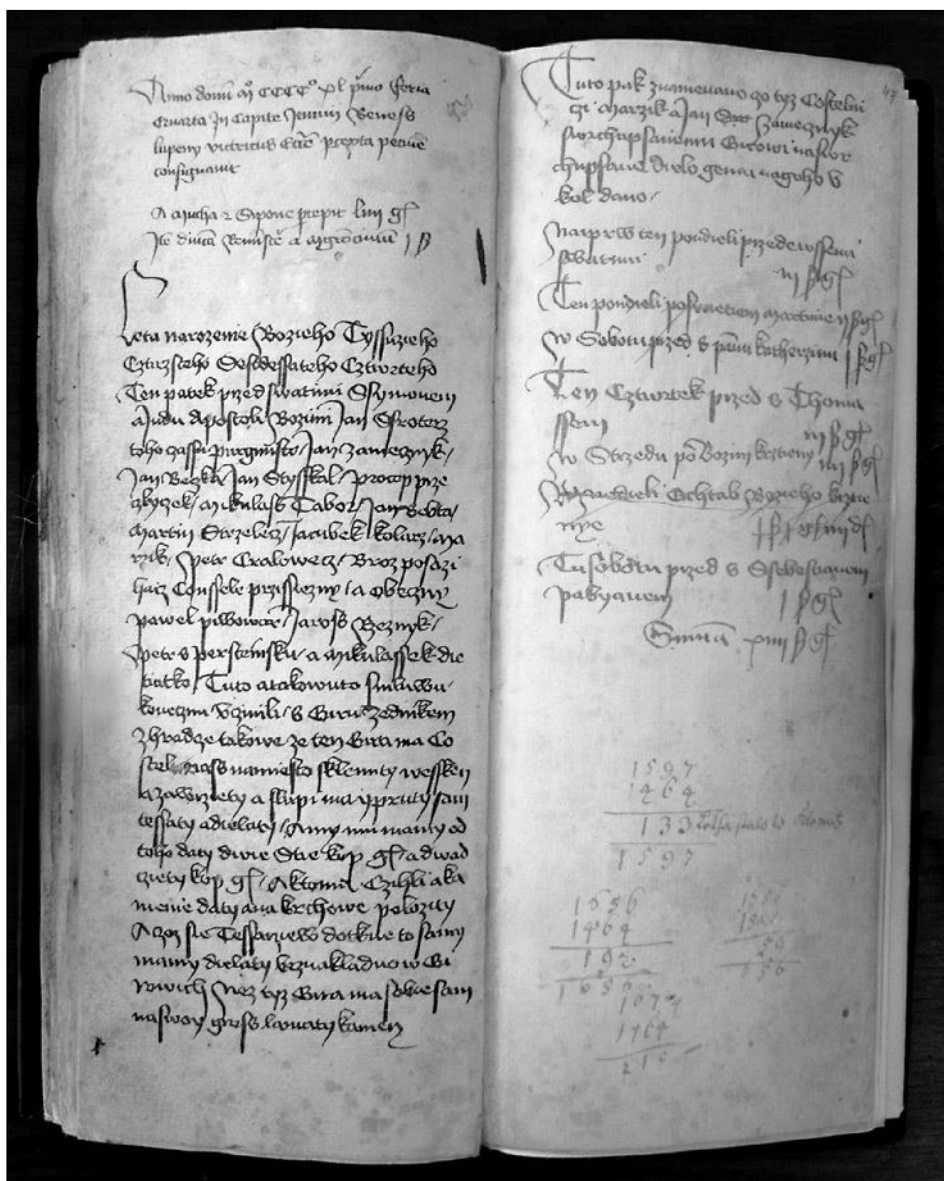
Jak tedy jejich dílo, jehož růst je tak ojediněle podrobně vyličen v dochovaných pramenech, ve skutečnosti vypadalo? Před založením předsíně byl v západní stěně vedle věže jen portál (tedy „dveře“ zmiňované ve smlouvě) a klenební opěrák. Nově založená příčná zeď o síle 1,5 pražského lokte byla položena tak, aby šíře předsíně dosáhla přesně 9 loktů (5,3 m), což zhruba odpovídalo i její hloubce, vázané na předsunutí věže (5,1 m). Nová stěna nebyla, na rozdíl od starších konstrukcí, založena na soklu, a jak je dnes vidět v podkroví, byla zřejmě vyžděna jen z lomového kamene. Zahrocený pas vyklenutý mezi stěnu a věž byl bohatěji profilován jen na vnější straně a byl sestaven z kusů, opatřených kamenickými značkami. Z nich

120) Jak sám přiznal písař registra, přispěl tehdy na víno od Buchové dvěma denáry. K stavbě hutě se váží dva zápisy: „Tesaři od huti dielání 4 gr. Za šindelne hřebíky k té huti pobíjení 4 gr. 4 den.“ Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 32v.

121) V době, kdy kameníci byli zavření ve své huti, přišla nutnost opravit zvony, čehož se za nejvíce jednodenní práci zhostil jistý Dusta. Také se platí za „czepret, a druhý co dopravování 1 gr. 3 den“, za klíček k huti, za halstríky neboli provazy, kterými se táhly sáně, čtyři libry vosku a další drobnosti. Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 32v.

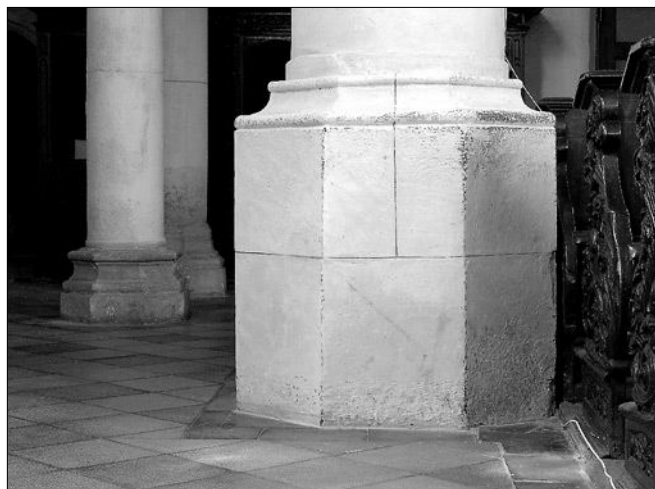
122) Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 33r.

123) Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 33v.

Obr. 30: Jičín, registrum kostela sv. Jakuba (1431–1508), SOkA Jičín, folio 46v a 47r se zápisem smlouvy s místrem Jírou z Hradce o provedení klenutí kostela a první výdaje na práci (foto P. Uličný, 2005).

je možné bezpečně rozlišit celkem dvě značky v podobě kladívka a znaku blízkému gotické čtyřce. Vedle těchto značek, patříci s velkou jistotou mistru Jírovi a Pavlovi, se na pasu vyskytuje ještě další značení v podobě obdélníku, o kterém nelze bez podrobnějšího průzkumu s jistotou říci, že se jedná o regulérní značku. Pokud by šlo opravdu o znamení, mohlo patřit například tehdy vyplácenému zedníkovi Janovi nebo tovaryši zmiňovanému ve smlouvě. Křížová klenba, která předsíní zakryla, byla bez pomoci konzol vynesena žebry prostého hruškového tvaru, ústících do profilovaného svorníku s plochou deskou. Na nové severní, ale i na západní stěně, byly kápě klenby založeny na vyžlabených přístěnných žebrech. Samotnému vyměření klenby nebyla věnována přílišná pozornost. Její žebra sbíhají do pasu tak nesikovně, že nebýt dochovaných účtů, zdálo by se, že celá klenba vznikla až dodatečně. Na rozdíl od pasu nebyla žebra opatřena kamenickými značkami, takže nelze rozlišit, v jakém poměru byly jednotlivé kusy kameníky zhotovovány. Podle toho, že jednotliví kameníci-zedníci byly za práci na klenbě placeny zvlášť, ale zhruba za stejnou odpracova-

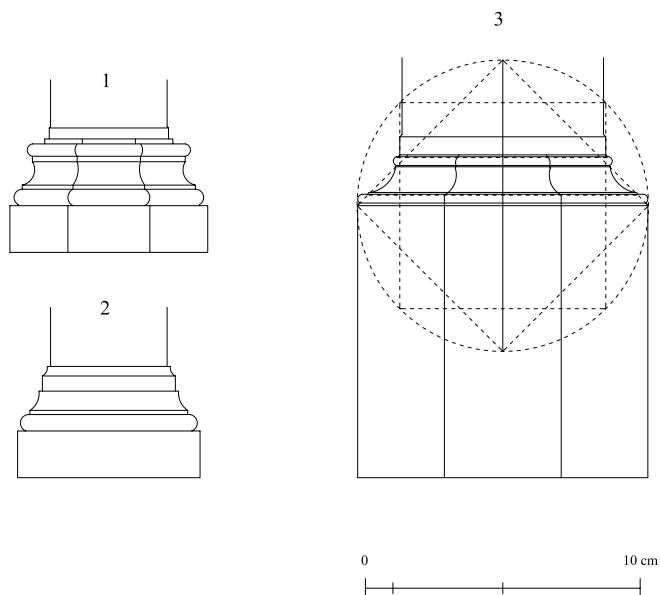

Obr. 31: Jičín, kostel sv. Ignáce (pův. sv. Jakuba), patky sloupu trojlodí a kruchty (foto T. Rasl, 2004).

nou dobu, se zdá být pravděpodobné, že každý z nich si sám, respektive s pomocí pacholka, osadil svoje vytesané kusy. Takto mohl každý provést jedno ze čtyř samostatných ramen klenby, čímž bylo jasné, kolik kdo udělal práce. Tomu by také odpovídalo, že jsou uváděny celkem čtyři kameníci, resp. zedníci. Tento postup práce ale jistě nemohl být použit při provádění jediného pasu vstupní arkády, na kterém pracovalo víc kameníků společně.

Do nové stěny byl vložen dochovaný pravoúhlý portálek s okosenými hranami, ze kterého se vstupovalo na šnekové schodiště, později zrušeného při jezuitské přístavbě nově sakristie. Schody byly sice opravdu vyvedeny až na kruchtu a nad klenbu předsíně, zde se však nelze ubránit zklamání, jakým způsobem jsou oba tyto vstupy provedeny tím nejjednodušším a u kruchty přímo primitivním způsobem v podobě nerovně zahroceného průchodu bez zešíkmených špalet a ostění. Z podstřešní části předsíně dnes nezbylo po četných požárech a jezuitské přestavbě mnoho. Tak jak bylo ve smlouvě požadováno, přesahovala nová zeď jako „stienka“ úroveň podlahy patra a na severní straně v ní byl do zaklenutého otvoru vložen dodnes zachovaný, ale již nefunkční kamenný žlab. Hřeben sedlové či zvalbené střechy tak byl orientován zcela logicky kolmo k západnímu štítu kostela. O vybavení „stienky“ k obranným účelům není ve smlouvě ani v účtech vedena žádná zmínka, a nevyplývá to ani ze zachovaných konstrukcí. Jediným detailem, který je jak ve smlouvě, tak v účtech veden, ale který není možné na dnes dochovaných částí předsíně nalézt, je okno, jenž mělo být zřízeno v nové zdi. Velmi pravděpodobné je tento otvor, osvětlující původně horní část šneku z interiéru předsíně, zakryt pozdější zazdívkou.

Zbývá se ještě krátce zmínit o způsobu vedení stavby, o nasmlouvání zúčastněných řemeslníků a o nich samotných. Protože se jednalo o drobnější akci, na kterou finančně stačily příjmy kostela, stačilo, aby městskou radu jako kontraktory zastupovali pouze jičínské kostelníci. Z dohodnuté ceny 33 kop bylo zhruba 30 kop vyplaceno přímo stavitelům a jejich pomocníkům, zatímco zbývajících cca 12 kop pokrylo náklady spojené s výrobou kovářských a dřevěných prvků (dveře, šindele, latě). Dále na zakoupení provazů, dodání vody a spopitného a také jiné náklady se stavbou nesouvisějící (papír na registra, vosk, kadidlo, či

Obr. 32: Jičín, kostel sv. Ignáce (pův. sv. Jakuba). 1 – patka předních sloupů kruchty s vyznačením geometrické kosntrukce; 2 – patka zadních sloupů kruchty; 3 – patka sloupů trojlodí (kresba P. Uličný, 2004).

olej). Z účtů plyne, že se kostelníci snažili smluvenou částku vyplácet tak, jak rostla samotná stavba, sotva se jim to však mohlo podařit beze zbytku, když výdaje na jejich práci a práci ostatní jsou vedeny společně v jednom účetnictví. Že nebyly v počítání příliš zdatní, ukazuje i závěrečný sumář, ve kterém se spletli o celých 13 kop. Na původ kamenické huti z Hradce Králové ukazuje již smlouva, ostatní řemeslníci včetně tesařů zřejmě pocházeli z Jičína, jako kovář Vaněk, který po skončení stavby věnoval kostelu mříž (viz níže), nebo z blízkého okolí. Pro řadu z nich byla práce na kostele jistě jen příležitostným výdělkem, o nějž se mohli ucházet při jedné z více živností, které provozovali. To platilo zejména u Mikuláše Tábora, který kromě toho, že byl městským konšelem, čepoval pro zedníky víno a na střechu předsíně dodával šindel.

Na západní předsíni ještě schla malta a s mistrem Jírou již byla dohodnuta další stavba. O novém, tentokrát mnohem rozsáhlejším záměru svědčí následující smlouva zapsaná do registra: „*Léta narodenie božieho tisícieho čtyřstého šesťdesátého čtvrtého. Ten pátek pred svatými Šimonem a Judú, apoštoli božími (26. 10.), Jan Šroteř, toho času purgmistr, Jan Zámečník, Jan Bečka, Jan Stýskal, Prokop Přecliček, Mikuláš Tábor, Jan Beba, Martin Štrelec, Jakúbek kolář, Mařík, Petr Královec, Brož postřihač, konšelé přísežní a obecní, Pavel Pivovar, Jaroš Řezník, Petr s Perštemsku a Mikulášek Děťátko: Tuto a takovúto smlúvu konečnú učinili s Jírou zedníkem z Hradce: Takové, že ten Jíra má kostel náš na miesto sklenúti vešken a zavríeti. A slúpi má, i pruty sám tesati a dělati. A my mu máme od toho dáti dvě stě kop gr. a dvadceť kop gr. A k tomu cihly a kamenie dáti a na krchově položiť. A což sě tesařev dotkne, to samy mámi dělali bez nákladúv Jírových. Než týž Jíra má sobě sám na svoj groš lámati kámen.*“¹²⁴⁾ K této nasmlouvané akci byla poté vypsána sbírka na pomoc „z sebe samú“, která měla vynést 154 kop grošů.¹²⁵⁾ Ne všichni, kteří slíbili, však skutečně

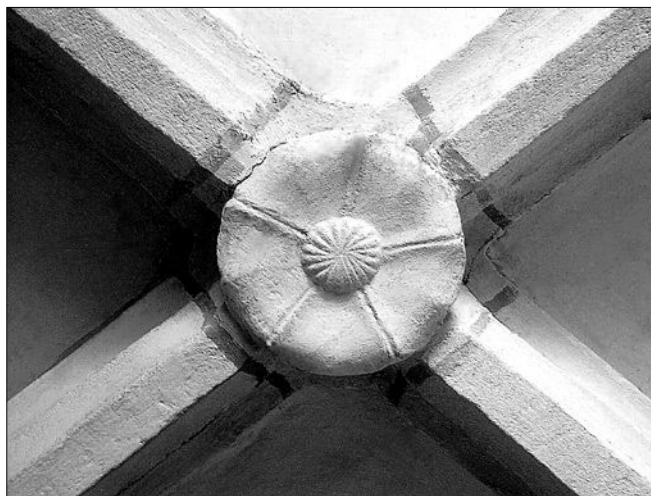
124) Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 46v.

125) Tamtéž, fol. 1v, 2v-3v.

zaplatili, takže vybraná suma byla mnohem menší. A tak se kostelníci Mařík s Janem Zámečnickem postavili při každé neděli před kostel a od října 1464 do konce ledna následujícího roku vybrali dalších 13 kop grošů.¹²⁶⁾

Bezprostředně po sepsání smlouvy následují v registru vydání, uvedené tímto zápisem: „*Tuto pak zaznamenáno, co týž kostelníci Mařík a Jan Zámečník svrchupsaniemu Jírovi na svrchupsané dielo jemu na jeho úkol dáno.*“ Jak je vidět, smlouvu sice tentokrát sepsala celá obec jičínská, řízením stavby ale opět pověřilo oba kostelníky. V neprospěch detailního poznání výstavby se však změnily zápisy vydání, udávající jen vydané sumy, a to jen v přípravném období, kdy kameníci pracovali v hutí. První vydání je datováno již několik dní před podepsáním smlouvy, 21. října a činilo 2 kopy. Dalších šest bylo až do 19. ledna následujícího roku 1465 vyplaceno v týdenních až měsíčních intervalech a činilo celkem 15 kop (spočteno však jen 14). A tím veškeré zápisy o stavbě kostela končí, a protože klenba trojlodí až na starší patky sloupů beze stop zanikla, jsou zachované skromné účty a stavební smlouva (vedle zprávy o sesutí) jedinými doklady o této středověké konstrukci.¹²⁷⁾

Přesto má i tato dochovaná smlouva pro dějiny české středověké architektury mimořádnou hodnotu již jen proto, že takovýchto dokumentů není zachováno mnoho.¹²⁸⁾ A v případě jičínského registra a kostela jde dokonce o unikátní situaci, kdy jsou pro jeden objekt dochovány dvě smlouvy ze stejné doby sjednávající zhruba stejnou práci (klenutí) a zasmalované stejným stavitelem. To přináší výjimečnou možnost je vzájemně porovnat a pokusit se najít klíč, jakým byly stanovovány ceny sjednaného díla. I když je jasné, že pro zbudování předsíně bylo potřeba postavit nosnou zeď a schodiště, není to tak velký rozdíl proti vztýčení šesti sloupů mezi loděmi, takže lze v obou případech uvažovat o zhruba stejné kvantitě a kvalitě práce. Již při prvním srovnání cen za první práci v hodnotě 33 kop a druhé v ceně 220 kop však zarazí nepoměr vůči velikosti provedené práce, pokud bude uvažována klenební plocha. Ta je totiž u předsíně jen 18,5 m², zatímco u trojlodí již 394 m², čímž by stavba předsíně vycházela víc jak třikrát draž v poměru k náročnosti klenutí trojlodí. Je tedy jasné, že podle zastavěné plochy, respektive kubatury (což je zřejmě jen moderní způsob kalkulace), se cena tohoto díla nestanovala. Přesto cifry 33 a 220 zřetelně naznačují, že nejde o nějaké zaokrouhlené odhady, ale že se k nim smluvní strany dostaly nějakým výpočtem.¹²⁹⁾ V úvahu pak připadá to, že si stavitel mohl oměřit obvod interiéru. Tímto by se poměr mezi obvody obou částí již blížil poměru mezi oběma částkami. Výsledný obvod u trojlodí představuje 132 loktů (78 m), tedy

Obr. 33: Jičín, kostel sv. Ignáce (pův. sv. Jakuba). Pohled na svorník severní předsíně (foto P. Uličný, 2004).

44 sáhů, z čehož by bylo možné koeficientem 5 získat sumu 220 kop. U předsíně činí obvod 29 loktů (14 m), tedy 9,6 sáhů, který by tímž koeficientem narostl až na 50 kop. Tato technika se ale nezdá být příliš pravděpodobná pro svoji relativní početní náročnost, protože středověká schopnost počítat jen malou násobilku byla i pro profesionálního písaře (jak ukazuje samo jičínské registrum) někdy těžko dosažitelná. Nezbyvá si proto představit co možná nejednodušší způsob oměření stavby, tedy prosté změření délky a šířky. To u trojlodí představovalo 37 a 30 loktů, respektive 12,3 a 10 sáhů. Je tak nakonec možné, že mistr Jíra tyto dvě cifry po zaokrouhlení jednoduše sečetl, čímž získal číslo 22, které pak musel znásobit deseti, neboli – pro méně zdatné počtáře – k němu přidal nulu. Kdyby totéž udělal již u předsíně, která dosahovala velikosti 3 na 3 sáhů, dostal by, tak jako při počítání obvodu částku dvojnásob větší. Proto musel toto číslo snížit o polovinu na 30 kop a navýšit jej jen o 3 kopy za schodiště, aby získal dohodnutou cenu a mohl ještě při tom tvrdit, že předsíň bude dvakrát levnější než stavba trojlodí...

Ze znění smlouvy dále plyne, že v trojlodí tehdy ještě nestály kamenné sloupy. Ze starší zmínky o schránce pověšené na sloupu lze ale vyčíst, že dřevěný strop trojlodí byl tehdy nesen trámovými podporami, založenými na dodnes dochovaných kamenných patkách. Pokud zde, tak jako v presbytáři, byly ponechány žeberné výběhy, pak lze předpokládat, že boční lodě byly tehdy mistrem Jírou zaklenu ty křížovými klenbami, u hlavní lodi je vzorec klenby opět nejistý.

Při dokončování stavby kostela nemohlo přirozeně chybět i doplňování jeho vybavy. I tady poskytuje registrum několik cenných zápisů ilustrujících chrámové zařízení. Tak již v roce 1464 dal významný jičínský soused Jan Hřmět ke krejčovskému oltáři stříbrný kalich, „*na němž jest znamenie text Maria.*“¹³⁰⁾ Téhož roku pak „*cechmistři a tovaryše řemesla krajčevského koupily a dali k témuž oltáři*

126) Tamtéž, fol. 4r-4v.

127) Pouze na zadních listech knihy si kdosi po katastrofickém požáru kostela vypočetl: „1597 – 1464 = 133 létha stálo to klenuti“ Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 47r.

128) Edice 24 známých smluv otiskl jako přílohu své práce J. Neuwirth, o. c. v pozn. 54, s. 593–610. Zde vydanou smlouvou na stavbu ambitu jindřichohradeckého kláštera se nejnověji zabýval P. Sommer, Smlouva o výstavbě křížové chodby v minoritském klášteře v Jindřichově Hradci jako snímek středověkého každodenního života, in: Verba in imaginibus. Františkovi Šmahelovi k 70. narozeninám, Praha 2004, s. 113–128. Že seznam známých smluv není ještě konečný ukazuje nálezkou smlouvy na dostavbu kostela sv. Štěpána na Novém Městě Pražském, uzavřené v roce 1381 s mistrem Jiřím. J. Vitoušský, K otázce autorství kostelů sv. Štěpána a sv. Jindřicha na Novém Městě pražském, Průzkumy památek 1/1, 1994, s. 111–113.

129) Znalost aritmetiky doporučuje právě pro kalkulaci nákladů ve středověku uznávaná autorita ve věcech architektury Vitruvius, Deset knih o architektuře, Praha 2001, s. 30.

130) Zápis je též uveden v soudní knize města Jičína z let 1457–1547, SOKA Jičín, AM Jičín, inv. č. 229, fol. 23v.

ři krajčevskému ke cti pánu Bohu a Matce Boží ornát akşamitový červený se vši připraví. "Podobně se zachoval jistý Hynek, který oltáři věnoval „zlatohlavovou“ kazuli. Nakonec „paní Dorota, nebožce páně Strnada manželka, dala na veliký oltář palmu atlasovou, dva struhy zelená, ostatek modrý.“¹³¹⁾ O něco později, asi v roce 1467, Vaněk kovář, který již pracoval na stavbě předsíně, společně s jistým Ješkem, „v táž doba kostelníci, koupily mřížzi mosazný k oknu kostelnímu proti Kvietkovi za dvě kopě gr.“¹³²⁾ Kvítkův dům stál přesně proti západní straně kostela, v místech dnešní jezuitské koleje¹³³⁾ a mohlo být z něho prakticky vidět jen do jediného (dnes již zrušeného) kostelního okna, které muselo být v severním přístavku stavěném prvně jako sakristie, nyní tedy krejčovské kapli. Protože o stavbě středověké sakristie při kněžišti není z dochovaných pramenů slyšet, musela tedy vzniknout ještě asi před husitskými válkami. Snad před rokem 1415, kdy je v kostele dotován třetí oltář, který tedy mohl stát již v této na kapli konvertované staré sakristii.

Při právě vyličené dostavbě jičínského kostela sv. Jakuba za krále Jiřího z Poděbrad, který město získal již v roce 1452, sehrály podstatnou úlohu vnější souvislosti tehdejší doby. Město Jičín, stejně jako další východočeská města, patřilo k nejsilnější základně kališnické části Čech, která nejprve mladého Jiřího jmenovala v roce 1444 hejtnanem hradeckého kraje, aby pak pod jeho vedením dobyla v roce 1448 Prahu a ustanovila jej s podporou většiny země gubernátorem.¹³⁴⁾ Jičíňští, pro které Jiřík vymohl v roce 1455 u krále Ladislava rozšíření jejich dvou trhů, tak mohli s hrдостí sledovat, jak se jejich pán stává respektovaným vůdcem v chaosu se zmítající pohusitských Čech, vynášející jej nakonec i na královský trůn. I když to bylo patrně důvodem, proč svůj majetek převedl v neznámé době na své syny, bylo Jičínsko nadále až do konce 70. let v držení panů z Poděbrad.

Dokončování jičínského farního kostela v letech 1463–1465 pozoruhodně doplňuje bohaté stavební dění, které právě v tomto období v Praze a ve východních Čechách zanechalo památníky reprezentující a oslavující „husitského krále“. Této periodě však bezprostředně předcházela ztráta dříve nabytých pozic kališnické politiky, končící zrušením kompaktát a vzájemným odcizením s císařem Fridrichem. Král Jiří však vzápětí prokázal svoji skvělou orientaci ve složité politické situaci střední Evropy a dokázal zcela využít hned první příležitost k obratu: císařovo obležení na Vídenském hradě, nechávající v laxnosti zbytek říše. Po jeho úspěšném osvobození na začátku prosince roku 1462 byl Jiřík zahrnut nebývalým vděkem. Pro své tři syny získal vedle dalších i tituly říšských knížat, a pro sebe upevnění svazku s císařem smlouvou o případném poručnictví jeho potomků anebo v případě vymření i nástupnictví v dědičných habsburských zemích. Vedle vyrovnání

nákladů získal Jiří pro české země další finanční příjmy, jako polovinu vinného a solního cla. Nejcennější výhrou pro Jiřího a kališnickou stranu však bylo zastání, které císař poté prosazoval u papeže. A tomu přes všechny vzdechy nad ubohostí katolické části Říše, ve které musel císaře zachránit jedině kacířský král, nezbylo než zrušit dříve domluvené censury římských legátů.¹³⁵⁾

V Praze se pak v únoru léta 1463 konalo v Králově Dvoře slavnostní předání knížecích klobouků Jiříkovým synům a zdá se, jakoby to byl počátek ničím nezčeřeného veselí nad mocí a úspěchy českého krále, který dokáže nejen uhájit zem vlastní a zde spravedlivě vládnout „dvojímu lidu“, ale i zasahovat do dění Říše. A to podobně jako jeho velký předchůdce Karel IV., jehož dědictví usiloval nejen zachovat, ale i rozšířit, jak o tom psal později v roce 1465 na adresu panských stížností.¹³⁶⁾ Pro osazení Jiříkovy majestátní sochy do právě dokončeného štítu Týnského chrámu – hlavního kostela kališnické Prahy – držící symbolicky v jedné ruce meč a v druhé kalich, nemohl být proto nalezen lepší moment. Druhý kalich byl pak osazen i do vyšší niky nad králem. První zpráva o této soše pochází již z června téhož roku a vyvolala podrážděné reakce, tlumočené Pavlem Židkem ve své Spravovně. Ten zde odsoudil zabránění místa, náležející podle něj obrazu Panny Marie nebo Umučení Páně, světským králem. (Svůj názor na tyto hádky však sdělila také rodinka čápů, která k ostudě kališníků ihned zabydlela kalich, odkud pak na vcházející padaly žáby, hadi a jiná „havěť“.)¹³⁷⁾ Stejný vzkaz o „kralujícím husitství“, hotově bránit své přesvědčení, byl umístěn do „středu“ Prahy, doprostřed Karlova mostu, kde byla vztyčena karlova jezdecká socha s kalichem v ruce. V případě mostu dosvědčuje samotný Pavel Židek královu účast na jeho obnově, stejně jako při postavení jeho třetí věže a na dokončení Týnského chrámu.¹³⁸⁾ Patrně i na stěnách nově založené mostecké věže (1464), jejíž návrh prozrazuje stejnou ruku architekta jako týnský štít, mělo v nikách nalézt podobné zobrazení majestátní husitského krále.

Tento způsob prezentace nezůstal omezen jen na Prahu, ale podobnými prostředky se projevil i v srdci východočeského bloku kališníků, v Hradci Králové. Tamní chrám sv. Ducha lze dokonce vnímat i jako jakési dvojče týnského chrámu již kvůli tomu, že v něm působil při svém dočasném vyhnanství přes deset let sám Jan Rokycana, než se s dobytím Prahy v roce 1448 vrátil do Týna.¹³⁹⁾ Také zde probíhala náročná oprava a dostavba chrámu, dokončená patrně stavbou středního dílu honosné západní kruchty. Nápisová páska dochovaná na severní stěně hlavní lodi poblíž

131) SOKA Jičín, o. c. v pozn. 73, fol. 12r.

132) Tamtéž, o. c. v pozn. 73, fol. 12v.

133) F. Menčík, o. c. v pozn. 1, s. 126. Kvítkův dům má Menčíkovo značení E. Jeho soused v domě č. 8 patřil dřívějšímu kostelníku Maříkovi.

134) Na dobytí Prahy měli hlavní zásluhu hradečtí, kteří obsadili Vyšehrad a pronikli do Nového města. J. Porák–J. Kašpar, o. c. v pozn. 96, s. 168. Viz též M. Brojt, Pražský obranný systém v době dobytí Prahy Jiřím z Poděbrad v roce 1448, in: Staletá Praha XIV. Praha 1984, s. 154–155. V Jiříkově vojsku byly ale také vojáci z Jičína a okolí. F. Menčík, o. c. v pozn. 1, s. 26.

135) R. Urbánek, České dějiny III. Věk poděbradský IV. Čechy za panování Jiříka z Poděbrad. Léta 1460–1464, Praha 1962, s. 618–632.

136) R. Urbánek, o. c. v pozn. 135, s. 639 a 70.

137) „Pakli jest ten obraz dělán s mečem mezi kalichy, protože Vaše Jasnost miení boj vésti o kalich proti všemu křesťanství, jakož ten boj trvá již několik leth, tedy v jistotě rače veděti, že se naplní řeč Jeremiáše proroka: 'Když užijete člověka na chrámu sedícího, tehdy se přiblíží zkažení města!' Kdyby místo sochy královny byl na Týně obraz P. Marie nebo Umučení Páně, nebylo by války.“, R. Urbánek, o. c. v pozn. 137, s. 184–185.

138) V. Tobolka (edd.), M. Pavla Židka spravovna, Praha 1908, s. 23: „Vaše Jasnost kostel v Tajně dodělala, most opravila, věci (věži) peknú na mostě udělala, to věčná bohdá bude památka Vaše.“ R. Urbánek, o. c. v pozn. 137, s. 197–181.

139) Viz například J. Mikulka, Dějiny Hradce Králové I./1, Hradec Králové 1996, s. 113 a 128–130.

kruchty, pod kterou se podepsal malíř Vavřinec (*laurencius pictor*), oznamuje, že právě v roce 1463 za panování krále Jiřího dokončil „*toto dílo*“ kameník Jiří Mánek – Manka (*georgium mancum*).¹⁴⁰ A v plastice dokonce Hradečtí Pražany předčili pozoruhodnou kašnou s centrálním kalichem jako „*zdrojem pravé víry*“, který v narážce na královo jméno chránila socha sv. Jiří.¹⁴¹ Ovzduší úcty k Jiřímu z Poděbrad, jaké panovalo v Hradci, se prostředky svého projevu – tedy rekonstrukcí a dostavěním církevních staveb – snadno přeneslo i do ostatních východočeských měst, jako to lze ukázat v případě Dvora Králové a nyní i Jičína. Před hlavním vchodem kostela sv. Jana Křtitele ve Dvoře Králové vyrostla jistě nedlouho po dokončení práce na královéhradeckém chrámu, původně zcela otevřená filigránsky vypracovaná předsíň. Žebra její křížové klenby byly pokryty stejnou arkaturou jako podkruchty v kostele v Hradci Králové, ukazující tak na práci hradeckého mistra Mánka.¹⁴² V Jičíně se pak opakovala stejná idea stavby hlavní vstupní předsíň, které však kvůli Mánekově zaneprázdněnosti musel provést jiný hradecký stavitel s poněkud méně sofistikovaným výrazem – z jičínského registra známý Jíra z Hradce. Ačkoli přípravy na stavební práce probíhaly již s počátkem roku 1463 a jeho stavebníci jsou smlouvou doložení jičínské měšťané, přece jen je možné počítat s možností, že se ke stavbě vyjádřil i král Jiří včetně svých synů. V říjnu 1463 byl totiž nucen kvůli moru opustit Prahu, a procházeje řadou královských měst, dorazil koncem listopadu do Kladska. Cestou tak mohl navštívit nejen Hradec, ale i Jičín, kde se mohl vyjádřit k plánované stavbě, a tak práci Jičínských nejen zhodnotit a ocenit, ale podpořit je k další, daleko náročnější akci, kterou bylo zaklenutí trojlodí, započaté hned v roce následujícím.

Výsledný vzhled kostela po dokončení klenby trojlodí musel jičínské měšťany a jejich pána jistě uspokojovat, přesto zde ještě do konce století proběhly další stavební úpravy. Předně kruchta, přestavěná za vlády Jiřího z Poděbrad, byla stále z velké části dřevěná, i když zřejmě její dřevěné sloupy již tehdy stály na kamenných patkách, tvarově podobným patkám sloupům trojlodí. Teprve při stavbě zděné kruchty byly kvůli její značné hloubce pod ní vložena druhá řada sloupů, stojící na dosud dochovaných patkách tvaru obráceného hříbu.¹⁴³ Někdy kolem roku 1500 byla nakonec zformulována i výsledná podoba komunikační kom-

pozice. Za severním vchodem byla vystavěna třetí předsíň, potvrzující tak základní křížové uspořádání kostela. Byla zaklenuta křížovou klenbou, nesenou žebry s postraním dvojítm výžlabkem, završenými svorníkem s plochým motivem pětিলísté růžice. Charakteristické znaky pozdní gotiky se projeví i ve vrcholu vnějšího portálu s přetínanými pruty, stejně jako v tordovaném vřetenu šnekové schodiště, vedoucího do nového patra nad krejčovskou kaplí. Standardní kvality této úpravy však již nedosahuje nejmladší středověká památka jičínského kostela, kterou je půlkruhový portál do zaniklé sakristie při presbytáři, se zlidověle podanou listovou hlavicí.¹⁴⁴ U této práce je tak celkem možné předpokládat, že ji prováděl některý z v té době již v Jičíně trvale usazených zedníků-kameníků. V písemných pramenech lze sledovat pobyt dvou z nich. Prvním byl Tóma zedník, kupující ve městě nemovitosti v roce 1480 a 1481, jenž byl již v roce 1493 a 1495 starý, když svůj dvůr, chalupu a zahradu za městem odkázal bratru Matěji Lacinovi.¹⁴⁵ Druhým pak byl zedník Zikš (Zikeš), který v roce 1487 vyženil výstavní dům na místě dnešního zámku a který v Jičíně bydlel ještě roku 1507.¹⁴⁶ Hypoteticky tak mohl být portál do sakristie dílem druhého z nich, zatímco starší zedník Tóma, o jehož kvalitách však není nic známo, mohl teoreticky pracovat na severní předsíni.¹⁴⁷

Středověká etapa budování jičínského kostela tímto skončila. A tím končí i prezentace společného výsledku všech stavitelů, stavebníků a práce řady místních i cizích stavitelů a řemeslníků, kteří společně pracovali na realizaci tohoto v mnohých směrech charakteristického středověkého díla, které se ale nyní jeví být důležitou spojkou mezi českou architekturou doby kolem roku 1400 a jejími pokračovateli v zahraničí. Příležitost mimořádně podrobného sledování jejich počínů krok za krokem tak činí z jičínského kostela rázem jednu z nejlépe zdokumentovaných a nejzajímavější památek městské církevní architektury ve středověkých Čechách.

140) A. Kubíček – Z. Wirth, Hradec Králové. Město českých královen. Město Ulřichovo, Hradec Králové 1939, s. 32–33. H. Dáňová, Chrám sv. Ducha v Hradci Králové; příspěvek k poznání vývoje architektury kostela ve středověku, in: Pro arte. Sborník k počtě Ivo Hlobila, Praha 2002, s. 118–119. V. Hrubý, Katedrála sv. Ducha. Kaple sv. Klimenta. Biskupská rezidence, Hradec Králové 2002, s. 55–60. P. Vlček (ed.), o. c. v pozn. 53, s. 397.

141) L. Domečka, Bývalá kašna kamenná z 15. století v Hradci Králové, Časopis společnosti přátel starožitností československých, roč. XXXV, 1927, s. 27–30. Datum vzniku kašny není známo, podle staršího podání Bienerova se tak stalo v roce 1460, Domečka však vyvozuje dobu pozdější, mezi lety 1471–1475.

142) Tzv. Dóřina předsíň královédvorského kostela je kladena až do roku 1588. E. Poche, Soupis památek historických a uměleckých v okrese královédvorském, Praha 1937, s. 35, 39–41. Na vztah ke kruchtě v Hradci Králové upozornil již Václav Mencl ve svých přednáškách v roce 1948. V. Mencl, Dějiny architektury v Československu II., strojopis uložen v knihovně fakulty stavební ČVUT Praha.

143) Všechny další svíslé a vertikální konstrukce kruchty pocházejí až z doby po požáru v roce 1578 a z rokokové úpravy. Při ní byly centrální dvojice sloupů vysunuty do trojlodí, aby zformovaly nový konvexně zvlhýný parapet.

144) Půdorys sakristie zachytil ještě plán na přestavbu kostela po požáru v roce 1681. Snímek portálu včetně jeho dnes zakrytých původních kovových dveří otiskl J. Wagner, o. c. v pozn. 1, obr. 13 obrazové přílohy.

145) F. Menčík, o. c. v pozn. 1, s. 103, 148 a 186.

146) F. Menčík, o. c. v pozn. 1, s. 97, 101 a 177.

147) Pro lepší přehled doplňuji na závěr následný stavební vývoj kostela. Za Albrechta z Valdštejna byla upravena kruchta a do západní stěny proraženo dnes zazděné termální okno. Jezuité v letech 1654–1658 k západní stěně přistavěli v pořadí již třetí sakristii, spojenou se samotnou kolejí, a zrušili tím bývalou západní předsíň. Po požáru v roce 1681 musely být opět upravovány horní patra věže. Další úpravy se již týkaly jen mobiliáře a rokokové přestavěné kruchty. Podrobněji viz V. Mencl, o. c. v pozn. 1, s. 323 a d.

DIE HL. JAKOBSKIRCHE IN JIČÍN UND IHR BEITRAG ZUR BAUKUNST UM 1400: SYMBOLIK, GEOMETRIE, KONSTRUKTION

Die ehemalige Kirche des hl. Jakob in Jičín (seit 1701 dem hl. Ignatius eingeweiht) ordnet man nicht zu den Repräsentanten der böhmischen mittelalterlichen Baukunst, obwohl ihre Architektur hohe Qualität des Baumeisters und seiner Hütte bezeugt, die aus dem Hofmilieu Prags Peter von Wartenberg berief. Das neue Gotteshaus legte man in den Jahren um 1390 wahrscheinlich infolge eines Brandes an, der wohl 1382 die Stadt betroffen hatte, wobei man vom alten Bau die Westwand und einen Teil des Turmes erhalten ließ. Am Bau hatten wohl außer einem anonymen Architekten auch die lokalen Handwerker Maurer Friedrich und Zimmermann Matthäus teilgenommen, der auch das Presbyteriumsdachwerk 1399 errichtet haben mag. Als Heinrich von Wartenberg in der Kirche 1412 zwei Altäre stiftete, war der wesentliche Teil des Kirchenbaus schon fertig. Im Jahre 1415 hatte man den dritten Altar gestiftet, wohl in der ehemaligen Sakristei am Nordschiff, wo später jener der Schneider lokalisiert war. Laut des neu gefundenen Meßnerregisters (1431-1508) wurde das Presbyteriumsgewölbe 1436 vom Steinmetzen Petr aus Kolin gewölbt. Sein Muster Mühlhausener Typs (nach der Kirche in Milevsko [Mühlhausen]) wurde jedoch in die schon vor 1399 eingemauerten Ansätze gestützt – der Gewölbeentwurf würde somit einer der ältesten außerhalb Prags. Obwohl es nicht sicher belegt ist, dass dieses Gewölbemuster in Böhmen erstmalig von Peter Parler geschaffen worden war – wäre es in der Tordurchfahrt des Altstädter Brückenturms oder in der Allerheiligenkapelle in der Prager Burg geschehen – lässt es sich aufgrund seines bewiesenen Lehrlingsaufenthaltes im englischen West Country behaupten, wo besonders das Kirchengewölbe in Ottery St. Mary von William Joy sich nicht nur als direkte Inspiration für das Chorgewölbe des St. Veitsdoms zeigt, sondern noch deutlicher für das Netzschema des Brückenturms zu sein scheint.

Womit der Jičíner Kirchengrundriss ferner bemerkenswert ist, sind die Seitenschiffsabschlüsse, die den traditionellen Kapellenabschluss mit ihrem Knick nur andeuten. Statt der klassischen Form der drei Achteckseiten sind die Seitenwände einfach nur je mit einer Schrägmauer zum Presbyteriumskörper angeschlossen. Die vom Baumeister auf diese Weise angebotene Vereinfachung hatte ihre nahen Vorstufen in der Prager Teinkirche und an der Kirche der slawischen Benediktinerabtei Na Slovanech (Emaus) in der Prager Neustadt, ebenfalls wie im albertinischen Chor des Wiener Stephansdoms. In genannten Kirchen ist diese Vereinfachung nur am Kirchenäußeren vollzogen, im Kircheninneren sind die Seitenkapellenabschlüsse noch erhalten. Einflussreich mögen auch die Kirchenbauten von St. Urbain in Troyes oder Maria-zur-Wiese in Soest gewesen sein. Von der Verjüngung der dritten Abschlusswand der Soester Kirche in eine dünne Membrane fehlte nur ein Schritt zu ihrer gänzlichen Abschaffung. Diesen Schritt machte also als erster wohl der Baumeister in Jičín, dessen Gründe zur Abschaffung der „funktionslosen“ Mauern auch von der Zeittendenz zur „optischen“ Anpassung älterer Bauformen der malerischen Wirkung herauskamen. Damit, dass das Kircheninnere nicht mehr mit ihrer Umfassungsmauer in die Schiffe dreigeteilt wird, sondern es erhielt zugleich an der Ostseite eine Abschlussandeutung, näherte es sich in der ganzen Langhausgestalt dem Umriss des Presbyteriums, das diesen großen Kirchenraum in selben Proportionen *en miniature* wiederholt.

Die dekodierte geometrische Konstruktion der ganzen Kirche verlief auf folgende Weise: Das Grundelement bildete die Ausmessung beider Hauptachsen, der Längs- und der kürzeren Querachse. Von ihrem Schnittpunkt konstruierte man eine Kreislinie und von ihrem Schnittpunkt mit der Längsachse die zweite vom selben Durchmesser. Beide Kreise wurden mit Quadraten umgeschrieben, die innere Maße des Langhauses und seine Westseite definierten. Durch Rotation des östlichen Quadrats um 45° definierte man die Lage und Lichte des Presbyteriums. Der Unterschied der Schnittpunkte jener zwei Quadrate mit der Hauptachse ergab den Radius des Kreises, der das Presbyteriumsinnere beschränkte, und sein Mittelpunkt war im Schnittpunkt der östlichen primären Kreislinie und der Längsachse. Der achteckige Abschluss entstand auf übliche Weise aus zwei gedrehten Quadraten mit umgeschriebener Kreislinie, die Mauerstärke entstand aus der Differenz zwischen diesen Quadraten und dem weiteren aus dem großen Hauptquadrat mittels einer gewissen Sequenz generierten Quadratpaar. Die Kröpfung der Langhausseiten entstand wie beim Presbyterium unter Anwendung eines in

diesem Fall um 22,5° gedrehten Achtecks. Erst beim Aufzeichnen des regelmäßigen Sternengewölbes konnte der Architekt festlegen, wie tief die Langhausverkröpfung sich führen lässt. Dadurch erreichte man den ganzen Kirchenumriss, der sich mittels Zufügung 2 Ellen Mauerstärke materialisieren ließ, damit das ganze Konzept im Freien ausgemessen werden könnte. Durch eingezeichnete Quadrate erhielt man ferner die Größe der Langhaussäulenschäfte, zur Bestimmung ihrer Lage verließ der Architekt aber die Methode der rotierenden Quadrate. Zur Generierung des Säulendistanzmoduls war die Kreuzstelle der Hauptachse und der westlichen Querachse, also die Position der Seiteneingänge festgelegt. Eine der Seiten dieses die Mittelschiffsbreite definierenden Moduls wurde von dem Quadrat übernommen, das schon die Presbyteriumsseite bestimmt hatte. Die kürzere von ihnen entstand aber so, dass aus der längeren Seite ein Rechteck nach goldenem Schnitt abgeleitet wurde. Durch additive Ordnung von diesen drei (bzw. zwei) Modulen erhielt man Stellen für alle sechs Säulen. Beim Vergleich dieser Idealkonstruktion mit dem verwirklichten Bau erscheinen auch die Abweichungen im südlichen Teil des Baus, der im Gegensatz zum nördlichen schmaler ist. Das dekodierte Schema der Jičíner Kirche ist sehr ähnlich jenem freigelegten in der französischen Kirche St. Urbain in Troyes, die auch für die Prager Beispiele als eine entferntere Inspiration diente. Ähnlich wie in Jičín wurden zum Grund ihrer geometrischen Komposition zwei übereinandergreifende Quadrate, die nach ihrer Rotierung Abschlüsse aller drei Schiffe, Anordnung der Vierungspfeiler und des Haupteingangs definierten. Und wieder wie in Jičín bei Festsetzung der Dimensionen des Kircheninneren verließ man diese „*sophisticated method*“ zugunsten der einfachen Ordnung der Module in Proportionen, die vom Vierungsjoch mittels goldenen Schnitts abgeleitet wurden. Da die Elevationen und Schnitte der Jičíner Kirche noch nicht zur Verfügung stehen, lässt sich noch nicht beglaubigen, auf welche Weise man die Höhenanordnung festgesetzt hat. Zweifellos aber kam die Geometrie auch dabei zur Geltung, das kann jedoch nur von den Säulenbasen sicher gesagt werden. Dem in der Plänesammlung der Wiener Bauhütte erhaltenen Muster entsprechend war die polygonale Basis wieder mit Hilfe des rotierenden Quadrats konstruiert. Wurde dieses Gebilde im Aufriss verwendet, dann zeigte das gedrehte Quadrat auch die Neigung der beide Teile verbindenden Profilierung. Die Kombination benützter geometrischer Formen auch beim Entwerfen des Kirchengrundrisses war allerdings etwas noch mehr als meisterliche Veranschaulichung des Beherrschens dieser Technik. Sie diente nämlich auch – es wäre wohl eher hauptsächlich zu sagen – zum Ausdruck des Wesens der christlichen Religion, deren Kult dieser Kirchenbau zu dienen bestimmt war. Durch das Komponieren der geometrischen Kirchenkonstruktion mittels zweier, alle Grundrisshauptpunkte bestimmender verflochtener Kreise ließ sich in diese Koordinaten ein regelmäßiges lateinisches Kreuz mit dem Fuß in der Langhauswestwand und der Spitze im Presbyteriumsabschluss einschreiben. Die Kreuzarme griffen dann zu den Stellen, wo die Außenwände sich zum Seitenschiffsabschluss brachen. Dieses Symbol des Gekreuzigten ist dann mit dem Stern im Hintergrund der Kreuzspitze, der sich auch – denn er ist nicht ganz – als die Krone Christi auslegen lässt. Eines der mehreren weiteren, die gemeinsam eine merkwürdig komplizierte und dabei harmonische Struktur einer mittelalterlichen Kirche definierenden Elemente war ihre Orientierung.

Die bemerkenswerte Symbolik tragen in sich die Gewölbekonsolen, aus denen die vier westlichen niedriger gesetzt sind als jene im selben Abschluss. Von den vier niedriger situierten geht immer eine zusätzliche Rippe hinauf, die jedoch um die andere Richtung wegen in der Wand verschwindet und nie den Gewölbescheitel erreichen kann. Dieses mit den Bauten der Hofbauhütte des Königs Wenzel IV. inspirierte Arrangement erhielt da wohl auf dem Sakralboden der Kirche eine moralistische und hierarchistische Symbolik. Die Verweise auf die Hofbauhütte Wenzels IV. führen zu einem bedeutenden Sakralbau dieser Bauhütte – der königlichen Kapelle des Welschen Hofes in Kutná Hora (Kuttenberg – gegen 1400). Trotz dem kleinen Ausmaß dieses Zentralbaus ist diese Perle der mittelalterlichen Baukunst in Böhmen des *Fin de siècle* der Kirche in Jičín vielmehr näher als jene südböhmischen in Milevsko und Krumlov (Mühlhausen und Krumau). In der Gesamtlösung beruht diese Nähe bereits im Verhältnis des Zentralraums und des subtilen Presbyteriums,

das ähnlich wie in Jičín mit einem Kurzabschnitt des Netzgewölbes ohne Schlußsteine gewölbt ist. Die Verwandtschaft beider Bauten betont auch die Detaillösung des Maßwerks, da die Schiffsfenster beim Presbyterium mit einer Mandorla gipfeln, aus deren Unterteil eine Lilie emporwächst, so dass das Gebilde scheint die umgekehrte Herzform zu haben. Im Gegensatz dazu sind die kleineren Presbyteriumsfenster mit mehr klassischen Formen eines Vierpasses im sphärischen Viereck oder mit einem den Ring mit einem Dreipass unterstützenden Fischblasenpaar abgeschlossen. Dieses Schema erklärt also, warum in Jičín am Presbyteriumsabschluss konservative Formen (Kreis, sphärisches Viereck), während am Chor und an den Seitenschiffen beinahe ausschließlich herzförmiges Maßwerk zum Ausdruck kommen.

Auch das in den Gewölbescheitel eingefasste Kreuz, das nicht mittels einer geometrischen Konstruktion entsteht, wurde aus symbolischen Gründen zugefügt, wie es bestimmt schon Peter Parler in der St. Wenzelkapelle des Prager Doms ausgeführt hatte. Die Kirchenanlage entsprach dem sozialen Status der Bürger mit ihrer Betonung des ausgeglichenen großen Langhauses im Gegensatz zu verhältnismäßig kleinerem Presbyterium. Das Langhaus war wohl schon seit Anfang an mit einem hohen Zeltdach überdacht, das nur aus der Kopie nach dem Brande im J. 1578 bekannt ist. Das Kommunikationsschema der Kirche zeigt eine sehr rationelle Lösung mit drei in den Hauptachsen situierten Portalen. Das südliche als Eingang für die Bürger wurde bald nach der Kirchenvollendung mit einer Vorhalle versehen, das westliche war außerhalb der Stadt in den Raum des Herrschaftssitzes Hrádek gerichtet und das nördliche führte zum Friedhof, wie es sein ins Kircheninnere gewendete Gewände zeigte. Die Seitenschiffsabschlüsse waren mit dem Presbyterium auf die Weise verbunden, dass ihre innere Hälfte freigelassen wurde. Die Bemühung um die Verknüpfung der Konstruktionen kam zum Ausdruck auch bei dem polygonalen Pfeilerprofil, das oberhalb der Fensterbank paradoxerweise wieder als viereckig hoch geführt wird. Das geplante Langhausgewölbe wurde damals nicht verwirklicht, so dass man nicht sagen kann, ob im Mittelschiff ähnlich wie in der St. Veitskirche in Český Krumlov ein reicher strukturiertes Muster sein sollte. Dieselbe Bauhütte, die an der Kirche in Jičín arbeitete, baute für Petr von Wartenberg vor 1402 eine kleine Kapelle in seiner Burg Kost. Aus demselben Milieu stammte auch der Architekt der entmaterialisierten dreischiffigen Hallenkirche in Dvůr Králové (Königinhof) a. d. Elbe.

Ab 1412 war der bedeutende böhmische Edelmann und Besitzer von Jičín Čeněk (Vinzenz) von Wartenberg Vormund des minderjährigen Waisen Oldřich (Ulrich) von Rosenberg in Český Krumlov und regierte für sieben Jahre auch diese größte Feudaldomäne Böhmens. Daher ist es wahrscheinlich, er habe auch den Baumeister mitgenommen, der bereits den Pfarrkirchenbau in Jičín abgeschlossen hatte. Der Bauplan aus Jičín möge dank diesem Umstand aus diesem sehr kreativen Milieu, aus dem zwei bedeutende Architekten Hans und Stefan Krumenauer stammten, auch in die Hände des mit dem Entwurf der Spitalskirche in Braunau betrauten Baumeisters geraten haben. Dieser sehr populäre und kopierte, 1417 gegründete Bau hat nahezu identischen Grundriss und Presbyteriumsgewölbe mit jenem in Jičín. Da das Gewölbe in Jičín nicht erhalten blieb, lässt es sich leider nicht entscheiden, ob seine Struktur die originelle Lösung in Braunau hätte nicht beeinflussen können. Die Feststellung der Ähnlichkeiten beider Bauten zeigt ohnehin auf die rasche damals im Ausland erfolgte Rezeption der Architektur aus Böhmen.

In Jahren 1432-1440 infolge der dauernden Hussitenkriege wurden das Kirchendach und besonders der eine bedeutende Rolle in der nicht vollkommenen Stadtbefestigung spielende Kirchturm verfestigt. 1436, zwei Jahre nach Handlungen mit Meister Petr aus Kolín überwölbte man das Presbyterium. Eine neu ermittelte Quelle belegt das und verbindet also das Bauwerk noch mit dem vorhussitischen Entwurf im Gegensatz zu bisherigen Datierungen zu Ende des 15. oder sogar an Anfang des folgenden Jahrhunderts. Der Baumeister Petr ist auch in Kolín selbst bekannt, da er gleich nach dem Abschluss der Arbeiten in Jičín 1437 für den Hussitenhauptmann Bedřich ze Strážnice (Friedrich von Straschnitz) in der Nordwestecke der Stadt die Burg Lapis refugii gründete. Die Zimmerarbeiten auf dem Turm führte wohl der lokale Zimmermann und Müller Peter aus, mit dem weitere Zimmerleute an der Dachfensterkonstruktion zusammenarbeiteten. Dabei erneuerte man auch die Kirchenskulpturen, vielleicht jene aus der Kreuzigungsgruppe auf dem Balken im Triumphbogen. Im Jahre 1452 erwarb die Stadt der spätere König Georg von Poděbrady (Podiebrad) und offenbar auf seinen Befehl oder nach seinem vorausgesetzten Besuch im Oktober 1463 nahm man in diesem Jahr die Vorbereitungen zur Kirchenvollendung in

Angriff. Die Arbeiten begannen mit dem laut des Vertrags vom Meister Jíra aus Hradec vollzogenen Bau der offenen westlichen Vorhalle mit einem Wendelstein in den Jahren 1463-1464. Der Vertrag lautete auf eine Mauer mit Pfeiler, Fenster und Wendelstein, Gewölbe usw. um 33 Schock Groschen. Der erhaltene Vorrathsbau ist eingehend mit Ausgaben in den Registren dokumentiert. Aus den Quellen und der Bau-forschung kommt es heraus, dass den spitzigen, mit Steinmetzenzeichen versehenen Hauptgurtbogen eine Dreisteinmetzengruppe, während jede von den vier Gewölberippen ein Steinmetz als Ganzes meistelte, evtl. mit seinem Gehilfen. Den Bau der Orgelempore oder der Vorhallen führte in jener Zeit Meister Mánek auch in nahen Städten Dvůr Králové und Hradec Králové (Königgrätz) aus. Ebenfalls in Prag wurden in selber Zeit die interessantesten Denkmäler zu Ehren des „Hussitenkönigs“ Georg errichtet oder angelegt, wie der Westgiebel der Teinkirche, der Brückenturm, und das Reiterstandbild ebenda. Mit Meister Jíra hatte man noch 1464 einen weiteren Vertrag zur Langhauswölbung samt der Errichtung der Säulen abgeschlossen, worauf man noch im folgenden Jahr arbeitete, aber die schriftlichen Eintragungen werden nicht weitergeführt. Der Vertrag lautete auf 220 Schock Gr., Ziegelsteine und Bruchstein. Die Zimmerarbeit sollte die Stadt auf eigene Kosten ausführen lassen, Meister Jíra sollte hingegen in eigener Regie notwendigen Stein brechen. Zwei erhaltene Verträge mit einem Baumeister auf qualitativ ähnliche Arbeit in gleicher Zeit ermöglichen ihren einzigartigen Vergleich und Suche nach Preiskalkulierung. Beim Vergleich der Preise und des umbauten Raumes zeigt es sich, dass die Arbeiten auf der westlichen Vorhalle relativ dreimal teurer waren als die Langhauswölbung. Dieses Gewölbe stürzte infolge des Brandes 1578 ein. Gegen 1500 wurde die steinerne Orgelempore und nördliche Vorhalle erbaut, vielleicht vom lokalen Maurer Tůma. An Bauarbeiten nahm wohl auch ein anderer lokaler Maurer Zikš mit der Einfassung eines eher rustikal behandelten Portals teil. Die Gelegenheit zur außerordentlich gründlichen Forschung der Bau-unternehmen Schritt für Schritt tut aus der Kirche in Jičín schlankweg eines der am besten dokumentierten und zugleich eines der bemerkenswertesten Denkmäler der städtischen Sakralbaukunst mittelalterlichen Böhmens.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Jičín, ehemaliges Jesuitenkolleg und Kirche des hl. Ignatius (ursprünglich hl. Jakob). Ansicht von Süden. Foto Tomáš Rasl 2004.

Abb. 2: Jičín. Rekonstruktion des Stadtteils um die hl. Jakobskirche (1) gegen 1500, 2 – Wellischer (Teich-) Tor, 3 – Hrádek, 4 – einstige Gasse zum Hrádek, b – Wehrturm in Blockbauweise, δ – ehemaliges Haus des Messners Marík, ε – ehemaliges Květkšches Haus, φ – Haus des Glöckners, η – Schule, o – Pfarrgebäude, ρ – Rathaus. Zeichnung Petr Uličný 2005.

Abb. 3: Jičín. Stadtansicht von Norden vor dem Brand 1681 mit der hl. Ignatiuskirche (ursprünglich dem hl. Jakob eigeweiht) unter Nr. 4. Nach Jan Knob (s. Anm. 28).

Abb. 4: Jičín, Kirche des hl. Ignatius (ursprünglich hl. Jakob). Ansicht von Süden. Foto Antonín Brožek 1911. RMaG (Regionalmuseum und Galerie) Jičín, Nr. 3238.

Abb. 5: Jičín, Kirche des hl. Ignatius (ursprünglich hl. Jakob). Erdgeschoss, Grundriss, heutiger Zustand mit Auszeichnung der Bauphasen. Zeichnung Petr Uličný 2005.

Abb. 6: Jičín, Kirche des hl. Ignatius (ursprünglich hl. Jakob). Grundriss in der Fensterhöhe, heutiger Zustand mit Auszeichnung der Bauphasen. Zeichnung Petr Uličný 2005.

Abb. 7: Jičín, Kirche des hl. Ignatius (ursprünglich hl. Jakob). Turm, Grundriss des 2. Obergeschosses mit Resten des verschwundenen Glockenraums, heutiger Zustand mit Auszeichnung der Bauphasen. Zeichnung Petr Uličný 2005.

Abb. 8: Jičín, Kirche des hl. Ignatius (ursprünglich hl. Jakob). Rekonstruktion der Gestalt der Kirche um 1500. Westwand und Teil des Turmes vor Mitte des 14. Jahrhunderts, Nordschiff und Presbyterium ca. 1391-1399. Süd-schiffsaubenwand vollendet vor 1412, Sakristei am Nordschiff vielleicht 1415 in die später Schneider- genante Kapelle umgewandelt, damals wohl die neue Sakristei am Presbyterium errichtet. Presbyteriumsgewölbe 1436, vom Steinmetzen Petr aus Kolín in alte Ausläufe gestützt. Westliche Vorhalle 1463-1464 vom Meister Jíra aus Hradec, von ihm auch Langhausgewölbe (1464 – hypothetische Gestalt des verschwundenen Gewölbes). Steinerne Orgelempore errichtet gegen Ende des 15. Jahrhunderts. Nördliche Vorhalle mit der Treppe ins Obergeschoss um 1500. Zeichnung Petr Uličný 2005.

Abb. 9: Jičín, Kirche des hl. Ignatius (ursprünglich hl. Jakob). Turmunter-geschoss-gewölbe. Foto Petr Uličný 2004.

Abb. 10: Jičín, Kirche des hl. Ignatius (ursprünglich hl. Jakob). Presbyteriumsabschluss, Ansicht von Osten. Foto Tomáš Rásl 2004.

Abb. 11: Jičín, Kirche des hl. Ignatius (ursprünglich hl. Jakob). Fenster des Südschiffsabschlusses. Foto Tomáš Rásl 2004.

Abb. 12: Jičín, Kirche des hl. Ignatius (ursprünglich hl. Jakob). Westgiebel mit Turm und zugemauerter Vorhalle. Foto Petr Uličný 2005.

Abb. 13: Jičín, Kirche des hl. Ignatius (ursprünglich hl. Jakob). Innenraum des Langhauses und Presbyteriums, Ansicht von Südwesten. Foto Tomáš Rásl 2004.

Abb. 14: Jičín, Kirche des hl. Ignatius (ursprünglich hl. Jakob). Fortgang der geometrischen Konstruktion des Entwurfes. 1 – Festlegung der Hauptachsen und zweier übergreifender Kreise, 2 – Mit Umschreibung und Rotierung der Quadrate Maßen des Langhauses und Mittelpunkt des Presbyteriumsabschlusses erworben, 3 – unterschiedlich gedrehtes Achteck bestimmte Abschluss des Langhauses und Presbyteriums samt der Mauerstärken, 4 – Konstruktion des Sterngewölbes bestimmt die Chorlänge. Mittels Einschreibens von Quadraten Säulengröße im Langhaus bestimmt. Bestimmung der Säulenlokalisierung durch den goldenen Schnitt aus jener Entfernung, die die Langhausaußenwand bestimmte. 5 – Gänzlicher Riss mit Auszeichnung aller Konstruktionen, 6 – Idealschema, eingezeichnet in die wirkliche Situation mit dem kürzeren Südschiff infolge seiner älteren Westwand. Zeichnung Petr Uličný 2005.

Abb. 15: Jičín, Kirche des hl. Ignatius (ursprünglich hl. Jakob). 1 – Rippe im Presbyterium (um 1399-1436), 2 – Rippe in der westlichen Vorhalle (1464), 3 – Rippe im Turmerdgeschoss, 4 – Rippe in der nördlichen Vorhalle, 5 – Konsole im Presbyterium, 6 – Konsolen in der südlichen Vorhalle, 7 – Konsole im Turmerdgeschoss. Nach Bedřich Profeld (s. Anm. 21).

Abb. 16: Jičín, Kirche des hl. Ignatius (ursprünglich hl. Jakob). 1 – Südportalgewände, 2 – Gewände des äußeren Portals von der nördlichen Vorhalle, 3 – Gewände des Kammerportals im Turmobergeschoss. Nach Bedřich Profeld (s. Anm. 21).

Abb. 17: Jičín, Kirche des hl. Ignatius (ursprünglich hl. Jakob). 1 – Maßwerk und Profil vom westlichen Südschiffsfenster, 2 – Maßwerk und Profil des südöstlichen Presbyteriumsfensters. Nach Bedřich Profeld (s. Anm. 21).

Abb. 18: Jičín, Kirche des hl. Ignatius (ursprünglich hl. Jakob). Presbyteriumsgewölbe, dem Entwurf aus dem letzten Jahrzehnt des 14. Jahrhunderts nach auf vorbereitete Ausläufe 1436 von Petr aus Kolín gewölbt. Foto Tomáš Rásl 2004.

Abb. 19: Jičín, Kirche des hl. Ignatius (ursprünglich hl. Jakob). Unterschiedliche Konsolenlage an der Presbyteriumsnordwand. Aus der linken Konsole läuft eine Rippe mehr aus. Foto Petr Uličný 2004.

Abb. 20: Jičín, Kirche des hl. Ignatius (ursprünglich hl. Jakob). Gewölbe in der südlichen Vorhalle. Foto Petr Uličný 2005.

Abb. 21: Kutná Hora (Kuttenberg), Welscher Hof. Kapellengrundriss (gegen 1400). Nach Václav Mencl (s. Anm. 1).

Abb. 22: Kost, Burgkapelle. Gesamtansicht von Süden. Foto Petr Uličný 2005.

Abb. 23: Netzgewölbeschemen aus den Perioden vor Peter Parler und nach ihm. 1 – Jičín, Kirche des hl. Ignatius (ursprünglich hl. Jakob), Presbyterium, Entwurf vielleicht um 1390, vollzogen 1436, 2 – Milevsko (Mühlhausen), Kirche des hl. Ägidius, Presbyterium, um 1390, 3 – Krumlov (Krumau), Kirche des hl. Veit, Presbyterium, Entwurf 1407, Meister Johannes, alles nach Václav Mencl (s. Anm. 1). 4 – Ottery St. Mary, Devon, England, Kirche St. Mary, Gewölbe der Lady chapel, Projekt William Joy 1337, nach Paul Crossley (s. Anm. 52).

Abb. 24: Braunau, Heiliggeistspital und Kirche. Grundrissaufnahme, 1864, nach Norbert Nussbaum (s. Anm. 62).

Abb. 25: Grundrissvergleich der Kirchen des Innviertels und jener des hl. Jakob in Jičín. 1 – Jičín, Pfarrkirche des hl. Jakob, um 1390-1412, 2 – Braunau, Spitalskirche, 1417-1430, Eggelsberg, Pfarrkirche, um 1420-1440, 4 – Neukirchen, Pfarrkirche, 2. H. des 15. Jahrhunderts. Nach Václav Mencl (s. Anm. 1).

Abb. 26: Jičín, Kirche des hl. Ignatius (ursprünglich hl. Jakob). Gewölbe der westlichen Vorhalle, ein Werk vom Meister Jíra aus Hradec, 1463-1464. Foto Tomáš Rásl 2004.

Abb. 27: Jičín, Kirche des hl. Ignatius (ursprünglich hl. Jakob). 1 – Skizze des Gurtbogenprofils von der westlichen Vorhalle, 2a, b, c – Steinmetzenzeichen am Gurtbogen der westlichen Vorhalle, wohl von Meistern Jíra, Pavel und dem Maurer Johannes, 1464. Zeichnung Petr Uličný 2004.

Abb. 28: Jičín, Kirche des hl. Ignatius (ursprünglich hl. Jakob). Außenseite des Gurtbogens der westlichen Vorhalle mit dem Steinmetzenzeichen von Meister Jíra aus Hradec oder Pavel. Foto Petr Uličný 2004.

Abb. 29: Jičín, Kirche des hl. Ignatius (ursprünglich hl. Jakob). Nordwand-mittelteil der westlichen Vorhalle mit einer erhaltenen Rinne, die Meister Jíra nach dem Vertrag aus dem Jahr 1463-1464 ausführte. Foto Petr Uličný 2004.

Abb. 30: Jičín, Registrum der hl. Jakobskirche, 1431-1508. SOKA Jičín (Staatliches Bezirksarchiv), Fol. 46v und 47r mit Einträgen des Vertrags mit Meister Jíra aus Hradec auf die Kirchenwölbung und der ersten Arbeitskostenausgaben. Reprofoto Petr Uličný 2005.

Abb. 31: Jičín, Kirche des hl. Ignatius (ursprünglich hl. Jakob). Säulenbasen im Langhaus und unter der Orgelempore. Foto Tomáš Rásl 2004.

Abb. 32: Jičín, Kirche des hl. Ignatius (ursprünglich hl. Jakob). 1 – Basis der vorderen Orgelemporensäulen mit Auszeichnung der geometrischen Konstruktion, 2 – Basis der hinteren Orgelemporensäulen, 3 – Basis der Langhaussäulen. Zeichnung Petr Uličný 2004.

Abb. 33: Jičín, Kirche des hl. Ignatius (ursprünglich hl. Jakob). Nördliche Vorhalle, Schlußstein. Foto Petr Uličný 2004.

(Übersetzung J. Noll)